

Nieuwe Surinaamse verhalen

samenstelling **Michiel van Kempen**

bron

Michiel van Kempen (samenstelling), *Nieuwe Surinaamse verhalen*. Uitgeverij De Volksboekwinkel, Paramaribo 1986

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/kemp009nieu01_01/colofon.htm

© 2007 dbnl / de afzonderlijke auteurs en/of hun rechtsopvolgers

Ruud Mungroo**Gai**

‘Ik moet er altijd weer aan denken en ik weet zeker, als het niet mij was overkomen, ik zou het nooit van mijn leven hebben geloofd!’ Gai bestudeerde de gezichten van de mannen die aan de toonbank in de winkel van Ma Sis stonden, als wilde hij zich overtuigen of iedereen aandacht had voor het laatste verhaal dat hij die avond zou gaan vertellen. Behalve wat hij af en toe over zichzelf losliet, was het enige wat de mannen van Gai, die ze jaren kenden en met wie ze al jaren werkten, afwisten, dat hij van de Engelse kant kwam en dat hij een goed verteller was en allen luisterden graag naar zijn verhalen.

Ze kwamen eens per week in de winkel bij elkaar, wanneer ze met gedroogde en gebarbakotte vis van de zeemonding, waar ze hun kamp hadden, waren teruggekeerd. De avond was al ver gevorderd, Ma Sis had het licht van de petroleumlamp hoger gedraaid en zette een volle fles Hewin op de toonbank neer. Gai vulde zijn mok, beet een stuk uit een droge vis, waarvan hij er steeds een paar meenam wanneer hij ging sopi drinken en sprak met volle mond: ‘Al vijftig jaar loop ik op Gods aarde rond. Ik heb heel wat meegemaakt in mijn leven. Maar wat ik nu ga vertellen: als het niet mij was overkomen, ik had het nooit van mijn leven geloofd.’ Als Gai had gezegd dat hij achter in de dertig was, zou een ieder dat hebben aangenomen. Aan zijn lichaam was te zien dat hij een man was die gewend was aan hard werken. De mouw van zijn khaki hemd, dat hem net boven de elleboog reikte, spande zich door de druk van zijn grote biceps, telkens wanneer hij de mok naar zijn lippen bracht

‘Zowaar als ik Gai ben, recht uit de grond van mijn hart, ik heb van alle vrouwen met wie ik geleefd heb, en dat zijn er niet weinig, nooit meer één gehad als Meli.’ Gai kreeg een vreemde glans in zijn ogen en plukte dromerig voor zich uitstarend aan zijn sik. Door zijn plotselinge zwijgen was het gesnurk van Mani, die op een bank

zat, zijn hoofd op de toonbank had gelegd en in slaap was gevallen, het enig geluid. Hij keek een hele poos met een dromerige blik in zijn mok, alsof hij daaruit de rest van het verhaal in zich opnam en herhaalde het ritueel. Hij beet een stuk droge vis af en nam een slok. De mannen stopten een pijp of rolden een sigaret. De mokken werden opnieuw gevuld. Gai sloot de ogen en sprak met een donkere stem: 'Het is alsof ik het opnieuw beleef.' Hij zuchtte diep en schudde het hoofd.

'Ik zat op de rand van de boot te genieten van de opkomende zon boven de parwabossen. De laatste modderslee met vis was aan boord gehesen. Toen ineens kreeg ik het gevoel alsof er op die dag iets vreemds met me zou gebeuren, dat een ommekeer in mijn leven zou brengen- Het was op een maandag, mijn geluksdag; we hadden een goede vangst. Toen we aan wal kwamen vulde ik de handkar met vis en ging de weg op. Ik blies op de schelphoorn en de bewoners kwamen dan langs de weg staan om de vis te kopen.

Voordat ik op Bonsé aankwam had ik op enkele kleine kubies na, alle vis verkocht. Ik had de handkar in de schaduw langs de weg gezet om even uit te rusten toen ik haar zag, nadat ik maanden had gewacht op een gelegenheid om haar alleen te ontmoeten. Ik zei al, ik heb heel wat vrouwen in mijn leven gezien..., maar zo

een als Meli, zoals ze daar stond met de korf op haar hoofd en haar hand in haar zij ... Ik wilde zoveel tegelijk zeggen, maar ik kreeg geen woord over mijn lippen.' Gai verontschuldigde zich en liep gevolgd door enkele van de mannen, naar buiten. Langs de kant van de weg gingen ze staan wateren. Mani die door het geschuifel was wakker geworden keek verward om zich heen, zag zijn mok op de toonbank staan. Hij mompelde iets tegen Ma Sis, nam een grote slok en viel met zijn hoofd op de toonbank onmiddellijk weer in slaap.

Niemand sprak toen ze weer binnen waren. Gai ging op de toonbank zitten en schoof de lege fles naar Ma Sis toe. Deze vroeg of hij met het verhaal wilde wachten totdat ze met een volle fles terug was. Gai begon toen Ma Sis terug was: 'Ze keek me met haar grote bruine ogen aan en er verscheen een spottende glimlach om haar lippen.

Moet je vis Meli, vroeg ik, ze antwoordde niet, maar kwam dichterbij en keek in de kar. Is dat alles wat je nog over hebt?

Ja, zei ik, ik heb bijna alles onderweg verkocht. Waarom kom je ook niet bij ons verkopen, Gai?, vroeg ze.

Dat zal ik de volgende week zeker doen, ik dacht dat jullie geen...

Ze onderbrak me en zei verwijtend: Dus alleen

de andere mensen zijn goed genoeg om jouw vis te kopen.

Ik kon het bijna niet geloven. De vrouw die ik maanden lang geprobeerd had te ontmoeten, stond nu naast me en ik vertelde haar dat ik maanden lang gehoopt had, haar eens alleen te ontmoeten. Ik vroeg haar mijn vrouw te worden. Ik was te verbaasd om wat te kunnen zeggen, toen ze zei, dat ze dat graag wilde. We spraken af dat ik haar een dag na mijn komst op de plantage, dus op dinsdag, bij het krieken van de dag, op Podroedan zou ontmoeten. Dan ging ze wilde postelein plukken, waarmee voer voor de varkens werd bereid. We zouden dan rustig kunnen praten. Toen we afscheid van elkaar hadden genomen bleef ik haar nakijken totdat ze om de bocht verdween.'

Gai bekeek de mannen stuk voor stuk, hij kon aan hun gezichten zien dat ze onder de indruk waren gekomen van hetgeen hij tot nog toe had verteld. Hij beet een stuk droge vis af, vulde zijn mok, nam een slok, zuchtte diep en wierp een blik op Ma Sis.

'Vanaf dat moment was ik een heel ander mens geworden. Die nacht heb ik geen oog dichtgedaan. Ik lag alsmaar te denken dat ik eindelijk een eigen thuis zou hebben. Ik zou het vissen opgeven, een stukje land op de plantage zoeken en aan de landbouw doen. Met een vrouw als

Meli naast me, zag ik mij volkomen gelukkig.

We vertrokken pas laat in de middag van de volgende dag. Tegen het vallen van de avond bereikten we de zeemonding. Ik zal die zeewind die me uit de slaap hield nooit vergeten. Ik lag in mijn hangmat en dacht aan Meli. Ik had er alles voor over om de warmte van de dag met haar te mogen delen. Een week die eindeloos leek, was eindelijk ten einde.

Ik had me voorgenomen om in korte tijd genoeg te verdienen, zodat ik in staat zou zijn om, wanneer ik met vissen ophield, genoeg voor Meli en mezelf over te houden om de eerste tijd door te komen. Ik was weer op de plantage waar ik de volgende dag de vrouw van mijn leven zou ontmoeten. Alles leek zo onwerkelijk alsof ik had gedroomd. Bij het krieken van de volgende dag, haastte ik me naar Podroedan waar we hadden afgesproken. Naarmate ik Podroedan naderde begon ik sneller te lopen. Ik kon bijna niet wachten om haar nog eens te zien, haar in mijn armen sluiten en zeggen hoeveel ik haar had gemist, hoe vurig ik naar haar had verlangd. De snerpande kreet die in het schemerdonker opklonk deed me verstijven. Ik zette het op een lopen en bereikte moeizaam door het adrogras heen werkend de dam waar ze op mij zou wachten...'

Gai bekeek de blaka'tei, die hij al pratende

had gerold, alsof het de eerste keer was, dat hij een sigaret zag. Hij stak hem met kalme bewegingen op, inhaleerde diep en blies de rook uit zijn neus.

‘Het was awaratijd, in de vroege ochtend. Bij het krieken van de dag, gingen aguties onder dé awarabomen op zoek naar gevallen vruchten. Die ochtend lag een tijger onder een awaraboom te loeren op aguties. Meli had hem daarin gestoord en was het slachtoffer geworden. Ik zal die aanblik nooit meer kunnen vergeten.’ Met een gebaar ontrukte hij zich aan de plotselinge herinnering, zijn ogen die somber geworden waren, werden weer helder met een blij licht.

‘Een week na de begrafenis, verliet ik de plantage. Na eindeloze omzwervingen kwam ik hier, waar ik eindelijk hoop een eigen huis thuis te zullen vinden. Dan geef ik het vissen op, zoek op deze plantages een stuk grond en begin aan de landbouw’, besloot Gai met een diepe zucht zijn verhaal.

Hij dronk zijn mok leeg, beet een stuk uit een droge vis en groette. Hij verliet de winkel en verdween in de inktzwarte nacht. De mannen hadden moeite om Mani weg te krijgen, hij had weer eens teveel gedronken. Ma Sis, een vrouw die na de dood van haar man nu enige jaren geleden de winkel beheerde, sloot de vensters en ruimde de toonbank af. In het achterkamertje draaide ze

het licht van de olielamp lager en haalde de grendel van de deur. Ze verwachtte elk moment de sluipende voetstappen van Gai achter het huis te horen. Ze dacht aan zijn verhaal en glimlachte, ze zou hem straks vragen of het echt was gebeurd. Het oude bed kraakte onder haar gewicht.

Paul Bandel

Gas

Ach, een direkte aanleiding is er niet, maar het moest er toch een k  er van komen. En het lijkt dat ik rustiger ben dan anders, nu ik weet dat het toch echt gaat gebeuren. Het lijkt dat ik het aan mijn ogen kan zien als ik in de spiegel kijk. Maar dat zal ik me wel verbeelden.

Ik heb een uur geleden de ovendeur opgemeten, en daarna van een dikke krant een soort voorhang gemaakt. Onderin maakte ik een gat waar ik m'n nek doorheen zal steken, waardoor het de vorm kreeg van zo'n wc-kleedje dat sommige mensen aan de voet van de toiletpot leggen. Daarna bekeek ik de binnenkant van de oven met een zaklantaarntje, en ik maakte alle openingen dicht met andere stukken krantenpapier.

Daarna wachtte ik een uur, bier en rum drinkend. Ik wilde niet het risico lopen dat onverwacht bezoek mij zou betrappen bij het treffen van de voorbereidingen.

Maar nu is het half één, en er zal niemand meer komen. Ik verstevig de kranten voorhang door er nietjes in te slaan en door er vertikaal twee verfkwasten op te plakken. Met dekens en kussens maak ik iets waardoor ik min of meer comfortabel voor de oven hoop te kunnen liggen. Vooral de op 15 centimeter hoogte rechtvoorstekende ovendeur is daarbij een probleem. Ik ga even ‘proefliggen’, op mijn zij, ik steek mijn hoofd in de oven. Bijzonder ongemakkelijk. Ik sta weer op. Ik moet zó gemakkelijk liggen dat ik in slaap kan vallen. Ik leg ook een kussen in de oven. Ik zet de achterdeur open om de kans op een ontploffing van het straks in de keuken opgehoopte gas wat minder waarschijnlijk te maken. Het is niet nodig dat de halve straat de lucht invliegt.

Kwart over één. Ik wilde oorspronkelijk wachten op slaperigheid voordat ik in de oven zou gaan liggen, maar het is waarschijnlijk slimmer om maar vast te gaan liggen, dan komt de slaap vanzelf wel. Ik schakel alle elektrische apparaten uit en trek een dun jasje aan. Het licht uit in de kamer, het licht uit in de keuken. Op de tast loop ik naar de oven toe, ga op mijn knieën op de kussens zitten, voel waar de krant hangt, en

waar het gat zit om mijn nek door te steken. Ik ga op mijn rechterzij liggen, til de krant iets op en leg mijn hoofd in de oven. Ik sluit de krant rondom mijn nek. Alles lijkt goed afgesloten te worden. Ik heb scotchtape binnen handbereik gelegd om de boel vast te plakken, maar dat lijkt me nu niet echt nodig. Ik voel vast waar de knop van de oven zit, maar wil wachten tot ik bijna in slaap val voor ik hem opendraai.

Wanneer ik wakker word zie ik dat er tóch kieren naast de krant zitten, en ik zie ook dat het niet helemaal donker meer is. Ik blijf liggen, zoek met mijn handen de vloer af om de tape te vinden. En met moeite plak ik op de tast het papier zo goed mogelijk vast aan de oven. Ik lig nog wat te denken waaróm ik het nou eigenlijk doe, maar ik kom er niet echt uit.

Met mijn linkerhand ga ik weer op zoek naar de knop van het fornuis. Ik draai de knop open. Er ontstaat direkt een oorverdovend gesuis. Ik ben bang dat dat me wakker zal houden, en draai de knop iets verder door, naar een lagere stand. Het gas stroomt nu wat minder luidruchtig de oven binnen. Ik ruik het gas direkt, en val bijna direkt weer in slaap.

Een doordringende gaslucht, en iets hards wat in mijn zij drukt. Ik ben weer wakker. Ik weet niet hoelang ik heb geslapen. Het gas stroomt in elk

geval nog, en ik lig nog steeds met mijn hoofd in de oven.

Hoe moet je je derdegraads brandwonden aan je gezicht voorstellen? Ik word ineens verschrikkelijk bang voor een ontploffing. Het zweet breekt me uit. Heel voorzichtig beweeg ik mijn hand omhoog, tot ik de knop weer voel. Ik ben bang dat alleen al het krantenpapier een vonk zal veroorzaken. Ik vind de knop, en moet hem weer over de hoogste stand heendraaien. Weer even het verschrikkelijke kabaal, maar daarna is het doodstil. Ik durf me nauwelijks te bewegen. Heb ik misschien statisch geladen kleding aan?

Trillend trek ik me terug uit de oven. Het zweet loopt over m'n rug. Ik verwacht elk moment een explosie. Héél erg voorzichtig sta ik op. Het is maar nauwelijks lichter geworden buiten. Blijkbaar heb ik maar éven geslapen de tweede keer. Ik ben erg moe, loop even wat door het huis heen en weer, maar hurk toch al gauw weer neer voor de oven. M'n hoofd lijkt vreemd leeg. Misschien door het gas, misschien door de drank.

Ik voel dat ik zo weer zou kunnen slapen. Ik aarzel even, ga daarna op m'n rug voor de oven liggen en steek mijn hoofd weer door de opening in de krant. Ik lig nu pas echt gemakkelijk, en kan nu ook veel beter zien of er nog kieren zijn. Ik pak weer de tape en plak alles opnieuw nauwkeurig dicht. Met een t-shirt sluit ik de opening

rond mijn hals nog wat beter af. Is het meeste gas toch nog ontsnapt de vorige keer? Ik ben nog steeds volkomen rustig. Ik heb me voorgenomen iets te doen, en ik zál het doen. Met mijn rechterhand draai ik het gas open. Weer gesuis, maar ik draai de knop nu veel minder ver door. Weer direkt de gaslucht. Ik lig rustig en ontspannen te wachten. Na een tijdje voel ik een vreemd getintel in mijn voeten en handen, alsof ik hasjesh heb gerookt. En mijn hoofd is nu echt leeg, volkomen leeg. Daar knapt een mens van op.

Orlando Emanuels
De bloemen zijn gek

Terwijl de dag nog slaapdrongen is, hobbelt de marktbus over de zandweg naar de stad. Het dak hoog opgeladen met manden groenten en vruchten, tomaten en kippen. Elke dag opnieuw proberen de vroegversleten landbouwers nog wat te slapen tijdens de rit. Natuurlijk tevergeefs. De kinderen hangen uit de ramen. Laten de koude ochtendwind over hun kokosolie-hoofden blazen. Kijken uit naar Willem, de man met de bloemen. Als ze hem eindelijk ontdekken en de bus langs hem suist, begint de jongen uit het tweede raampje luidkeels te roepen: 'Willem, law Willemmm.' De andere kinderen echoën

gierend: ‘Law Willem, Willemmm.’ Niemand die er aanstoot aan neemt. Niemand die het ze verbiedt.

Want Willem is gek. Hij praat met zijn bloemen...

De chauffeur speelt elke dag het spelletje mee, manoeuvreert de bus dan gevaarlijk dicht langs Willem, toetert luid, grijpt alles aan om zijn sleurbestaan van zich af te schudden.

En altijd weer schrikt Willem, schreeuwt de dolle buskolonie zijn ergste scheldwoorden na: ‘Hondevangers, blikkewassers, rioolratten, analfabeten.’ Maar tegen de tijd dat hij bij ‘rioolratten’ is, verdwijnt de bus al in een stofwolk uit het gezicht. Zijn scheldpagara is dan nog slechts een voetzoeker. Zijn woede haast afgekoeld.

Uit de grote kippemand achter op zijn gammele fiets, steken ontelbare bloemen in het heerlijkste kleurencarnaval.

Willem is tuinier.

Willem is bloemenverkoper.

En Willem is gek. Hij praat met zijn bloemen...

Willem heeft zijn tuin even buiten de stad. Hij heeft daar geen wachters nodig.

Niemand steelt er ooit een bloem. Bang als ze zijn voor de geest die in Gekke Willem huist. Op straat roepen de kinderen hem na: ‘Gekke Willem, Law Willem.’

Maar als ze alleen zijn en langs zijn huis moeten, lopen ze altijd aan de overkant van de straat. Gaan vlug voorbij. Kijken de andere kant op. Fluisteren onder elkaar dat Willem met geesten praat, die hij ziet en op zijn erf kweekt en verzorgt. Wie het zou wagen één vinger naar de bloemen van Willem uit te steken, zou door de bakru van de tuin gedwongen worden daar te blijven werken. Zonder loon. Zonder hoop om ooit los te komen...

Als de nieuwe dag nauwelijks begint te ademen en de eerste vogels elkaar een langgerekt goede morgen toegeeuwen, begint Willems dag.

Zijn bloemendag.

In de droge tijd is dat het besproeien van elke plant.

De hele tuin door.

In de regentijd het aanbrengen van stutten voor neergeslagen planten en struiken.

Bemesten, snoeien.

Zaaien.

Verwelkte bloemen zorgvuldig afknippen.

Want Willem houdt niet van verwelkte bloemen.

Je hebt je tijd gehad, matrozeroos

Veel schoonheid

Je wil zo niet blijven staan

Verwelkt

Oud

Versleten

Juist, omdat ik van je houd, knip ik je af...
En jij, aster
Ook jij bent uitgebloeid
Ik ga je wegdoen
Je boodschap met eer gebracht
Dank...
Ik hoop dat de schaar van de Grote Tuinman mij óók genadig zal zijn
wanneer het *mijn* beurt is om verdord en verwelkt te zijn...

Willem is gek. Hij praat met zijn bloemen...

En toch is er niet één tuin waar de bloemisten liever kopen.

Hun beroep is bloemen schikken.
Ruikers maken.
Kransen leveren.
Ze hebben contact met bloemen.
Willem ook.

Kijk Dalhia, deze mevrouw gaat je in een boeketje doen om een jarige blij
te maken Gerbera, jij bent zo teer
Jij bent net geschikt voor deze meneer
Je komt op een ziekenkamer
Breng rust voor de zieke
Oké?

Met handen zwart van de vette aarde knipt Willem zijn bloemen.

En prevelt.
Zacht en voor niemand verstaanbaar.

Nooit.

Willem is gek. Hij praat met zijn bloemen...

Als een moslim die zijn gezicht naar Mekka wendt om te bidden, verricht Willem elke dag bij het intreden van het donker een bepaalde handeling.

Plaatst zijn handen als een trompet voor zijn mond.

Roept over zijn tuin.

Over zijn bloemen.

Een enkel woord.

Zijn naam.

Alsof hij zijn bloemen ekskuus vraagt voor zijn bestaan.

Het is dit ritueel, dit samensmelten van mens en natuur, dat de kinderen vrees inboezemt, de ouderen respekt.

Als op de late avond sterren tegen hem knipogen, glimlacht hij.

Laat zijn vingers schuchter de blaadjes van een gele orchidee strelen.

Verlegen als een jongen die voor het eerst gaat zoenen.

Zijn lippen bewegen.

Geen woord.

Zelfs geen fluistering.

Alleen maar een liefkozing.

Willem is gek. Hij praat met zijn bloemen...

‘Mevrouw, waarom willen nabestaanden grote kransen voor hun doden? Zou de overledene niet gelukkig zijn met drie rode anjers in zijn hand?’

‘Ik wil U wel graag helpen, mevrouw. Maar niet als U mijn bloemen in één mand gaat schikken met de kunstbloemen die U daar hebt! Mijn bloemen zouden boos op me worden. En met gelijk! Ik zou ze beledigd hebben!’

Willem knielt bij zijn varens neer en trekt wat onkruid uit.

Ogenschijnlijk zonder reden weigert hij botweg aan sommige mensen te verkopen.

Met een schouderophalen of een tyuri gaan die dan weg.

Weg van Gekke Willem en zijn bewiesde tuin. Maar er zijn andere mensen die bijzonder voorkomend door Willem behandeld worden en zonder erom te vragen, stekken, plantjes en bloemen meekrijgen.

‘Deze jasmijntjes ga ik U meegeven, juffrouw. Om bij U thuis in een effen vaas te doen.

Jasmijntjes zijn wit.

Zo puur en volmaakt wit, dat je ogen je soms pijn doen als je er lang naar kijkt.’

En terwijl Willem tot zijn klant praat, die hij eerlijk genoeg acht om jasmijntjes mee te geven, betreft hij de bloem zelf in het gesprek.

Als altijd onverstaanbaar.

Ik ben blij dat jasmijntjes alleen maar wit

kunnen zijn
Niet rood of geel
Of gespikkeld
Jullie zouden niet mooi meer zijn
Nee, niet mooi
Jullie hebben geen groen nodig om ruiker te zijn
Jasmijntjes alleen
In een effen vaas zonder ander groen dan je blaadjes
Je enige konkurrent, je blaadjes
Van het mooiste groen
Gepolijst
Niemand die het in zijn hoofd zal halen om een lint om jasmijntjes te binden

‘Ja juffrouw, jasmijntjes zijn peetkinderen van de zon.
Vandaar hun warmte.
In elke omgeving.’

Deze juffrouw heeft goede vingers
Ga gerust met haar mee
Als je bent uitgebloeid gaat ze je niet in de vuilnisemmer gooien
Tussen etensresten en afval
Ze gaat je op de hoop verdorde bladeren leggen op haar erf
Die ze later verbrandt
Tot as

Willem bidt. Met open ogen. Bezige handen. En een lach.

Willem heeft eerbied voor bloemen. Ontzag voor leven.

Willem is gek. Hij praat met zijn bloemen...

De hele middag hangt het onweer grauw en weemoedig. De lucht is één vieze inktlap. Als deemoedige nonnen hangen angalampus hun kopjes omlaag. Zwaluwen trekken vandaag vroeg naar huis en de gadot'tyo in haar nest in de guave-boom is stil. Voordat de bui zijn tuin komt ont-redderen spant Willem palmtakken over alle zaaibedden en jonge planten. Hij laat ze merken dat hij over ze waakt.

Ja bougainville, jij zal zo een bui wel fijn vinden

Jij bent sterk

En bokkepoot, jij ook

Jou zal niets gebeuren

Maar jij zinnia, niet bang zijn hoor

Ik dek je toe

En in de nacht kom ik weer kijken

Het is nauwelijks zes uur, reeds pikdonker. In de verte stoeien glinsterende bliksemslangen met elkaar. Hun schorre ademhaling komt aanrollen over Willems tuin.

Op zijn knieën voorovergebogen bundelt hij het stekelgroen. De eerste druppels tikken hem op de schouder en vragen zijn aandacht voor hun aanwezigheid.

Willem kijkt op. Druppels slaan hem hard in het

gezicht, vermengen zich met het zweet op zijn blote borst, raken de grond van zijn tuin aan. Willem glimlacht.

Zonder water zou het een dorre boel zijn
 Jullie zouden niet kunnen groeien
 Niet bestaan
 Geen bloem zijn
 Dauw is een kushand van God voor de aarde
 Regen is zijn persoonlijke aanraking

‘Jij zinnia, niet bang zijn hoor. Ik dek je toe. En in de nacht kom ik weer kijken’, een afspraak die Willem naleeft als een kontrakt... Vroeg in de ochtend stapt hij uit zijn warme bed. Opent het venster dat op de tuin uitzielt op een kier. De lucht is asgriuw, scherp getekend door bliksemflitsen die elkaar in lengte en kracht trachten te overtreffen. De wind is een losgebroken beest. Te lang gekooid.

De pezige takken van de guave zwiepen als een slavenkarwats over de rug van de hemel, striemen zijn tuin, zijn venster.

De stutten met de palmtakken erover hebben het begeven.

Willem weet het zonder dat hij het heeft gezien. De jonge zinnia-aanplant staat naakt in de wind. Willem stapt vlug naar buiten.

Niet bang zijn kleintjes

Ik maak het wel in orde
 Morgen ga ik bloendraad tegen jullie aan binden
 Om je te steunen
 Alles komt goed
 Morgen
 Alles komt goed

Willem is gek. Hij praat met zijn bloemen...

Een felle flits.

Een hete tong likt gulzig aan de aarde.
 De bliksem is ingeslagen.
 Tussen het zinniabed en de rode anjers ligt Willem.
 Zijn armen wijd gespreid.
 Zijn gezicht diep in de modder.
 Eén met de grond.
 Eén met de vette aarde.
 In zijn linkerhand een palmtak.
 Bij het neersmakken heeft zijn rechterhand gemaaid.
 Houvast gezocht.
 Een plantje uitgerukt.
 Drie rode anjers.

‘Ik hoop dat de schaar van de Grote Tuinman mij óók genadig zal zijn wanneer het *mijn* beurt is om verdord en verwelkt te zijn...’

‘Mevrouw, waarom willen nabestaanden grote kransen voor hun doden? Zou de overledene

niet gelukkig zijn met drie rode anjers in zijn hand?...?’

De bui is overgetrokken. De regen komt in fijne straaltjes neer. De tuin geurt naar jasmijn en jonge begonia.

Niet verdord en verwelkt, Willem
In de bloei van je leven
Een palmtak en drie rode anjers
Een bloemengroet
Voor een gelukkige dode

De bloemen zijn gek. Ze praten met Willem...

Eddy Pinas
San pesa ini Kaneri
(fosi boskopu)

Gi Ronald
ini Amsterdam

Baka di yu seni aksi mi fu ondrosuku a fini fu san ben pasa someni tenti yari na un baka nanga Jusu ini Kaneri, mi suku ala san mi ben kan feni fu a tori disi.

Leki fa yu sabi, Kaneri na wan owru, fergiti pranasi. Fu di yu no ben man bedoi mi na sortu krika a ben didon, mi no ben abi furu fu bigin wroko, meki mi ben abi fu go diki a tori disi ini tra pranasi fu a Parakontren.

Mi taki tori nanga furu bigisma, ma furu yepi mi no feni ini a bigin. Son leisi te a nen Kaneri ben fadon wantron den ben tapu den srefi leki wan inginoto. Ma mi no ben lasi ati. A so mi go feni

wan bigiman ini a pranasi Koetiri di, leki fa a taki, rutu komoto fu Kaneri, ala di noiti a ben libi de.

Oom Herman mi sa kari en, bika a no wani en nen kari. Oom Herman ferteri mi san a ben sabi fu a dei di Jusu gwe. Noiti a misi mofo fu taki, a dei di Jusu dede. En ben de a fosi sma di taki fu Loi, a ontidagu fu Jusu. A ben kan memre en srefi, taki Kaneri ben didon na a sei-bere fu Lapokriki, wan smara anu fu Paraliba, a oposei fu Kropina. Den ben kari en so fu di a ben lai logologo te..... Wan sonde mi kisi oom Herman so fara fu tyari mi nanga boto go suku a pranasi. En, oom Herman, ooktu no ben sabi a soifri kriki. Baka furu suku un go feni wan bun owru broko pranasi sei wan pikin kriki, lai nanga bagasi. Den oso broko fadon. Soso den wanwan pisi di ben tenapu ete ben e sori taki fosi sma ben e libi de. Efu mi fiti fiti ala sani di mi ben sabi keba kon a wan, dan mi denki taki mi feni Kaneri.

A fasi fa a pranasi ben wroko e kruderi nanga a di pe Jusu ben e libi. Ini mi prakseri mi ben e si a pranasi na en libi-yuru baka. Jusu ben de, Sana, Koene, Meester, Fefe..... Te mi moksi san mi si, san mi yere ini tori nanga san oom Herman ben kan memre en srefi kon na wan, mi kan seti a tori so:

Kaneri ben de wan pikin pranasi leki fa furu trawan ben de a pisiten dati na ini Para. Te yu

ben luku den sma fu Kaneri, yu ben e si wan sani di ben de fu si ini den tra pranasi tu: Jonkuman nanga yonguwentje no ben de. Fu di den no ben wani libi moro fu tranga gronwroko den ben froisi go libi na foto. Den di ben abi pikin libi den gi den mama. So meki Kaneri ben abi soso bigisma nanga pikin krioro. Alasma ben abi en famiribuku pe en nen skrifi, ma den nen disi ben e teki ini anu soso na spsirutu okasi leki: dopu, trow nanga so moro fara. Ini aladei-libi srefi den ben abi tra nen. So srefi taki te i ben kari wan sma na en sondenen a no ben e drai luku yu, bika a no gventi a nen dati. Fu eksempre i ben abi Salosa, di sondenen ben de Heloise Frederika Praal. Cornelis Gerardus Walder, den ben e kari Koene. Meester, den ben e kari Johannes Potter, fu di en ben de a kodowan di ben sabi leisi nanga skrifi pikinso, a ben tan wantu yari na foto na wan misi. Di a ben weri fu du ala den doti wroko fu misi, a begi en bigisma fu tyari en go na pranasi baka. Meester ben e leisi ala brifi gi den sma. Kaneri no ben abi skoro ma meester ben e yep-yepi den krioro nanga san a sabi. A ben e leri den libikoni tu. A ben taki: ‘Liever een vokal in de and dan tien in de lukt.’

Fo yuru bakadina a de te a boskopu disi e bigin. A son ben bigin suku en sribi-presi keba. Tjepantji ben e prei dyompofutu tapu pankuku-wiwiri, rowti ben e singi a dei go na kebapisi. Te na loktu fu wan mira-udu wan doifi-aka ben

e srapu en nangra tapu en frei. Ini a pranasi wan switi smeri fu brabakotofisi ben e fungu en srefti mindri den oso, wan mata ben e fon. Umasma ben e wroko, krioro ben e prei. Leki fa a gwentu ben de - te bakadina - den man fu a pranasi ben sidon a wan ini a kampu fu sisa Ana die den ben e kari Sana. Sana oso ben de a libakanti, krosbei fu a owru lampe. A oso ben de wan fu den moro owru wan; Sana granpapa ben meki en. Dati ben de fu si so na a fasi fa a meki. A ben sidon tapu walabapostu di ben hei dri futu; dan a ben tapu nanga singri. Den planga, di ben sa nanga anu, ben krabu so furu nanga owru, dati den spikriede ben e sutu leki butsweri kon a doru. Apisten fu Sana granpapa otopasi no ben e go a foto. Wan heri dei den ben abi fu pari boto go na foto fu bai den wanwan sani di pranasi sma abi fanowdu. So meki Ba Hendri, Sana papa, di ben de wan koni man, hari wan gadri gi a oso, dan a bigin wan pikin wenkri: Bakaten a meki a kampu disi di a fasi na a oso-skin. Sensi a pisiten dati a kampu tron a komakandrapresi fu den man. A drape kerki ben e hori tu, te Pater ben fisiti Kaneri.

Sondro fu miti mofo, den uma no ben e go sidon de, so den man ben abi den eigi kontren tu. A bakadina dati den sidon ini a kampu so du... No wan sma no ben e taki, ma yoisti a tantiri fu den ben e ferteri morofuru leki wan tori ben kan du. Kostan nanga Ba Koene ben sidon a wan

fokanti tafra e tyityi den pipa, wan batra dran nanga tu stongrasi ben de a den mindri. Ba Fefe ben sidon a wan sei tapu wan kisi, en finga ben e trubu ini en barba di ben weti so fan. Oom Dorfoe, Meester, Tjali, Oom Broertje nanga den trawan ben sidon de. Den prakseri ben de tranga nofo fu man steiser a tabakasmoko nanga a smeri fu dran. Pa Dorfoe, a moro granwan, krabu en neki fu broko a span. Di no wan sma beweigi a taki: 'Fefe.'

'Ja mi Omu.' Fefe drai en ede sondro fu puru en finga ini en barba.

'Fe mi boi, sani dangra yu.' Fefe bigin skoifiskoifi tapu en presi.

'Nono Papa, a no taki so.' Pa Dorfoe pingi en ai, watyi Fefe leki a ben wani wegi en. A no ben de tapu en fesi fu si san a ben e prakseri, ma Fefe no ben firi switi. Kakalaka ben e koiri ini en brudu. A teki en pipa dan a hari en so paw. A ben tiri baka ini a kampu, so meki i ben kan yere a paleta-tiki fu Sana di ben e wroko in a kukru. Na lampe-bilosei a sten fu wan kodya ben e komoto. Tra sei wan mata ben e piki. A gersi den ben e bari boskopu gi den srefi ini wan eigi tongo, a mata nanga a kodya. Kostan naki wan mofo dran, dan a hari en anu pesa tapu en mofo.

'Un mus' du wan sani', a taki.

'San so', meester aksi. Kostan luku en so ferwondru.

'We Meester, taigi mi wan sani, un sa man sidon

pi e luku fa Jusu ee.....e.....' A tapu en mofo leki a ben e frede fu taki go moro fara. 'San un sa man du Kostan, san.' Meester opo tenapu, a fringi en ai go tapu a kriki, a bigin waka-waka ini a kampu, drai-drai leki wan sonfowru.

'A no alasan yu sa man ankra nanga wortu. Wan alen di e fadon i no sa man drai go na loktu baka. San un kan du na wakti e luku lontu, kande wan dei...' A tapu en mofo di a si dati den trawan no ben e bribi ini a dei dati.

A wan pisiten keba di Jusu no ben e sidon nanga den moro. Te a kemoto na gron, a ben e go na oso, nyan, dan a koiri nanga Loi, en dagu, go na a keba fu a pranasi. Bigin bigin den ben denki taki wan pikin mandi ben de. Den no ben man ferstan fu san ede Jusu ben e libi den go sidon en wawan na a krikikanti. Bakatan den taki Jusu law. Fuka fu en granpapa di ben kiri wan papasneki ini en gron, ben de na en tapu. Iya, a so Fefe ben si! Fefe ben de a sabiman fu Kaneri, Feifi winti ben e bari na en koko. Zus Dodo, a wefi fu Jusu, firi tu taki wan sani kenki ini en masra, ala di a no ben sabi san. Son leisi a ben kisi wan frede firi, Jusu ben tan wan sortu fasi. Wan mofoneti en nanga Jusu ben sidon a sei-oso tapu wan bangi. A muntyen-tyi ben e fufuru ai luku den mindri den taki fu a manyabon. Jusu ben gwe baka ini wan dipi prakseri, en fesi ben luku leki a ben e dren. Di

a bigin taki a ben gersi leki wan tra sma go libi ini en borsu.

‘Foe san ede den todo e singi? Kande na odi den e bari Anana. Luku den fayaworon. Dusun-dusun fayaworon di e dansi nanga leti frambo. Mi wani tron wan fayaworon. Mi wani dansi tu nanga faya ini mi anu.’ Dodo no piki, bika a sabi tak Jusu no ben e taki nanga en. Bun safri Jusu ben e taki, leki a ben wani tesi den wortu wan fu wan. Di a winti tyari den laaste wortu go moksi nanga a nyungu-nyungu fu marpataki, Loi opo, a drai lontu dan a tan tenapu fesi Jusu. A prani en futu steifi a gron, opo en ede, dan a ba-ri. So a poti en nen ondro den wortu fu en basi. A kanti didon na Jusu futusei baka. Jusu hari en anu pasa tapu Loi ede. A taki moro safri dis' leisi: ‘Loi, wan dei mi sa gwe. Kande mi sa tron winti... safri neti-winti. Kande mi sa tron wan winti, bari na krioro-koko.’ Wan groskin teki Dodo fu en ede te na en gronfutu. A so a ben abi fu luku fa Jusu e kenki sondro fu man du wan sani. A pisiten dati Jusu ben tapu nyan meti keba. Wan dei a ben taigi Dodo taki a no sa nyan meti moro.

‘A meti na wan pisi fu mi srefi. A so Anana seti en keba.’ Jusu meki a sani te Dodo no ben man tyari en moro. A teki a tori disi taki nanga den bigiman. Fefe teki futudoti fu Jusu, a seti wan luku, dan a si fuka.....Aya!

Wan neti a teki a dikati fu opo a tori nanga

Jusu. A ben wani saka go teki a siki, ma Jusu la-fu. A yere a kriki ini a lafu, winti di ben wai mindri tyenpeiri, smeri fu lepi awara, kumbusiri, watramaka tokotoko... a gwe!

A so den ben sidon a bakadina dati ini a kampu nanga a sabi disi fu san ben pasa. Sana sutu en ede kemoto na ini a kukru.

‘Jusu no kon ete?’

‘Nono mi sisa’, wan fu den piki. Sana meki so: ‘HmMMM’, dan a hari go ini en kukru baka. ‘A tan lati tide.’ Oom Broertje sabi taki a taki wan sani di den trawan sabi tu. Jusu ben lusu mamanten fruku nanga en boto. Loi ben tenapu na ede leki wan kulaman. Baka di a boto ben lusu fosi den tra dagu ini a pranasi ben bigin prei. ‘Kande a sutu wan meti.’ Disi ben de a sten fu Tjali. Pa Dorfoe piki: ‘We Tjali. Na yu wawan no sabi taki Jusu no e onti moro?’ Ala di den e taki den no sabi taki Jusu ben de na pasi e kon keba.

Fo yuru bakadina a ben de. Pankuku- nanga sarasarawiwiri ben e gro tapu a kriki. A mindri-sei wan smara botopasi ben tan opo. Safri, bun safri wan kruyara ben e grati pesa tapu a brenki lenti fu a blaka watra di ben e sori moro blaka ini a sombra fu den bontaki di ben anga abra. Nanga wan sortu lespeki a pari ben e hari ini a watra. A gersi den ben e freiri, a pari nanga a watra. Fisi ben e prei, den no ben frede. Na a tere fu a boto wan man ben sidon. A pari ben

didon ini en anu leki wan pisi fu en srefi. A no ben weri tapuseikrosi. En skin no ben bigi, ma te a hari a pari, wan switi prei fu tetei ben e kon fu si ondro en buba di ben abi a kruru fu wan lepi sterapra.

Jusu ben abi feifi tenti yari. En skin nanga fesi no ben e sori so owru, ma suma ben sa luku ini en ai, a bakadina dati tapu Lapokriki, ben sa si ai di owru hondru yari - ai di ben de alaten! Na edesei fu a boto Loi ben tenapu. En ai ben e waka tapu a kriki nanga den bon a seisei. Noti a ben e misi. Loi no ben de wan moi dagu. Son presi a wiwiri ben fadon kemoto na en skin, so meki wan lo owru mankerimarki ben de fu si. Afu fu en wan yesi ben lasi ini wan feti nanga wan tigrikati. Maka nanga busi-meti-nangra marki en so wan fasi dati alasma ben kisi lespeki gi a owru ontidagu disi, di ben abi dekati pesa.

Loi, en masra nanga a boto ben gersi wan skin. Wan skin di ben meki mati nanga na watra. Nanga lespeki a skin ben e grati pesa tapu a watra. A watra ben e loblobi en ondrobere wan switi sortu fasi. Wan-wan leisi pankukuwiwiri ben e kon ini a prei. Den wan-wan pisi son di ben e pesa mindri den wiwiri ben e dansi wan prisiri dansi tapu a kriki. A pisiten Jusu pesa a laaste boktu bifo Kaneri, a hari a pari kemoto ini a watra, dan a dwars en tapu en bowtu. A boto ben e grati go doro. Nanga wan dren-fesi a luku lontu. Wan safri winti ben e yando ini den bon-

wiwiri, di ben e konkru. Pikinfowru ben e trotyi a moi fu a bakadina. Jusu firi wan sani ini en gorogoro. A sori leki a ben e sari fu go na a pranasi pe en oso de. A sten fu Loi kari en kon baka. Loi ben abi a gwentu fu opo en sten te den pesa a boktu. Kaneri musu sabi dati den e doro. A hapo en srefi leki wan gado na a boto-edede. Ini a pranasi wan soktu hari pesa mindri wantu weti barba. Ala barba ben sori go a libasei. Den dagu ini a pranasi kowru. Den srefi ben abi lespeki gi a owru feti-basi, Loi. A boto hari go nanga bere tapu a lampe. Loi dyompo kemoto, kren go a syoro, dan a tan tenapu wakti en masra. Sondro hasti Jusu saka tai en boto dan a teki waka. Di a pesa a kampu a knoru wan odi. A ben waka doro ma Pa Dorfoe no ben lobi so, a taki: 'Jusu, san y'e mek' san' so?' Jusu drai luku en. Wan smara lafu koiri pesa tapu en fesi, dan a waka doro. Di a waka gwe a kampu ben tiri. Wan afu yuru a baka a waka na a krikikanti go na oposei, Loi na en fesi. Di den doro wan bon di panya en rutu hei tapu doti, a tan tenapu, drai luku lontu leki a ben wan sabi ef en nanga Loi wawan ben drape. Di a firi satisfaksi a go sidon tapu wan rutu. Loi kanti sidon na en futu. Ala span ben komoto tapu en fesi, di a ben luku a krika nanga a dyompo-dyompo fu den fisi. A tan sidon wan heri pisiten, dan a waka go na a watrakanti. Safri en sten ben e pesa a mindri en mofobuba. Efu den fowru no ben tapu singi yu no ben sa

man yere san a ben e taki. A nati en anu nanga krikiwatra dan a figi en fesi.

‘Mi e pot mi begi tap blakawatra di kemoto na bergi fu hopo go miti Anana. Mi e seti mi begi tapu kowru blakawatra, tiriman fu doti.’ A hopo en srefi. A bari leki en borsu ben sa priti: ‘Tek’ mi ini yu blo..... Tek mi ini yu blo! Mi wani lowe nanga yu. Mi wani de yu!’ A watra grati gwe nanga a begi leki wan nyunyu-pikin ini en anu. Smeri foe busibromki ben hari leki wan sribikrosi na en tapu; busifowru fergiti fu froiti. Now Jusu waka te en futu miti a watralin. Ala fisi dukrun. En ai ben fasi tapu a krika. Loi ben tan didon na en presi aladi a ben e watyi Jusu. Wan lala grofu sten komoto ini Jusu bere. ‘Kumbatitei fu Kaneri. San-edde yu fesi e beifi now di mi wan brasa yu? Yere fa dyendyesi e srapu en nefi tap winti. Aboma set en tya-tyari. No dyonko moro. Dribi pankukuwiwiri di e tap yu fesi.’ A watra seki. Loi hopo tenapu. A bilosei a kodya ben taki wan tori di a no ben e ferstan. En ai ben spikri tap Jusu. Moro a ben e luku, moro Jusu ben e gro. Wan bon a ben e si, wan bergi. A bari di a bergi kanti fadon. Loi lon go na watrakanti fu suku Jusu ma a no feni en. A bari wan leisi, dan a hari nanga en bakafutu na gron.

Di neti tapu den sma no si Jusu kon na oso, den ati ben de na dyompo. Mamanten fruku den bigin suku en. Dei langa den suku. Den ben sabi

taki Jusu no ben kan go fara, bika Loi ben tan ala den dei didon na wan presi ondro a bigibon. Nyanyan a no ben wani. A no ben e gi no wan sma okasi fu kon krosbei fu en. Den naki dron, trowe watra a gron, kari someni winti, ma lespeki gi na konfo, Jusu ben tan gwe.

Kaneri ben de na sari. Moro furu fu den sma ben prakseri dati Jusu dede, aladi no wan ben e taki en. Trawan ben e taki dati a no dede ma a tron wan tra sani, kande a go ini Loi. Sonwan taki dati Jusu frei gwe.

Di baka wan wiki den no feni Jusu noso en dede skin ete, den gi abra. Den umasma puru den lowkrosi kon a doro. Wan man no gi abra en dati ben de Fefe. Ala bigisma, den uma tu, ben de ini a kampu di Fefe dyompo opo. A naki en futu na gron. ‘Tide un sa si suma na man.’ A waka go na en oso. Baka wan syatu pisiten a kon a doro baka, en anu nanga en fesi ben abi weti fu pemba. Heri Kaneri ben e luku di a teki pasi go na oposei, leki fa Jusu ben gwentu du. Fefe, man srefi, sutu en bradi borsu go a fesi. ‘Sani o pesa.’ Alasma ben e denki: ‘Tide na tide.’

Di Fefe doro ondro a bon a si Loi didon pi a sei wan bigi rutu. A ben didon leki wan ston popki. Fefe no ben sabi efu Loi ben si en bika a no ben e meki no wan beweigi. Fefe waka doro. A pisiten a doro ondro a bon, Loi gromu. Fefe tan tenapu watyi Loi. En skin ben gunya, ma a teki dekati naki ete wan futu. Loi gromu

moro tranga. Aladi Fefe kindi ben firi so lebe-lebe a naki ete wan futu. Den wiwiri opo tenapu leki dyindyamaka na Loi skin. A hari en mofo-buba opo. Srapu weti tifi ben e luku Fefe. Fefe bari: ‘San so’, a kari ala en nyumanen, dan a naki wan futu baka. Loi dyompo opo, dan a bari leki wan bun bigi busmeti. A presi seki. Drei wiwiri fadon komoto na a bon pe ondro den ben de. Loi ai kon gersi tu bigi grun faya. Fefe skreki, a hari go nanga baka. San a ben e si no ben de wan dagu moro; a no ben de Loi! A ben de wan hogri, takru sani..... wan frede sani. Fefe tapu denki. En skin gro kowru, a drai safri go na oso. Leki wan dede-dede a waka pesa ini a pranasi. Den sma si dati sani miti en, den no aksi noti. Na oposei a sten fu Loi ben e kemoto. A ben de wan sari sten. Wan dipi sari a ben e panya abra Lapokriki. A winti hori en blo wan syatu pisiten, di Loi kanti nanga sei.

Paul Marlee
Celia en Cecilia

Hij gaat liggen op het bed, hoewel hij helemaal geen slaap heeft. Hij kan de slaap dan ook niet vatten. Célia is in de keuken bezig de potten en pannen bij elkaar te zetten om straks de afwas te doen. Daarna begint ze te bezemen. Hij ligt naar haar te kijken door de open deur, wanneer ze de eethoek doet. Hij geeft het maar op, hij kan toch niet slapen. Hij loopt wat rond, botst bijna tegen haar op. Dan gebeurt het. Wat eigenlijk onvermijdelijk is in deze situatie. Hij kan zijn handen niet van haar afhouden. Hij houdt haar vast, streelt haar over haar bovenarm en ze staan in geen tijd innig te zoenen. Ze zegt plotseling dat ze moet gaan afwassen. Hij laat haar los en

gaat weer zijn slaapkamer in waar hij weer wat probeert te liggen. Hij hoort haar nu bezemen in de keuken, daarna voor in het huis.

Na een poos komt ook zijn slaapkamer aan de beurt. Wanneer zij met de bezem vlak bij het bed staat, pakt hij haar hand vast en trekt haar op het bed. Ze zoenen en houden elkaar strak vast. Het wankele, houten bed maakt vreselijke kraakgeluiden en hij hoort de buurvrouw van rechts als het ware vlak naast zich door de dunne muur heen. Hij maakt zich ongerust vanwege de vele kraakgeluidjes van het bed, komt op een idee en legt de matras op de grond naast het bed. Ze stribbelt tegen maar hij trekt haar mee. Hij wil haar hebben! Wat het ook kosten mag! Ze heeft het nog nooit gedaan zegt ze, ze weet niet hoe, ze is bang: ze is nog maagd. Deze ontwikkeling heeft hij niet verwacht, ze is al 21. Hij weet niet in hoeverre ze jukt of niet. Ze is gewoon en eenvoudig, ze neemt de dingen zoals ze op haar afkomen. Ze heeft iets gelatens over zich. Heeft ze iets fataals? Is dit niet het juiste woord waar hij naar zoekt? Ze geeft niet mee, ze is bang. Ze is bang dat hij weg gaat gaan, ver weg. Ze voelt aan dat hij naar Suriname gaat terugkeren of misschien zelfs verder weg, naar Europa. Hij zegt tegen haar om niet te praten, ‘silencio’ (stil), fluistert hij, ‘la vecina’ (de buurvrouw). Hij hoort een verdacht ritselen in de keuken van buurvrouw, welke naast zijn slaapkamer ligt. De

afscheidingsmuur is gehorig, terwijl de vliering tussen de twee huizen open en primitief is. Hij durft het venster van zijn slaapkamer, dat op het achtertuintje uitkijkt, niet dicht te doen. Dat hoort ze direkt en dat gaat haar argwaan nog meer opwekken. Hij vraagt Célia om naar de andere slaapkamer te gaan, de kamer vóór, daar hebben ze geen last van buurvrouw: de straat maakt hopen lawaai en de muur die de twee eenvoudige huizen scheidt, schijnt daar iets dikker te zijn. Ze wil niet, staat op en neemt de bezem weer in de hand.

Hij ligt een poos. Dit is een ideaal moment. Ze zijn alleen thuis en eenmaal begonnen moet hij doorgaan en de konsekwenties aanvaarden. Als hij met haar gemeenschap heeft gehad is zij medeplichtig en kan ze niet meer aan Cecilia vertellen dat hij haar heeft lastiggevalen, wat het einde van zijn verblijf hier in het huis van haar zus zou betekenen en tevens terugkeer naar het wonen op kamers zonder meer. Hij heeft het hier ideaal: naast zijn eigen slaapkamer heeft hij het hele huis voor zich: een goed geoutilleerde keuken met ijskast, een eethoek met nieuwe tafel en stoelen, een kleine voorkamer. Allemaal zaken die hij erg miste voorheen. Uiteraard heeft Cecilia nog haar eigen slaapkamer voorin, naast de voorkamer. Toch is het de Faust in hem die haar echt wil verleiden.

Hij pakt het lichte matras van zijn bed op en

deponeert het in de slaapkamer van Cecilia, wier hangmat nog steeds daar vastgebonden is, aan ijzeren ringen in de muren bevestigd. De voordeur die op de straat uitkomt, doet hij op de grendel. Daarna loopt hij naar de keuken, benadert haar teder en vraagt haar mee te gaan naar de voorslaapkamer. Ze wil niet. Hij weet niet wat hij moet doen. Opeens pakt hij haar vast, tilt haar op en draagt haar naar voren. Ze wil tegenstribbelen maar is te verrast om iets te doen, ze steekt haar ene arm uit en wil een stoel vasthouden, de ijskast, maar ze doet niets. Hij legt haar op de matras op de grond en duikt snel achter haar aan, voordat ze pogingen doet op te staan. Ze kussen, zoenen, klemmen elkaar vast en worden warm. De zon die aan de voorzijde van het gebouw opkomt en nu ergens boven het huis staat, draagt middels de opgelopen en ingesloten warmte in de kamer het zijne ertoe bij. Hij probeert beneden te komen met zijn rechterhand, ze houdt zijn hand vast, het gevaar kennende. Hij streelt haar dijen, probeert weer; wanneer ze tegenstribbelt laat hij los. Zo leveren ze een strijd welke wel meer dan een kwartier duurt. Op een bepaald moment wil hij opgeven. Het is als het proberen te vangen van een machtige vis: zodra de lijn te strak wordt touw geven, zodra je zwakke momenten merkt, strakker aantrekken. Haar broekje is nat geworden voelt hij, ze is heet, er is geen twijfel aan. Hij klemt haar ene

arm vast, worstelt met haar. Bewust van het feit dat ze op het punt staat haar maagdelijkheid te verliezen, vecht ze met alle macht om hem te weerstaan. Ze trekt haar broekje weer omhoog, houdt het broekje vast. Hij klemt haar nu steviger onder zich met al zijn kracht, met zijn totale gewicht. Het lukt hem eindelijk het broekje af te krijgen. Nu weet hij instinctief dat de strijd gewonnen is. Zoals het uiteindelijk moment van het binnenhalen van de vis kritiek kan zijn, zo vecht ze verschrikkelijk tegen hem; ze raken van het matras af en hij leidt haar kronkelend, slank en sterk lichaam in de richting van de hoek van de kamer. Hij is hard als mahonie, in de hoek zit ze vast en hij komt, hij komt, Jézus hij komt!

Ze zijn beiden kletsnat van het zweet, zijn t-shirt is helemaal nat. Ze liggen op het matras, ze huilt eventjes, ze kijkt hem aan als een gevangen diertje en vraagt of hij van haar houdt. Hij houdt echt van haar, ze is helemaal niet gemaakt of zo, ze is echt, helemaal zichzelf. Hij zoent haar over haar hele gezicht. Hij voelt zich schuldig. Waarom is hij haar in Godsnaam gaan lastigvallen. Hoe gaat dit allemaal aflopen? Hij is hier voor een jaar om zijn kennis van de Spaanse taal op te voeren en hij heeft nog hooguit drie maanden voor de boeg. Dit betekent dat ze vaker met elkaar naar bed zullen gaan, zodra Cecilia, haar onattractieve, oudere zus, het huis uit is. Ze lijkt hem echt een type om sowieso zwan-

ger te worden. Een kind hier achterlaten zonder vader lijkt hem verschrikkelijk. De ellende die hij hier heeft gezien bij de armen is schokkend. Zij studeert wel op een instituut voor hoger onderwijs, maar ze is nog lang niet klaar en de salarissen zijn niet om over naar huis te schrijven. Daarnaast heeft hij zijn baan in Suriname en zijn vele andere verplichtingen. Hij denkt terug aan haar zus Cecilia, die twijfelde of ze hem wel in huis zou nemen. Ze had het geld dat hij zou betalen dringend nodig, vooral nu het niet zo best ging met haar kleine drogisterij in de binnenstad. Cecilia had gezegd dat ze het niet meer wist, dat ze bang was. En dan de bijna identieke woorden van Célia, dat ze bang was dat hij ver weg zou gaan. Hij voelt de krachten van het noodlot aan het werk. Voorzover hij weet heeft hij maar één kind, dat bij zijn vroegere echtgenote in huis is en meer wil hij niet hebben, vooral niet hier. Indien ze, zoals ze gewend is, vanuit haar dorpje Espirito Santo bij haar zus komt blijven, ziet hij het allemaal gebeuren. Behalve de colleges waarvoor ze enkele malen per week de anderhalf uur durende busrit maakt, heeft haar zus, die pan noch bezem weet vast te houden, haar hulp in de huishouding dringend nodig. Hij moet wat voorbehoedmiddelen zien te kopen.

Ze gaat een bad nemen. Het is al haast vijf uur! Hij neemt wat later ook een bad en gaat wat frisse lucht happen buiten op de stoep. Eerst

is hij bang voor de bureu, zullen ze iets aan hem merken? To hell met de bureu.

Albert Mungroo
Het weklagen van de kankantrie

I

Als het woud kreunt onder het weklagen van de kankantrie en de noordoosten wind onaangekondigd beukt tegen de bomen, zodat hun kruinen buigen tot nagenoeg aan de grond, zingt ma Afiini het lied van de tragedie van Akwawé en Dombé totdat het dorp diep zucht. Dan luistert het gehele dorp ademloos naar het gemummel van haar zang, als verstrikt onder de bekoring van een tovenares, die het stilzwijgen in de harten van een volk beroert. Want zij vertelt in die stille momenten waarop het volk ademloos luistert - zonder dat iemand de durf heeft om te kuchen - het verhaal van de liefde van Afeba.

Het verhaal dat de innigste liefde sinds mensenheugenis herbergt en zeker nimmer zal vergaan. Maar ook de schande van het volk dat steeds door onderlinge haat en twist gedreven, zichzelf niet vinden kan en daardoor gedoemd is te zijn onderworpen en totaal verscheurd. Het mummellied van ma Afini lijkt het volk tot luisteren te bezweren en de kinderharten op te wekken tot nieuwsgierigheid. Maar ook lijkt zij steeds de wind uit het noordoosten vast te houden alleen om daarmee het volk op te roepen tot waakzaamheid en het te vertellen, dat het zo niet verder kan.

‘Kijk naar het noordoosten, naar de hoek van de kawna van waar de woedende en ontembare stormen komen; wees waakzaam en heb elkander lief, opdat de wraak der goden zich niet over je heen stort en je verblindt tot haat en nijd’, is de enige uitspraak uit haar preveltaal, die goed verstaanbaar wordt geuit en door de dorpsbewoners wordt begrepen.

En als zij deze spreuken heeft geuit, dan zucht het gehele dorp - doch nauwelijks hoorbaar - alsof het bezig is aan een godsdienstige rite van een bekend genootschap en zwijgt wederom in de doodse stilte - merkbaar - want dan blijft slechts het geprevel van ma Afini over, tot haar volgende geroep. Urenlang kan ma Afini voortdraven met haar mummelzang over haar voorouders, die ergens in een ander dorp zouden hebben ge-

woond, terwijl zij steeds in de richting wijst van de heuvel van de kankantrie. Doch nimmer onthult zij het geheim dat zij heeft geërfd van geslacht op geslacht, anders dan wanneer zij diepe genegenheid koestert voor iemand. Dan licht zij even de sluier op en vertelt zij slechts één fragment van de waarheid die zij als een kleinood onder haar hart draagt en koestert, om die wederom over te dragen aan de erfgenamen van het ritueel van ma Afeba, de ware geliefde van Akwawé. Een liefde waarvoor Afeba zich in zes weken tijd had opgeofferd om het geslacht van Akwawé voort te zetten. Dan schenkt zij slechts een scheut uit de zoete wijn van de liefde, om wederom de kurk op de fles te stoppen tot een volgende keer, want zij is een fijne vrouw, die volledig past bij haar naam.

Aan Abeni, die haar opvolgen zal in het ritueel van de liefde van Afeba, heeft zij reeds haar geheime taal en zang overgedragen om na haar dood de traditie van ma Afeba voort te zetten. Maar de lippen van Abeni zijn nog geslotener dan die van ma Afini, want haar tijd om te praten is nog niet aangebroken.

‘Je moet een fles eerst volgieten met wijn’, had ma Afini haar steeds gezegd, ‘voordat je de kurk erop doet. En voordat de fles gevuld is mag die niet worden gesloten, want daarin moet je gieten de diverse dranken van de voorvaderen, totdat de fles, van wat vrouw worden moet, geheel is

gevuld. En wanneer die vol is mag je pas de kurk erop doen. Maar in die vultijd mag je ook niet uit de fles tappen, omdat het nog geen fleswijn is. En ook als de fles eenmaal is gevuld, is het nog geen fleswijn, omdat de diverse wijnen van de voorvaderen nog niet voldoende zijn vermengd tot je eigen fles. Maar pas na een jaar ben jij zo ver om uit je eigen fles te tappen en die uit te gieten op de offerplaats; dan pas zal je uitroep worden verstaan', had ma Afini aan Abeni verteld. Kijk hoe ik van tijd tot tijd de kurk licht van de fles en even een scheut schenk op de offerplaats en daarna een scheut neem voor mijn schor geworden keel. Zie hoe ik wederom de kurk op de fles plaats, om die te bewaren voor een volgende keer, een volgende dronk uit de wereld die men ongezien en onaantastbaar noemt. En als Abeni na deze woorden haar hoofd buigt en knikt als teken van te hebben verstaan, dan mummelt ma Afini verder voor een tijd, die wat langer is dan een kwartier, en zwijgt vervolgens.

En als ma Afini zwijgt en zucht, dan zucht het gehele dorp, alsof er een uitbarsting plaatsvindt van een vulkaan die dichtgepropt was met een brok gekoelde lava en daardoor gedurende een hele tijd de opstijgende gassen en vloeibare lava had onderdrukt die thans de kans krijgen om te ontsnappen en vuur te spuwen over hetgeen hen de hele tijd heeft beroerd. Want de mensen wil-

len vrij hun lippen roeren over de traditie, riten, verhalen en gebeurtenissen van het dorp. Ja, zij willen wijsheden en vermaningen aan hun nakomelingen meegeven, opdat hetgeen in het verleden is gebeurd zich nimmer zal herhalen.

Ma Afini had reeds in de vroege ochtend offers gebracht aan de stam van een der kankantries, want zij was de oudste uit de vrouwelijke afstamming van ma Afeba en Akwawé. Een uit de liefde die maar zes weken had geduurd en waaruit een dochter Afi was geboren. Na de tragedie van Akwawé had Afeba nooit meer een man lief gehad. Afeba had zich, na die zes weken tot de geboorte van Afi steeds opgehouden aan de stam van de kankantrie en had gemummeld de hele dag door, waardoor men had gedacht, dat zij gek geworden was. Maar toen Afi geboren was leek zij zich vastgeklampt te hebben aan het kind, had zich teruggetrokken, het meest op haar kostgrond en het kind verzorgd, zo goed dat iedereen met eerbied over haar gesproken had. Slechts eens per jaar vertrok zij in gezelschap van Afi met manden vol vruchten en eten naar de kankantrie, legde die daaronder, bleef een hele tijd daar rondhangen en keerde daarna naar het dorp terug. Dan begon zij wederom met het gemummel totdat het dorp zuchtte, om de droefheid uit de harten te laten ontsnappen van het onheil dat het dorp had getroffen.

Al spoedig had Afi het geprevel van haar moe-

der overgenomen en had zij deze mummelzang tot een onvervreemdbare traditie van het dorp gemaakt. De traditie was zo lang voortgezet, dat men het was gaan beschouwen als een der geestelijke gebruiken van het dorp ter vermaning van de kinderen en de jongeren.

Maar ook de verhalen die na het orakel van ma Afini volgen, gaan van vader op zoon en van geslacht op geslacht om te dienen als waarschuwingen voor de kinderen en de jongeren. Maar zelden vertellen zij over het dorp waarvan zij afkomstig zijn; dit doen zij dan- en slechts dan alleen- als zij hun kinderen waarschuwen willen voor gevaren die hen bedreigen.

II

‘Mijn vader’, zo vertelde - direct volgend op de mummelzang van ma Afini - de oude Adebo, ‘had de loffelijke gewoonte om ons verhalen te vertellen, die grensden aan de rand van de fantasie. Op die dag, toen het ongeveer twee maanden niet had geregend, zette mijn vader een somber gezicht en zei: ‘Ik hoop niet, dat de toestand van 1918 zich zal herhalen. In dat jaar was het zo droog, dat de dieren afzakten naar de rivier om water te drinken en wij niet ver het bos behoefden in te gaan om te jagen. Maar bos is bos mijn jongen; je hoeft niet ver in het bos te zijn om verdwaald te raken.’ Hij onderbrak opeens zijn

jachtverhaal en keek in de richting van de twee grote woudreuzen die op niet al te grote afstand van elkaar stonden. Amoida voelde zich, alsof het bloed hem naar het hoofd steeg en alsof zijn aderen begonnen te zwellen, toen zijn vader eens een poging deed, om het gesprek, dat hij daarnet op gang had gebracht, abrupt te beëindigen.

Vader Adebo wist dat zijn zoon bijzonder avontuurlijk was en als hij hem het verhaal van de reuzenkankantie zou vertellen, kon het gebeuren, dat die waaghals zou proberen om de waarheid van het verhaal te verifiëren. Toen Amoida merkte dat zijn vader probeerde het verhaal om te buigen, vroeg hij op listige toon: ‘Vader,.... gaat U het verhaal vertellen van 1918, toen U verdwaald raakte en in het bos sliep tot de volgende dag?’ Adebo keek verwonderd op, en vroeg zich af van wie Amoida het verhaal zou hebben gehoord. Maar omdat Adebo niet direct op iets anders kon komen om zijn zoon Amoida van het verhaal af te houden, besloot hij het verhaal voort te zetten maar dan op een geheel andere wijze.

‘Het is dat verhaal, dat ik je echt vertellen wilde mijn zoon’, zei Adebo op een stotterende toon. ‘En ik weet, dat je de leeftijd hebt bereikt, waarop de vader enige geheimen aan zijn zoon mag overdragen. Maar ook weet ik, mijn zoon, dat jij nieuwsgierig en avontuurlijk bent; en dat is juist het gevaar. Als ik het je niet vertel, dan zoek jij

het voor je zelf uit, met alle gevaren vandien. Daarom vertel ik je het nu en wijs je op de gevaren om je te waarschuwen.'

Toen Adebo met het verhaal begon, leken zijn lippen te trillen, terwijl zijn mondhoeken wit werden van speeksel en zijn lichaam beefde van emotie.

'Ik heb het verhaal van ma Afini gehoord. Over het oude dorp waarin onze familie vroeger woonde. Dat lag dieper het bos in en wel tussen ons dorp en dat van Afoewena. De twee dorpen bestaan uit dezelfde familie, - alleen uit verschillende aftakkingen -, en zij woonden vroeger op dezelfde plaats waar de twee kankantries nu staan.

In dat dorp woonde een beeldschoon meisje, Afeba, dat nog erg jong was en zelfs door de oudere mannen werd begeerd. Afeba wist echter, dat zij slechts van één man zou houden, en dat was Akwawé, de over-over-overgrootvader van Adebo, en dat had zij aan haar ouders verteld. 'Laat de traditie voor wat die is', had Afeba aan haar grootmoeder gezegd, toen zij sprak over iemand die haar over zijn liefde voor haar in de oren zou fluisteren. 'Als de fluistering afkomstig is van Akwawé, dan zal ik eeuwig en heilig zweren aan de traditie, maar als de fluistering van iemand anders komt en U probeert mij daaraan te binden, zal ik uit dit dorp vluchten en U met de schande achterlaten.' Afeba was jong en knap,

zacht van aard en nooit brutaal en daarom hadden de ouders niet begrepen waarom zij die dag zo'n resolute houding had aangenomen. En zij hadden daarom steeds elke fluistering afgewezen met de woorden: 'Zij is nog te jong om aan een man te worden afgestaan; laat haar nog even groeien.' En hoewel men reeds in het dorp de spot begon te drijven met de zo groot geworden Afeba, bleven de ouders toch halstarrig vasthouden en de vele aanzoeken die binnen kwamen, afwijzen.

Akwawé was een goed uit de kluiten gewassen jongeman met brede schouders en goed gespierde bovenarmen, omdat hij reeds van jongs af aan tezamen met zijn vader hard in het bos werkte. Elke middag pleegde Akwawé, tezamen met zijn vrienden naar de wasplaats te gaan, om de meisjes te plagen of met hen grapjes te maken. Maar steeds was hij zeer gereserveerd tegenover Afeba, omdat hij merkte dat zij erg verlegen was, en hij probeerde haar niet te kwetsen. En als de jongere mannen probeerden om Afeba te bespotten om haar trage rijp-woorden, liep Akwawé steeds weg uit de groep, waardoor Afeba ontdekte, dat hij toch enige genegenheid voor haar koesterde.

Toen op een dag de jonge mannen het plan opvatten om Afeba te molesteren en Akwawé dat terloops ter ore kwam bleef hij op Afeba wachten en vroeg of hij met haar naar de wasplaats mee mocht lopen. Afeba weigerde niet

hoewel zij zich erg verlegen voelde en onderweg fluisterde Akwawé haar toe, dat hij heel erg van haar hield.

‘Maar dit is tussen jou en mij’, had Akwawé eraan toegevoegd, ‘en niemand mag tussen ons beiden komen.’ Afeba had hem toegeknikt en had daarbij verteld, dat er reeds zovelen waren die bij haar ouders een aanzoek hadden gedaan. ‘Je zal haast moeten maken Akwawé, want ze roddelen steeds erover, dat ik traag rijp word’, vertelde Afeba.

‘Ik heb mijn ouders bedreigd, dat als zij mij aan een andere man dan jou zouden geven, ik het dorp zou verlaten en ze met de schande achter zou laten. Maar hoe lang kan ik dit spel blijven spelen?’

‘Ik wist zelfs niet eens of jij van mij hield Akwawé en toch heb ik zoveel om jou geriskeerd’, besloot zij.

‘Nu weet je het, Afeba, en nu weet ik zeker dat jij je aan onze afspraak zal houden, totdat mijn grootmoeder komt, om je de hand te vragen’, besloot Akwawé.

Toen Akwawé en Afeba bij de wasplaats aankwamen begrepen de overige jongemannen, dat zij zouden moeten afzien van hun voornemen om Afeba te plagen en de volgende dag reeds verspreidde dit verhaal zich in het dorp. Iedereen leek zich te verheugen in de verliefdheid van Afeba. En de ouders van Afeba waren des te

blijer omdat zij wisten, dat de smaad die men hun bezorgd had om het trage rijpen van Afeba, nu zou ophouden, maar nog meer, omdat hun dochter de man zou vinden waarvan zij hield: één die voorbeeldig en hardwerkend was.

Maar in het dorp was er toch een, die niet blij was met het verhaal, dat ineens begon te circuleren. Dombé, de oudere broer van Akwawé, die reeds twee vrouwen met elk respectievelijk vier en vijf kinderen had, was immers de eerste die bij de familie van Afeba om de hand van het meisje had gevraagd en de ouders van Afeba hadden hem niet afgewezen. Ze hadden slechts gezegd, dat Afeba nog te jong was om een man te hebben, maar dat zij een andere man moest hebben, hadden zij niet gezegd. Toen Dombé het verhaal ter ore kwam over de liefde tussen Akwawé en Afeba, was hij zo woedend dat hij naar het huis van Afeba liep en de familie voor vies en vuil uitschold.

‘Ik zal die Akwawé een les leren’, riep Dombé in zijn woede uit. ‘Ik zal hem afleren om de vrouw van zijn oudere broer af te snoepen.’ Daarna liep Dombé naar het huis van Akwawé en gebaarde zijn broer om buiten te komen, omdat hij met hem wou afrekenen. Toen Akwawé niet naar buiten kwam, riep zijn broer Dombé hem toe, dat hij hem uitdaagde om over zes weken een gevecht tegen hem te leveren, op leven en dood, waarop Dombé naar zijn huis liep.

Iedereen die de bedreiging van Dombé hoorde sprak met walging over het gedrag en de voornemens van de oudere broer, en betreurde hetgeen komen zou. Tussen de twee broers zou een gevecht worden gevoerd op leven en dood. Wat een schande.

Vanaf dat moment veranderde de vreugdestemming in het dorp en alles werd somber en troosteloos. Akwawé had zijn vader gevraagd, om tot Dombé te praten, teneinde het gerezen conflict en de dreiging en uitdaging af te wenden.

‘Vader’, had Akwawé gezegd, ‘hoe kunnen twee broers met elkaar vechten op leven en dood. Vader, wil je Dombé vragen, of ik hem in het openbaar mijn verontschuldiging mag aanbieden’, had Akwawé aan zijn vader gevraagd. Maar toen de vader Dombé had gesproken, versomberde zijn gezicht in die mate, dat het erop leek, alsof hij uit de droom was opgestaan. Het haar van de oude Fonfon, dat tot nog toe, trots zijn gevorderde leeftijd, zwart was geweest, was totaal grijs geworden en het aanzien ervan gaf aan, dat Dombé niet van het gevecht zou afzien.

Vanaf die dag had de oude Fonfon tot niemand in het dorp gesproken en trok hij zich diep in het bos terug, waar hij zich gedurende de hele week met de houtkap bezig hield. Toen Akwawé merkte, dat zijn vader niet meer tot hem sprak, wendde hij zich tot zijn moeder en vroeg: ‘Moe-

der, hoe kunnen twee broers uit dezelfde schoot met elkaar vechten tot de dood? Moeder, praat tot Dombé en vraag hem of ik zelf mijn dierbaarst bezit aan hem mag afstaan en hem ook in het openbaar mijn excuus mag aanbieden. Ik wil het geweer, dat vader Fonfon net voor mij heeft gekocht, aan hem geven.’

Moisi ging, evenals Fonfon, naar het huis van Dombé, maar toen zij daaruit vertrok, en haar haar ook totaal grijs werd evenals dat van Fonfon, begreep Akwawé dat zijn broer niet zou afzien van het gevecht. Op dat moment besloot Akwawé om zelf naar zijn broer te gaan om tot hem te praten.

‘Broer,’ zei Akwawé, ‘hoe kunnen jij en ik, kinderen uit dezelfde schoot voortgesproten, een gevecht aangaan op leven en dood?’ Dombé antwoordde Akwawé niet, maar toen hij zich omkeerde en naar zijn jongere broer keek, leek het alsof Akwawé de dood in zijn ogen zag. Zo diep had de haat in Dombé's hart gevreten, dat er niets goeds meer uit te verwachten was.

‘Ik wil zelfs Afeba aan je afstaan broer’, riep Akwawé in zijn wanhoop uit, ‘en ik wil in het openbaar mijn spijt betuigen: maar toen Dombé wederom omkeek, leek het alsof de hel uit zijn ogen te voorschijn kwam. Toen begreep Akwawé, dat de haat te diep was ingevreten in het hart en de ziel van Dombé. Iets wat nooit meer, of slechts door een wonder kon worden uitge-

bannen.

Toen Akwawé uit het huis van Dombé stapte, was hij niet grijs geworden, doch wist zeker, dat hij tussen die dag en de aangegeven datum van al de liefde die er tussen hem en zijn geliefde Afeba bestond, zou moeten genieten, omdat de dagen daaropvolgend voor hem de eeuwigheid zouden kunnen brengen. Akwawé liep daarom niet naar zijn huis, maar regelrecht naar het huis van Afeba, waar hij zonder aan te kloppen binnen werd gelaten en waar het hele dorp elke beweging van hem door de spleten in de muren volgde.

Afeba leek niet droevig, maar was ook niet meer het opgewekte jonge vrouwtje, zoals Akwawé haar kende. En toen Akwawé probeerde om iets te zeggen, legde zij haar hand op zijn mond en zei: ‘Als het noodlot je achtervolgt, mijn liefste, moet je steeds zwijgen.’ Daarna kuste zij haar geliefde zeven keer op de mond, drukte hem tegen zich aan en zuchtte diep.

In de hoek van het huis zaten de ouders van Afeba in stilzwijgen gehuld en als verdoofd voor zich uitstarend. Maar van tijd tot tijd kwam er van die hoek een diepe zucht, vooral als zij even omkeken en zagen hoe de twee geliefden geheel in elkaar waren opgegaan, zonder een woord te spreken. En als de zucht ontsnapte uit het vaderhart, droogde de moeder haar tranen die zij niet meer verbergen kon.

‘Noodlot’, zei Akwawé opeens, ‘hoe kan het

noodlot twee onschuldige zielen tot in de hel vervolgen.’ Dan zuchtte wederom de vader van Afeba en trokken de ouders zich uit het huis terug, om de geliefden de kans te geven van elkaar te houden in de nog resterende dagen voor het wrede gevecht.

In de dagen, die daarop volgden, was het dorp in stilzwijgen gehuld. Het leek alsof het gehele dorp rouwde om hetgeen komen zou.

‘Ik geloof, dat ik een kindje krijg’, vertrouwde Afeba aan Akwawé toe.

‘Het moet een meisje worden, om ons geslacht tot in de eeuwigheid voort te zetten’, antwoordde Akwawé, ‘opdat een ieder ziet, dat wat de liefde aan elkaar verbindt de haat niet kan verbreken.’

Drie dagen voor het gevecht tussen Akwawé en Dombé, was vader Fonfon in het dorp teruggekeerd. Zijn gezicht was ernstiger dan voorheen en zijn haar nog grijzer geworden. Vader Fonfon had bij zijn aankomst niet naar links of rechts gekeken en ook niemand gegroet zoals in het dorp het normaal gebruik was. Bij zijn aankomst was hij niet naar huis gelopen of naar het huis van Akwawé, zoals hij gedurende de laatste zes weken pleegde te doen, als hij uit het bos kwam. Vader Fonfon was regelrecht naar het huis van Dombé gegaan en had zonder kloppen de deur opengestoten en het huis betreden. Deze laatste keer hadden Fonfon en Dombé langer met el-

kaar gesproken dan de eerste keer en toen hij naar buiten was gekomen, had het geleken alsof er een donderbui zou losbreken om het dorp voor eeuwig weg te spoelen.

Deze keer had vader Fonfon even omgekeken en gezegd: ‘Als het bij jou alleen om het kwaad gaat Dombé, zal hetzelfde kwaad jou raken en je vernietigen.’ Daarna was vader Fonfon regelrecht naar het huis van Akwawé gelopen.

Toen Fonfon het huis van Akwawé binnen liep en de geliefden in elkaars armen vond, barstte de oude man in tranen uit.

‘Huil niet vader’, had Afeba gezegd, ‘huil toch niet zo, want Akwawé en ik hebben reeds gezorgd voor één die acht maanden hierna het geslacht van Akwawé zal voortzetten. En als de familie het ons toelaat zullen wij in ditzelfde huis wonen, totdat het voldoende groot is om ergens anders te gaan wonen.’ Vader Fonfon had zijn tranen gedroogd en Afeba omhelsd, waarna hij haar had gevraagd om naar huis te gaan en in de komende drie dagen niet in de buurt van Akwawé te komen, vooral om het kind dat zij onder haar hart droeg. Daarna had vader Fonfon zich teruggetrokken om de geliefden de kans te geven in volle liefde van elkaar te genieten en afscheid te nemen.

Hierna was Afeba het huis uitgestapt, zonder tranen in haar ogen en had steeds omgekeken en Akwawé toegewuifd, totdat zij hem niet meer

zag. Zij had haar ouders verteld over het gedrag van Fonfon en ze gevraagd om Akwawé voor haar te gaan bezoeken en hem te vertellen van de liefde die zij voor hem in haar hart droeg.

Nadat Afeba vertrokken was, had vader Fonfon zijn lievelingszoon Akwawé gedurende drie dagen ingesmeerd met een middel dat hij uit het bos had meegenomen.

Op de dag van het gevecht tussen Akwawé en Dombé leek het dorp geheel te zijn ontwaakt uit een droom, die zeker zes weken had geduurd. De sensatiezucht die het gevecht met zich meebracht, leek iedereen in het dorp te beheersen en iedereen moest erbij zijn tot aan de jongsten toe, om later uit de eerste hand de waarheid te kunnen vertellen. Toen de zon voor een kwart aan de hemel was geklommen en met haar striemende warme stralen de dorpelingen begon te geselen, waardoor het zweet in druppels over hun huid stroomde, vooral ook tengevolge van de heersende spanning, en hun huid glom als het zwarte hart van de blackhartboom, stapte Dombé met zware passen uit zijn huis, met in zijn linkerhand een kalebas. Dombé had op dat ogenblik voor niets aandacht dan voor het huis van zijn broer, waar hij op afging. De stappen van Dombé kwamen hoorbaar op de grond neer en toen hij bij het huis van Akwawé aankwam bleef hij een poos roerloos staan.

‘Kom eruit lafaard en vrouwendief, opdat ik je voor eeuwig dit afleer’, riep Dombé. Toen hij bij de tweede oproep merkte dat Akwawé niet naar buiten kwam, deed hij enige stappen in de richting van het huis van zijn broer. Daarna riep Dombé wederom: ‘Kom eruit lafaard anders haal ik je zelf eruit.’ Op datzelfde ogenblik kwam Akwawé de voordeur uit met een onnozel gezicht en stelde de vraag: ‘Broer Dombé heb je mij geroepen?’ Dombé leek enigszins geschrokken te zijn door de verschijning van Akwawé, omdat die zo zelfverzekerd leek, geen vrees toonde - wat Dombé geenszins had verwacht - en zo licht liep als een veertje terwijl zijn huid glom in de zon, omdat vader Fonfon hem van top tot teen had ingewreven met de olie die hij uit het bos had meegenomen. Dombé's hooghartigheid verblindde hem echter wederom en verleidde hem tot de uitspraak: ‘Kom lafaard en vrouwendief, opdat ik je voor eeuwig je brutaliteit afleer.’ In het ogenblik dat daarop volgde, legde Dombé de kalebas neer en liep met loodzware passen naar zijn broer Akwawé toe, terwijl het er gaandeweg op ging lijken dat de armboeien zijn rechterbovenarm nog meer knelden, totdat er slechts één bonk spieren overbleef. Het leek op dat ogenblik, alsof de hele wereld de adem inhield, terwijl de stappen van Dombé zo hard op de grond aankwamen als wanneer een tapir door iets verschrikt door het bos liep. Toen

Dombé zijn broer op een armlengte was genaderd, zwaaide hij met zijn vuist in de richting van Akwawé. Maar Akwawé was zo licht als een veertje en dook onder de zware slag van Dombé weg, rukte met een goede greep de armband af van de bovenarm van Dombé en bleef hem rustig aankijken.

Het gevecht dat hierna volgde, duurde zowat drie uren, maar reeds bij de eerste greep van Akwawé was het moreel van Dombé zichtbaar zodanig gedaald, dat iedereen begreep, dat indien het gevecht lang zou duren, Dombé er niet goed van af zou komen. De oudere broer was tenslotte totaal uitgeput, toen Akwawé hem goed in een wurggreep kreeg en Dombé zijn jongere broer om vergiffenis moest vragen.

Toen Akwawé dat hoorde, liet hij zijn oudere broer los, sprong overeind en zei: 'Broer, je hoeft niet om excuus te vragen. Ik ben immers je jongere broer. Ik wil jou om excuus vragen voor alles wat zich heeft afgespeeld.' Het dorp leek hoorbaar adem te halen na het horen van de woorden van Akwawé en begon het strijdtoneel te verlaten.

Terwijl Akwawé zich omkeerde om naar zijn geliefde te gaan, trok Dombé de kalebas naar zich toe, legde die naast zich neer, wreef het middel dat daarin zat over zijn hand en gaf Akwawé een ferme klap. Op dat ogenblik slaakte het gehele dorp een kreet van verachting die naar

het leek, de hele lucht vulde. Wat daarna volgde deed iedereen verstijven. Op dezelfde plaats waar Akwawé stond, veranderde hij langzaam van beneden naar boven in een kankantrie.

‘Dombé!’, riep Akwawé, ‘de haat in je hart is zo diep, dat die zelfs dieper gaat dan de afgronden van de hel. Ik heb meelij met je ziel mijn broer, meelij, omdat ik had gehoopt dat ik je ziel nog redden kon, maar helaas.’

Toen Dombé merkte, dat zijn jongere broer langzaam veranderde in een kankantrie, greep die toestand hem opeens zo aan, dat hij meelij kreeg met zijn broer. Hij raakte zo in paniek, dat hij uitriep: ‘Grote God, wat heb ik in hemelsnaam gedaan’, en hij probeerde direct om weg te lopen van de plaats waar het gevecht had plaatsgevonden. Toen hij op ongeveer honderd meter van de plaats waar het onheil had plaatsgehad verwijderd was, hoorde hij Akwawé hem naropen: ‘Dombé!, om je verdorven ziel te redden vergeef ik je. Dombé!!, Dombé!!’

Op dat ene ogenblik van verwarring en angst bleef Dombé even staan, keerde zich om, om zijn jongere broer nog eens te aanschouwen. Dombé bemerkte, dat zijn broer de laatste fase van overgang doormaakte en een angstig geroep uitbracht. De verwarring en angst werden hem meester en hij probeerde te vluchten, toen hij bemerkte, dat zijn benen loodzwaar werden en dat hij die niet meer bewegen kon. Toen keek

Dombé naar zijn benen en zag dat hij van onderuit eveneens begon te vergroeien tot een kankantrie en wel op nauwelijks honderd meter afstand van Akwawé.

‘Red mij Akwawé’, riep Dombé, ‘ik wil je alles geven wat ik bezit. Ik zal je het oud geweer geven dat grootvader Afonzowa mij gaf en ik zal Afeba nooit meer begeren, help mij toch Akwawé.’ Maar Akwawé kon hem nauwelijks nog de laatste woorden toevoegen: ‘Als je ziel reeds is gered, wat doet het ertoe, wat met je lichaam zal gebeuren. Je ziel was zo verdord, dat ik zelfs de hel in je ogen zag en je hart was zo verteerd, dat ik de dood in je ogen zag, maar uiteindelijk heb jij toch Grote God geroepen.’ Toen Akwawé deze laatste woorden had uitgesproken, zwegen beide bomen en de stilte die daarop volgde leek op de stilte uit het graf. Alleen het zuchten van het gehele dorp, dat daarop volgde kon men op kilometers afstand horen.

Na het gebeuren tussen Akwawé en Dombé, had het volk van het dorp alles afgebroken en was naar elders vertrokken. Behalve het huis van Akwawé, dat de familie had laten staan en had overgedragen aan Afeba, zoals zij destijds aan vader Fonfon had gevraagd. Een deel van de familie die in de buurt van Dombé woonde trok naar het zuiden, tezamen met de vrouwen van Dombé, om te wonen aan de kant waar de

kankantrie van Dombé stond. Het grootste deel van het dorp trok samen met de familie van Afeba en de ouders van Akwawé naar het noorden om te wonen aan de kant waar de kankantrie van Akwawé stond.

Afeba kreeg acht maanden daarna een dochter die zij Afi noemde en die later steeds met haar moeder offers bracht aan de voet van de kankantrie van Akwawé. Maar aan de voet van de kankantrie van Dombé offerde nooit iemand, omdat zelfs zijn vrouwen en kinderen met verachting spraken over de daad van Dombé.

Na de dood van Afeba verbleef een vogel in de kruin van de kankantrie van Akwawé, één die steeds zong van 's morgens vroeg tot 's avonds laat en wiens gefluit klonk als de mummelzang van ma Afini. Ook groeiden er mooie planten op de kankantrie van Akwawé, die steeds in de droge maanden bloeiden, een grote ruiker in de natuur. Maar op de kankantrie van Dombé zat nooit een vogel en groeiden er slechts woeste planten en parasieten.

En het verhaal vertelt, dat steeds aan het einde van het jaar, de twee broers bij elkaar komen.'

Toen vader Adebo ophield met het verhaal over de twist tussen Dombé en Akwawé, keek Amoida hem diep in de ogen en zei: 'Maar vader, U heeft het verhaal dat ik horen wilde niet verteld. Op 31 december 1918 bent U gaan jagen en U

bent de dag daarop teruggekomen. Wat heeft U toen meegemaakt?’ Vader Adebo wist dat zijn zoon avontuurlijk was en daarom strekte hij zijn hand uit naar een flesje met olie dat op tafel stond, gaf het aan zijn zoon en zei: ‘Als je denkt dat je de waarheid persé weten moet, wrijf je dan eerst goed in met deze olie, maar zorg ervoor dat je ver buiten de omgeving van de kankantries blijft. Ik weet, dat je naar de waarheid zoeken zal, mijn zoon, en daarom zal ik je een eenvoudige spreuk meegeven, om er gedurende je korte omzwerving in de omgeving van de kankantries goed over na te denken’, vervolgde vader Adebo. ‘Hij, die niet in leugens gelooft, zal ook nooit in waarheden geloven’, zei mijn vader steeds. ‘Want hij die de waarheid vinden wil zal eerst naar wijsheden moeten zoeken. Indien hij geen waarheid tegenkomt, vindt hij zeker leugens langs zijn wegen. Maar dan heeft hij zich niet op de weg van de wijsheid begeven, maar op die van zotheid en bedrog. Maar het kan ook zijn, dat hij de waarheid tegenkomt, en die toch niet verstaat omdat hij zich wijzer waant dan alle wijzen, en daardoor niet de waarheid, maar steeds de leugen vindt’, besloot vader Adebo tenslotte.

III

Op de dag van 31 december 1940 was het zeker

even droog als toen in 1918. Twee dagen ervoor had Amoida een aantal pakira's en pingo's geschoten, toen de beesten naar de rivier afzakten om te kunnen drinken, daar de beken en kleinere rivieren door de aanhoudende droogte totaal waren uitgedroogd. Amoida had daarom geen tekort aan vlees, toen hij op 31 december het bos introk. Hoewel zijn vrouw hem gesmeekt had om thuis te blijven, had Amoida beslist dat hij toch het bos in zou gaan.

Tegen de avond was Amoida niet in het dorp teruggekeerd. Men had het vermoeden dat hij moest zijn verdwaald en er werden reeds voorbereidingen getroffen om de volgende dag met de zoekactie te beginnen. Het was echter al te laat om een zoekactie te beginnen, en wie weet kwam hij wat later toch naar huis. Iedereen was zenuwachtig, want het kon ook zijn dat Amoida door een slang was gebeten en in dat geval zou hij het niet overleven.

Alleen vader Adebo scheen zich over het niet verschijnen van Amoida geen zorgen te maken, want hij had gemerkt dat het middel dat hij aan Amoida had gegeven nergens meer te vinden was. Steeds als Adebo onbekommerd sprak over de afwezigheid van Amoida keek hij in de richting van Ma Afini, die hem spottend toeknikte en dan weer naar zijn vrouw, die dan een uiterst bezorgd gezicht trok.

Amoida was reeds lang aangekomen op de heuvel waarop de twee reuzenkankantries stonden en had zich voorgenomen om de avond daar door te brengen alleen om het verschijnsel te mogen waarnemen, dat zijn vader toen in 1918 had gezien. Amoida had wel begrepen in welke toestand hij het dorp zou brengen indien hij die avond niet in het dorp teruggekeerd zou zijn, maar zijn nieuwsgierigheid kon hij niet bedwingen; zijn avontuurlijke geest leek hem voort te drijven naar de grens van het onmogelijke. Toch begreep Amoida welke gevaren dreigden en welke risico's hij nam, om met zulk een onderneming te beginnen. Toen zijn vader in 1918 toevallig op de heuvel terecht was gekomen, had hij niet geweten welk gevaar hem dreigde. Maar Amoida had hier het noodlot zelf opgezocht en wist dat hij slechts gewapend was met het vertrouwen van de olie in de fles die zijn vader hem had gegeven.

Toen het middernacht was geworden, had Amoida zich ingesmeerd met de olie en had hij een veilige plaats opgezocht, zoals zijn vader hem had aangeraden. Daarna had hij zich op de grond gelegd, zodat hij volgens de aanwijzing van zijn vader handelde, en ook geen last zou ondervinden van wilde dieren.

Terwijl Amoida daar lag hoorde hij de geweerschoten die met bepaalde tussenpozen werden afgevuurd met de bedoeling om hem de

richting van het dorp aan te geven. Opeens hoorde hij uit de boom van Dombé een geweeklaag, dat zo doordringend was, dat er een koude rilling door zijn lichaam ging.

‘Akwawé vergeef mij’, hoorde Amoida de kankantrie roepen, en daarna nog een keer. Maar toen het geroep voor de derde keer door het bos ging hoorde hij de boom van Akwawé roepen: ‘Dombé, als je ziel reeds is gered, wat doet het ertoe wat er met je lichaam gebeurt.’ Toen daarna Akwawé riep begon het bos te dreunen onder het gestamp van de kankantrie van Akwawé. Amoida sidderde over zijn gehele lichaam, en het koude zweet gutste uit zijn poriën, toen hij de kankantrie van Dombé die van Akwawé zag naderen. Afgeleid door het gedreun van de boom, dacht Amoida opeens dat er weer een gevecht zou plaatsvinden. Toen zag hij hoe de bomen zich weer veranderden in mensen. Dombé bleef staan, boog zich voor Akwawé en zei: ‘Edele jongere broer, je hebt mij toen de eer van vergiffenis geboden, maar mijn verblind hart kon het licht niet zien. Thans buig ik mij weer voor je neer en vraag voor de zoveelste keer om vergiffenis.’ Hierna omhelsden de broers elkaar en bleven zo ongeveer een half uur bij elkaar om te praten over het verleden en hun vergane dorp. Opeens liep Dombé hard weg, waarop het bos bewoog alsof er van een aardbeving sprake was. Daarna veranderden de twee mannen wederom

in twee reuzenkankantries precies op dezelfde plaats waarop zij eerder stonden. Toen zuchtte het bos zo zwaar, dat het op meer dan tien kilometer afstand hoorbaar was. En de bewoners van het dorp vroegen zich af of er een storm zou losbarsten. Alleen ma Afini en Adebo waren daarover niet bezorgd, keken elkaar aan en lachten. Maar voor Amoida, die daar onder het bos lag was het een sensatie, die hij niet spoedig aan vriend of zoon zou vertellen.

Voordat de mannen van de reddingsploeg de volgende ochtend klaar waren om naar het bos te vertrekken, zagen zij Amoida moeizaam uit het bos stappen uit de richting van de legendarische heuvel van de kankantries.

‘Het lijkt wel alsof je een geest hebt gezien, Amoida’, merkte iemand op. Maar Amoida nam niet de moeite om naar hem te kijken, laat staan hem te antwoorden. Alleen toen vader Adebo schertsend aan Amoida zei: ‘Ik hoop, dat je dit nooit aan je kinderen zult vertellen, mijn zoon’, antwoordde Amoida met slechts één woord: ‘Nooit!’

‘Traditie is traditie, mijn zoon, en je vader zal daarom alle wijsheden en vermaningen aan je moeten overdragen’, zei de oude Adebo.

‘Vandaag als Ma Afini nog haar mummelzang zingt of morgen als die wordt gezongen door Abeni. Ik koos vandaag, mijn zoon, alleen omdat morgen de onwetendheid in zich draagt en

de waarheid totaal kan verzwijgen.’

Rappa

Hij wilde licht

Het huis was leeg, al vier avonden. De vaat had zich in de keuken opgestapeld, het eten en de restjes uit de ijskast waren al op en de verpakkingen van porties eten begonnen zich op te stapelen in de keukenafvallemmer. Mieren krioelden over het aanrecht en de eetemmer, die sinds ze was weggegaan niet goed meer waren schoongemaakt. De berg vuile was werd steeds hoger, er verscheen een laagje zand op de vloer van het huis. Zijn bed, tot voor vier avonden terug hùn bed, was één troep. Het laken was verkreukeld

en begon z'n oorspronkelijke witte kleur duidelijk te verliezen, de kussens lagen hier en daar weggesmeten. De hele kamer rook muf, het hele huis rook muf.

Ze was weggegaan, hij had het zien aankomen, hij had het verwacht. Eerst had hij gehoopt dat het niet zo ver zou komen, later had hij het juist wel gehoopt. Maar toen het uiteindelijk gebeurde, was hij toch geschokt, diep ontgoocheld geweest.

Hij liep als een slaapwandelaar door het huis en ging in de voorkamer zitten, overal lag rommel. De asbakken waren overvol en op de verschillende bijzettafeltjes slingerden verscheidene glazen met hun opgedroogde restantinhoud. Hij zette de TV aan, beelden vol groene uniformen flitsten over het scherm en het geluid van volksophitsing bereikte z'n oor. Ook dat nog. Geschreeuw vanaf podia in emotionele schreeuwtaal. Weer, net als vroeger. Zijn gedachten gingen steeds weer terug naar vroeger. Eerst was het lente, rozegeur en maneschijn, liefde en hartstocht geweest. Toen wilde ze een kind, hij ook. In haar vruchtbaarste periode sleurde ze hem het bed in, hij hoefde op een gegeven moment niet eens meer met haar te spelen, als hij zich maar leegperste in haar.

Maar er gebeurde niets, maand na maand, kwartaal na kwartaal, een jaar, een tweede jaar. Al haar vriendinnen liepen met een buik rond of

hadden dat de eerste, tweede of derde keer achter de rug. Die liepen met baby's te zeulen en hun huizen waren gevuld met periodiek gekwetter, veelal midden in de nacht. Hun huis bleef stil, op het gehijg na dat weerklonk als ze hem weer eens uitperste.

Zijn vrienden liepen allemaal met een vermoeid, maar trots gezicht rond, ze werden wel bij tij en ontij gewekt en ze moesten plas- en poepgeurtjes om zich heen verdragen, maar ze hadden hun nageslacht, hij had niets, zijn huis bleef stil en leeg.

Hij deed de TV met een klap uit, pakte een vuil glas, spoelde het in de keuken die al aardig de geur en de kleur van een vuilnisbelt begon te krijgen, liep terug naar de voorkamer en schonk zichzelf een stevig shot in. Hij nam een slok en ging toen zitten. Zo was het gisteren en eergisteren toegegaan, drinken en roken tot hij omviel van de slaap.

Ze hadden zich beiden gefrustreerd gevoeld, aan wie lag de mislukking? Aan hem, aan haar of aan beiden? Hij begon het te verafschuwen, elke keer als ze zei: 'Alsjeblieft William, laten we het weer proberen, misschien lukt het deze keer.' Dan ging hij weer, mechanisch pompend, tot hij een afgestompt samentrekken in z'n onderlichaam voelde dat het teken was dat z'n prostaat z'n werk deed en wat naar buiten stootte.

Ten einde raad waren ze naar de dokter ge-

gaan, ze hadden het beiden zoveel mogelijk uitgesteld, beiden bang voor het eindresultaat. De dokter had haar onderzocht en in orde bevonden. De dokter had hem toen onderzocht, zijn vocht onder de microscoop bekeken, hem daarna apart genomen en hem een of andere uitleg gegeven vol Latijnse woorden. Het kwam erop neer dat hij dood zaad produceerde, er zat geen drupje leven in.

Vanaf dat moment was alles kapot tussen hen. Ze vroeg hem niet meer, ze wist nu dat het toch geen zin had. Dat gaf hem de genadeslag, er knapte iets in hem. Toen ze na een week gewoon om haar sexuele verlangens te bevredigen met hem naar bed wilde, bleek dat ze hem nu niet eens staande kon krijgen. Wat ze ook deed, hij bleef als een mislukte eierkoek liggen. Nu had ze helemaal niets meer aan hem.

Hij nam het ochtendblad van de stoel, zijn ogen flitsten over de koppen, bij de meeste berichten had hij genoeg aan het lezen ervan. Hij sloeg de binnenpagina's op, een hutspot van advertenties sloeg hem tegemoet. Hij gooide de krant aan een kant.

Hij was toen vaak alleen het huis uitgegaan, gewoon een blokje om wandelen. Hij kon geen zinnig gesprek met haar aanknopen. Ook zij ging steeds vaker het huis uit, veelal met eentje die de laatste tijd haar beste vriendin was geworden en die het nooit langer dan twee weken met één en

dezelfde man kon uitzingen. Ze zagen elkaar zodoende steeds minder, want vaak kwam ze laat thuis, vooral toen de avondklok definitief afgeschaft werd. Hij zocht steeds meer troost in hetgeen hij nu weer deed: in de voorkamer zitten drinken, roken en piekeren. Vier dagen terug, het was toen weekend, had hij haar alles dat tot haar noodzakelijkheden gerekend kon worden, zien inpakken. Hij zag het, maar hij was te dronken om er iets aan te doen en om er iets zinnigs over te zeggen. Wie haar hielp verhuizen en waar ze heenging wist hij niet, hij wilde het gewoon niet weten. Hij wist dat het onvermijdelijke aan het gebeuren was. Hij sliep de ochtend daarop, zondag, z'n roes uit, dat was het enige wat hij de laatste tijd deed. Die middag was ze haar laatste dingen komen halen, hij had haar alleen maar kunnen aankijken vanuit z'n bed. Ze had toen afscheid genomen.

'Ik ga', had ze alleen maar gezegd. Hij, ongeschoren en ongebaad voor de dag, had met een kater in z'n lichaam gezegd: 'Okee, hoe laat kom je thuis?'

'Ik kom niet meer thuis, ik neem m'n intrek elders. Via de advocaat kunnen we de rest afhandelen, ik ben je ontrouw geweest, ik heb je verlaten. Ik neem alles op me.' Hij was toen bijna geheel nuchter geschrokken.

'Wat is dit voor nonsens? Waar ga je? Bij wie? Waarom?', had hij haar gevraagd, terwijl hij

rechttop in het bed was gaan zitten. Waarom, had hij gevraagd. Waarom vroeg hij waarom? Hij wist toch donders goed waarom?

‘Ik ben met een andere man, ook hij staat op scheiden, ook hij wou al lang een kind. Maar wat kun je doen als je een vrouw hebt die alles gebruikt en doet om niet in verwachting te raken, omdat ze bang is voor pijn tijdens de bevalling en dat haar buik gaat hangen na haar zwangerschap en dat haar zogende baby haar borsten zal doen hangen? Hij wilde een kind en kon niet, ik wilde een kind en kon niet, we hebben elkaar ontmoet en nu ben ik in verwachting van hem. Daarom ga ik. Ik verwijt je niets, William, waarom zou ik. Zo moet jij me niets verwijten.’ Hij had een tijdje voor zich uitgestaard, toen had hij met moeite gevraagd: ‘Maar waarom ga je dan? Je hebt toch eindelijk wat je zo graag wilde hebben?’

‘William, je wil toch geen kind van een ander verzorgen?’

‘Als dat jou gelukkig kan maken, als dat ons huwelijk kan redden, waarom niet?’ Ze had toen een tijdje voor zich uitgekeken.

‘Het spijt me William, de vader van dit kind is in staat een moord te begaan om zijn kind te krijgen. En laten we eerlijk zijn, hij heeft als eerste recht op het kind.’

Hij was toen opgestaan, hij had haar willen wurgen, maar al de kracht was uit z'n lichaam

verdwenen. Ze was snel met haar laatste spullen het huis uitgegaan.

Hij stond op, zijn glas was leeg, hij drukte zijn zoveelste sigaret uit. Hij kon niet meer tussen deze vier muren blijven, althans nu niet. De herinneringen werden teveel, hij liep de straat op, de alcohol begon zijn brein lichtelijk te benevelen, de avond koelde z'n hoofd en lichaam. Hij liep maar, hij wist niet eens of hij zijn voordeur en poort had dichtgedaan, het kon hem ook geen mallemoer schelen, hij liep maar. Hij liep straten in en uit, hij wist al gauw niet meer waar hij precies was. Sommige straten van de woonbuurt waar hij door dwaalde waren goed verlicht, andere leken op spookachtige tunnels. Het begon te motten, hij liep rustig door de neerdwarrelende waterspettertjes door, hij voelde ze niet.

De straat was aan beide kanten beplant met bomen, die het licht van de straatlantaarns afschermden. Alleen in de gedempte lichtkegels was het neerdwarrelend vocht zichtbaar. In de straatgedeelten tussen de lichtplekken was het aardedonker. Een schaduw bewoog zich aan de ene kant van de weg, van lichteiland tot lichteiland, van boom tot boom.....

De man achter het stuur was blij en opgetogen, zelfs uitbundig. Hij ging naar huis. Ook zijn huis was leeg en rommelig, maar dat zou niet lang

meer duren. Straks zou zijn vrouw er weer zijn, met hun eerste kind, een jongen. Het was in de vooravond gebeurd, ze had daarna flink gebloed, maar de zaak was nu onder controle. Vermoeid maar opgelucht en blij had hij eerst z'n moeder gebeld, daarna z'n zuster. Nu spoedde hij zich naar huis, hij voelde de vermoeidheid naar boven komen. Hij zou straks baden om daarna direkt te gaan slapen. Morgen had hij wel vrij van het werk, maar die dag was bedoeld om aangifte te gaan doen. Hij sloeg de Kasibajakokolaan in, hij gaf gas, het was niet ver meer, de bomen langs de weg zoefden voorbij....

- Licht, donker, licht, donker, ik ga van licht naar donker, ik loop, ik ren, ik loop, ik ren, laat me onder deze boom gaan zitten, ik blijf hier tot morgen, gewoon hier, nee, ik ben nat, ik heb het koud, ik wil weg van hier, van dit alles, dat licht schijnt, ik wil dat licht, alles is zo donker om me heen, in mezelf ook, ik wil licht in me nemen, licht..... twee lichten komen daar aan, ze komen hierheen, ik wil ze hebben, dat licht in me nemen, ik moet ze pakken, goed opletten, mi moes kies deng wan slag, ze komen, ja nu, waaa.....

Hij zat aan de naam te denken die ze al van tevoren hadden uitgekozen in geval het een jongen zou zijn. Voor de grap had hij in het ziekenhuis

zonet gezegd dat hij die naam bij nader inzien toch niet goed vond, hij voelde meer voor: Ernesto, Vladimir, Fidel-tze-toeng. Ze was bijna in coma gevallen, ze had zijn politieke studentenidolen nooit kunnen waarderen. Toch leek hem Ernesto lang niet gek.

Een schim rende vanuit de duisternis onder de bomen, hij zag alleen de flits van een mansfiguur in het licht van zijn koplampen, net een zwemmer die het bad induikt. Wat hem in die ene fractie van een seconde opviel, was de wijdoengesperde mond en de afschuwelijke uitdrukking op het gezicht. Toen was de flits weg en een slag tegen de auto weerklonk. Met beide voeten stijf tegen klutsj- en rempedaal gedrukt en zijn handen stijf tegen het stuur kwam de wagen gierend tot stilstand. Het krijsend gejang van rubber over asfalt deed meteen alle honden uit de buurt aanslaan.

Hij bleef even als verdoofd achter z'n stuur zitten, vaag merkte hij op dat zijn linkervoorlicht niet scheen. Toen kwam hij tot leven. Hij was Ernesto, Fidel enzovoorts op slag vergeten. Hij schoot de wagen uit en rende het remspoor af dat even buiten de lichtcirkel van een lamp begon. Hij zag niets en niemand. Ook niet toen hij met z'n flashlight de hele omgeving afspeurde. Hij zag niets en niemand.

Ook de politieagenten die na zijn telefoontje bij iemand uit de buurt, langskwamen, vonden

niets. Ze twijfelden aan z'n verklaring.

‘Misschien bent u tegen een vallende tak aangereden of zo’, zei er eentje. Hij wou al schouderophalend in de prowagen stappen, toen de andere, die wat nauwgezetter te werk scheen te gaan en zo slim was de vernielde koplamp te gaan onderzoeken met z'n flashlight, hem plotseling riep. ‘Kon luku, ik heb hier iets gevonden.’ De agent, de bestuurder en wat mensen uit de buurt kwamen om hem heen staan. De koplamp was niet zomaar gebarsten, er was gewoon een gat op de plaats waar ze had gezeten. En het was niet zomaar een gat, het was een scherp afgebeten stuk, net alsof iemand een hap uiteen puntbrood had genomen. En die indruk werd nog versterkt toen aan de rand van dat gat, hel verlicht in het licht van de flashlight, twee snijtanden zichtbaar werden. Ze zaten vast in het autometaal en ze waren met wortel en al uit de kaak van de eigenaar gerukt, een eigenaar die nergens te bekennen was. ‘Mi Gado’, zei de agent die erbij was geroepen. Iemand uit het gezelschap van omstanders begon met pompgeluiden over te geven.

Ané Doorson

Owpa Paulus

Te yu luku na tori krin, dan yu musu gi den sma leti te den ben e taki dati owpa Paulus no ben de so switi na en ede-sei. Te yu ben sa aksi den san meki den e taki so, no wan sma ben kan gi wan reti piki na tapu na aksi disi. Ma te yu ben sa taki dati na yu firi owpa Paulus no law, wantron na heri prasi ben e dyompo na yu neki: 'No wan sma taki dati owpa Paulus law. En ede-sei no de so switi, na dati wi e taki.'

Na bigin den no ben e taki so. Den ben e taki grat' ari dat owpa Paulus law. Na di owpa Paulus srefi gi den fu frustan dati lawman e tan na kolera, meki den drai mofo. Owpa Paulus no taki na sani so kowrukowru leki fa a skrifi dya. Na ai

di a ben luku na eri prasi nanga na fasi fa a ben ori na tiki, di ben de tussyur na en anu, ben sori dati a no e go teki na nen fu lawman kowrukowru. So meki no wan sma fu na prasi ben wani tyari nen dati na en gi owpa Paulus na nen fu lawman. Den ala ben kon drai mofo taki: ‘A no de so switi na en ede-sei.’

Na taki disi no ben e trobi owpa Paulus. Dat wan taki, noiti a meki den sma fu na prasi firi dati na taki, disi a endri en. Moro fara srefi, te a ben yere dati wan sma fu na prasi ben taki: ‘Libi en ba, pôti, a no de so switi na en ede-sei’, dan a ben e poti wan laffesi leki fu taki: ‘Un taki san un wani. Fu unu na wan rai, fu mi na wan sabi.’

No wan sma ben kan taki nanga reti pe owpa Paulus komopo, efu omeni yari a ben abi. Den bigi-sma, di keboore na tapu na prasi fruteri dati den ai kon krin na owpa Paulus tapu èn dati a sori dati owpa Paulus no e grani.

‘Sins wi sabi en na so a tan’, na so den ben e taki. Te sma ben aksi owpa Paulus fu en yari, a ben e piki dati den yari di a de na grontapu no de fu en.

‘Na Gado abi den yari. So efu ini wan sma wan sabi omeni yari mi abi, meki a aksi Gado.’ Nanga disi a ben e koti na tori.

Owpa Paulus no ben abi famiri. Dati wan taki noiti den sma fu na prasi si wan sma kon luku en. En owpa Paulus fu en sei no ben e go na strati tu, boiti tudewroko. Tudewroko na a dei di a

ben e go pai fonsu. No aksi pe a ben e feni na moni fu pai fonsu èn fu du ala den tra sani, leki bai krosi nanga nyanyan, bika no wan sma fu na prasi ben kan piki na aksi disi. Wan sani den ben sabi, bika a ben de fu si krin, èn dati na dati 'baas', di ben e piki yur' oso-moni gi 'bigi m'frow' fu fes'sei, noiti ben e go na owpa Paulus mofodoro.

Owpa Paulus krosi noiti ben doti na en skin. Ma dati no ben de wan rai, bika ala wiki a ben e aksi wan tra sma fu na prasi fu wasi en krosi gi en. Den sma ben e du dati sondro fu knoru. Wanwan leisi den sma fu prasi ben kan gi en wan mofo nyanyan. Ma dati no ben e pasa furu leisi, bika owpa Paulus ben abi fut'man trefu. So na pkinso nyanyan di a ben e kisi no ben kan ori en na libi. Ma toku owpa Paulus ben luku krakti. Disi ben de wan rai.

Fu drai go baka na a bigin fu na tori. Yu ben musu gi den sma leti dati owpa Paulus no ben de so switi na en ede-sei. Na gi-reti disi e poti mi na ini bigi ferléigi, bika mi no kan taki nanga reti san meki mi gi den sma reti. Bika drai en leki fa yu wani, te den sma ben e taki dati owpa Paulus no ben de so switi na en ede-sei, dan den ben e bedulu dati owpa Paulus ben law. En leki fa na taki de, dan lawman e beti sma yesi èn den e prei nanga den eigi morsu.

Owpa Paulus no ben e du no wan fu den sani disi. Moro fara srefi. A no ben e waka nanga en

ai piri na en ede, a no ben e waka nanga baka na strati, a no ben e tak-taki nanga en srefi. Owpa Paulus no ben e du den speri tra sani di sma e taki dati lawman e du. Wan sani ben tru èn dati na dati owpa Paulus no ben de leki den tra sma fu na prasi. A no ben e taki leki den tra sma, a no ben e du leki den tra sma. Tussyur owpa Paulus ben e kon nanga wan sani, di noiti ben kan kon na wan trawan ede. A ben kan taki sani di trawan no ben abi dek' ati fu taki. En disi ben sari kaba fu meki den sma fu na prasi taki dati a ben law, efu fu safu en pkinso: 'A no de so switi na en ede-sei.'

Owpa Paulus ben abi na gweni tu fu taki nanga ala meti. A no ben kan pasa wan meti sondro fu gi na meti odi; lagadisa, fowru, dagu, puspusi, kari a nen, ala ben e kisi odi fu owpa Paulus. Den sma fu na prasi e fruteri dati wan dei owpa Paulus miti wan owru-kuku- sneki na ini en oso. Den taki den yere fa owpa Paulus aksi na sneki san a e du dya, èn efu na sneki firi dati na oso na fu en, dan en, owpa Paulus, sa go na doro, libi na oso gi en. Den sma taki dati na tapu den wortu disi a sneki kroipi safri go na doro, boro go na ondr' oso. Yu kan frustan dati disi gi owpa Paulus wan tra nen na tapu di fu lawman.

Te yu ben aksi owpa Paulus fu san ede a de taki nanga meti, gi den odi, dan a ben piki dati a abi respekti gi ala libisani, libisma so srefi meti, bika na a wan Gado meki wi ala. Ala sma sa agri

nanga mi dati disi a no lawman-taki. Kontrari. Disi ben e sori wan dipi respekî èn dipi prakseri. Ma toku owpa Paulus ben abi sani e du èn taki, di musu meki mi e gi den sma leti dati a no ben de so switi na en ede-sei. Teki na ait-dei-neti fu Sa Jana. Sa Jana di ben e wowoyo.

II

Sa Jana ben e libi na tapu na prasi tu. A ben de wan tumsi prisiri uma. Ala sma fu na prasi ben lobi en, funamku den pkin fu na prasi. Te Sa Jana ben komopo na wowoyo - ala dei yu ben kan fruwakti en dri yuru bakadina kon miti wan kwartiri pasa dri yuru - (te sonde, wowoyo ben e yagi fruku, dan tin yuru a ben de na oso kaba) te Sa Jana ben doro so, dan na eri prasi ben de na waya-wayaya. Na nengre-doro kaba Sa Jana ben e bigin fu bari wroko: 'Mi doro, mi doro! Dag alle mense, fa un tan. Fa un nyan a dei?' Sa Jana ben e meki leki wan sma di ben gwe fu wan langa ten, presfu wantu yuru fu na srefi dei. Te Sa Jana ben bari wroko so, dan ala den pikin fu na prasi ben e lon go miti en, bika ala dei a ben abi wan swit'sani fu gi den. Sa Jana srefi no ben abi pikin. Den bigi-sma fu na prasi ben e kon na den dronmofo nanga laffesi fu gi Sa Jana odi. En so Sa Jana ben e waka kon na tapu na prasi leki wan kownu. A ben e tyari na wowoyo-baki leki wan kroon na en ede.

Na den yuru disi owpa Paulus ben e tanapu bak'kanti e luku san e go èn san e kon. A sabi dati en libi ben seti. Sa Jana ben musu tyari wan sani gi en. Disi ben e pasa ala dei. Kon miti sonde srefi. Efu a no ben de wan paki blakatetei, wan anu bana-bakba, noso wan batra porter, dan a ben de wan bigi kar'brede nanga pindakasi. Ma ala dei owpa Paulus ben kan fruwakti wan sani. Te owpa Paulus ben kisi wan fu den sani disi, a ben e teki en nanga ala en tu anu, drai en tiki go na en ondr'anu, drai na sani di a kisi na ala sei, luku en, efu a ben de wan kar'brede a ben e piri en opo luku san de na ini en bere. Te a ben kaba nanga ala den sani disi, dan a ben e opo en ai luku loktu, taki wan sani di nowan sma oiti frustan. Dan fosi a ben e taki: 'Gran tangi fu yu, Sa Jana. Efu yu no ben de dan?' Ma te fu owpa Paulus ben kaba nanga ala den du disi, Sa Jana ben doro en dronmofo kaba nanga en dagu na en baka. Na dagu ben nen 'Vagebond'. Te den sma fu na prasi ben aksi Sa Jana efu na fasi fa owpa Paulus e du no ben e meki en firi wan fasi, Sa Jana ben e piki: 'Libi en ba, en ede-sei no de so switi.'

Den gongosaman fu na prasi ben feni fu taki dati Sa Jana nanga owpa Paulus ben abi 'zaak'. Den trawan fu na prasi no ben e bribi na sani disi. 'Owpa Paulus so wan bigi man.' Fu meki na tori moro switi, den gongosaman ben fruteri dati den si owpa Paulus wan fruku mamanten,

di a komopo na Sa Jana oso. Na tru fu na tori de dati Sa Jana nanga owpa Paulus ben kroisi pasi na mamanten dati. Owpa Paulus ben komopo na weisei èn Sa Jana ben komopo na was'oso. Na sma di fruteri na tori si di Sa Jana ben e tapu en doro na a srefi momenti di owpa Paulus ben e opo di fu en.

Den tra sma fu na prasi no ben teki na tori disi weri na den ede. San den ben abi na den ede ben de dati owpa Paulus no de so switi na en ede-sei. En nowan umasma sa wani abi wan sani fu du nanga wan sik'ede-man. Boiti dati, Sa Jana eigi mofo tusyur ben e taki dati en nanga mannengre no abi tori. Wantu man-nengre fu na prasi ben tyari taki na en. Ma soso kari. Sensi Sa Jana kon libi na tapu na prasi - tin yari pasa - noiti den sma si a kisi man-sma fisiti. 'Baas' di ben e piki yur'oso srefi no ben kisi wan tyans fu kon na Sa Jana mofodoro, bika te yur'oso-wiki ben doro, Sa Jana ben e libi na moni gi wan fu den sma fu na prasi fu pai gi en.

A wan enkri sma di ben e kon na Sa Jana dorodoro, dati wahi taki ala mofonetie, ben de wan red'redi uma. Sa Jana ben e kari en 'Mis Redi-Nette.' Te Sa Jana nanga mis Redi-Nette ben e go na wan dansi efu wan 'buitensport', den ben e weri parweri. Mis Redi-Nette ben e dyarusu gi Sa Jana. Na a dansi na den tu ben e dansi. Noiti yu ben kan si wan fu den dansi nanga wan tra sma, man efu uma. Den ben e dansi nanga

den srefi, sidon na wan aparti tafra, bai den eigi dringi.

Efu mis Redi-Nette ben sa kon tapu na prasi, èn si Sa Jana e taki nanga wan fu den umasma fu na prasi, a sa koti ai gi na uma dati so, dati weerga no de. So meki te mis Redi-Nette ben broko na nengredoro kon na tapu na prasi, den umasma ben e tan fara fu Sa Jana dronmofo. A ben kon gersi dati ala den sma fu na prasi ben kon frede mis Redi-Nette. Ala sma. Boiti owpa Paulus. Te owpa Paulus ben si mis Redi-Nette e kon na tapu na prasi, wantron a ben e bari gi Sa Jana taki: ‘Sa Jana-óóóó, yu kompe e kon!’ Bigin fu bigin na sani disi ben e endri mis Redi-Nette. Ma di Sa Jana ben taigi en dati a no musu luku so fini nanga owpa Paulus, bika a no de so switi na en ede-sei, mis Redi-Nette no ben kon weri en srefi moro nanga den sani fu owpa Paulus. Nanga wan ‘Dag mis, dag mis’ a ben e waka leki wan powisi - en alanya-tiki na wansei fu en mofo - go miti na oso fu Sa Jana, di ben e kon na dronmofo fu miti en.

We, Sa Jana disi ben kon dede.

III

Na dede fu Sa Jana ben tyari wan sek'seki na tapu na prasi. No wawan fu di a ben de wan prisiri uma, ma moro furu, fu di a no ben siki sref'srefi. Na dei na fesi a ben komopo na wowoyo. Na

seremoni fu ala dei ben go leki fa na gwentu ben de. Wan sani no ben pasa: mis Redi-Nette no ben kon. Ma dati no ben de wan fruwondru sani, bika a no ben kon wantu dei kaba. Sa Jana ben fruteri den sma di ben aksi en, dati mis Redi-Nette ben go na boiti fu du famirifanowdu. Na fruwondru fasi fu na dede fu Sa Jana meki den sma fu na prasi bigin fu syusyu-syusyu. Te fu kaba, tori ben panya dati na wisi den wisi Sa Jana. Sma ben sabi fu fruteri dati na uma di e seri sani na wowoyo leti na Sa Jana sei, ben dyarusu. Den ben sabi fu fruteri dati den si na uma dati nanga wan efektife wis'basi.

Fa a no fa, Sa Jana ben kon dede. Na mamanten, fu na dede di no wan sma yere Sa Jana wiki - ala mamanten na prasi ben kan yere dati, bika Sa Jana ben abi na gwentu fu prijse en Gado te a wiki, èn fu krutu nanga Vagebond, di heri neti ben e tan na keti - na mamanten dati furu mannengre fu na prasi go lati na wroko, bika na Sa Jana ben e wiki den nanga en singi. Di den sma no yere Sa Jana wiki èn di dei krin, den si Vagebond tai na en keti ete, bruya ben fadon na a prasi. Den sma ben sabi dati noiti Sa Jana ben abi na gwentu fu sribi na strati. Alwansi olati wan dansi komopo, oto ben e tyari en kon na oso. Skreki kon tapu den sma ati.

Ala sma fu na prasi di ben de na oso go tapu wan bromkidyari na Sa Jana mofodoro. Den bigin fu kari: ‘Sa Jana, Sa Jana!’ Noti. Den naki

na a doro. Pípi. Den sma bar'kari owpa Paulus, bika en ben de na wan enkri mansma di ben de na oso. Nanga en srib'bruku èn sneis'bosroko nanga en tiki na en anu, owpa Paulus lon kon na prasi.

‘San de fu du? San meki unu e bari mi nen so?’ Den sma fruteri en san den e prakseri. Owpa Paulus no drai-drai. Nanga en tiki a weni na doro opo. Di den sma doro na a sribikamra, Sa Jana ben e ari den kriboi bro. A no ben man taki noti moro. Soso sori a ben e sori nanga en finga go na a kros'kasi. Es'esi den sma gi en wantu spun watra. Nanga dati Sa Jana tapu en ai, sondro fu taki wan wortu.

Now ala sma ben bruya nanga leti. Ala sma, boiti owpa Paulus. A bigin fu singi wantron: ‘Wi skin na wan masanga. A no de ori langa. Wan broko-broko oso. Wi lapu en fu soso.’ Den umasma ben e bari krei. So na owpa Paulus wawan ben e singi.

Di den famiri kisi na boskopu, den doro. Den sma fu na prasi fruteri den dati Sa Jana no taki no wan wortu, leki soso sori a ben e sori go na a kros'kasi. Den famiri kon frustan dati na dape den fonsupapira nanga na lantibuku fu Sa Jana musu de. Di den feni sortu sroto e fiti na tapu na kasi èn di den opo na kasi, den feni ala den papira soleki fa den ben prakseri. Na fonsubuku ben sori dati Sa Jana de na fesi nanga fonsumoni. So brok'ede no ben de.

Na treki di son wan fu den famiri fu Sa Jana kisi ben de fu trutru sari, bika moni fu beri èn fu ori ded'oso ben de nofo. Sa Jana ben de na ini tu fonsu. Na tapu fu disi a ben de na ini na 'Marktvereniging' tu, èn a ben e trowe ebi kasmoni. Den wowoyosuma nanga den fonsu gi Sa Jana wan trutru beri. Na tapu skowru - drage sobun - den tyari Sa Jana go na en grebi. Singi ben e bari na strati. Ala sani ben e waka bun. Dati wantu drunguman ben de na baka na beri no ben e endri noti. Mis Redi-Nette, di ben kisi moro kondoleri leki den famiriman srefi, ben e waka leki nomru wan na baka den drageman. A ben weri blaka nanga tapu-skinpanyi, bika na so en nanga Sa Jana ben pramisi den srefi.

Owpa Paulus ben go na beri tu. Na ini na singi di ben e bari, yu ben kan yere en sten na tapu di fu trawan. Di na beri ben libi tu uku fu doru ber'pe, owpa Paulus aksi den drageman fu gi en wan brek. We, dan tori ben pori. Owpa Paulus meki wantu futu drape nanga na drage na tapu en skowru, dati ala sma fruwondru fu so wan owruman. Ala sma ben agri dati owpa Paulus ben meki moro moi futu leki den drageman srefi. Ma den no fergiti fu taki: 'Ala di a no de so switi na en ede-sei.' Den famiri fu Sa Jana ben prisiri nanga owpa Paulus. Owpa Paulus ben de na loktu. Efu wan sma ben taki wan sani fu en, wantron den famiri ben e teki en prati. Dati wan taki ala den dei na baka na beri, boiti na ait' -

dei - neti.

IV

Na ait'-dei-neti fu Sa Jana ben span sref'srefi. Na tapu na neti disi owpa Paulus e go pori en papira na den famiri fu Sa Jana. Na a neti disi tu mi ben kon gi de sma leti te den ben e taki dati owpa Paulus no ben de so switi na en edesei. Fu di na oso ben pikin tumsi den sma ben ari wan tenti na prasi fu ori na ait'-dei. Disi ben meki dati tu 'voorlezers' ben musu de tu. Wan fu in'sei èn wan fu dorosei.

Na singi ben e go nanga speri. Te in'sei ben kaba singi, dan na 'voorlezer' ben e bari: 'Buiten!' En so te dorosei ben kaba, na 'voorlezer' dati ben e bari: 'Binnen!'

Ala sani ben e waka bun. Sek'sek-mofo ben de sref'srefi: sukrerki, asogri, bor'buskutu, skrati, kofi. Ala den sani disi ben de fu naki dagu. Drang nanga konjak, no fu taki.

Owpa Paulus ben de a man fu na neti. Den famiri ben e lai en nanga nyanyansani. Wan sani a no ben wani, dati na tranga dringi. Wan porter so a ben kan teki. Ma dran efu konjak dati a no ben wani. A ben de owpa Paulus srefi di ben membre den famiri, dati den no musu fergiti fu poti kofi, skrati, karu nanga den tra sani moro na baka oso gi na dedewan, 'nanga den trawan di sa waka na sargi Sa Jana baka.' Den famiri, di ben fergiti na

tori dati, ben aswa fu du san owpa Paulus ben taigi den. Yu kan frustan dati disi opo owpa Paulus moro na ini den famiri-ai.

Owpa Paulus ben sidon na ondro na tenti na dorosei. A ben feni dati den famir'man musu abi pasi na ini na oso. Ala yuru te a ben si den sma ben kon na dorosei nanga wan braki na den anu, owpa Paulus ben e bari taki: 'Na so pataka taki, solanga watra de, wi de go!' Den mannengre ben kon teki na sani disi tu. So ala leisi te owpa Paulus opo en mofo fu taki: 'Na so pataka taki...', dan wantu mannengre ben e teki abra, bari: 'Solanga watra de....' èn dan ala ben e moksi sten bari: 'Wi de go-ooo.' Bigi lafu ben e bari. Na ait'-dei-neti ben kon gersi wan feryari-oso. Na so Sa Jana ben wani en. Tusyur a ben e taki dati a no wani sari na en dede-oso. A musu de dati na prisiri ben kon frei na owpa Paulus ede. A no ben kan de dat na drungu a ben drungu, bika a no ben e dringi tranga-sopi. So efu a no prisiri ben drungu en, dan na law a ben law fu taki san a taki.

Bunsibun owpa Paulus bigin fu taki wan weduwnaartori. Bigin fu bigin nowan sma ben e frustan san a ben e taki, efu den ben e meki leki den no e frustan. Owpa Paulus, di ben kisi pori na eri neti, èn di ben kon gwentu dati sma e lafu te a taki wan sani, opo en sten bari aksi: 'Pe na weduwnaar fu Sa Jana de!' Na presi kon kowru. Ala sma bigin fu luku den srefi. Mis Redi-Nette,

di ben e komopo na botri nanga wan braki skrati na en anu, spikri na ini na doro. Wan bigi tiri fadon na ini na oso. Na ondro na tenti ala sma ben e ori den bro. Wan fru wan den sma bigin suku mis Redi-Nette nanga den famiri fu sargi Sa Jana nanga ai. Owpa Paulus luku lontu. A taki: 'San de fu du nanga unu? Mi no denki dati mi taki wan takru sani.' Efu a ben ori en mofo na baka disi, ala sani kande ben waka buri ete, èn na tori disi no ben skrifi.

Ma no owpa Paulus. A ben musu go doro nanga san a bigin. A taki: 'Mi aksi fu si na weduwnaar fu Sa Jana, bika mi abi wan boskopu. Mi wani fu aksi en fu taigi Sa Jana, dati te en, Sa Jana, sa dede wan tra leisi a no a fu kari mi na en ait'-dei moro.' Na tapu disi a bari wan bigi lafu. Naki en anu na tapu en botu. 'Kwakwa-kwa.' Owpa Paulus wawan ben e lafu. Nowan tra sma ben e lafu nanga en. Di owpa Paulus kon si dati, a bigin fu luku den sma wanfruwana, te kon miti mis Redi-Nette. Alasei a ben e si swa fesi.

Owpa Paulus opo, a teki en tiki, a taki: 'Efu un no wani mi na ini un keselskap moro, dan mi sa gwe.' A bigin fu waka fu gwe. Di a waka wantu futu a drai kon baka. 'Mis Redi-Nette, mi e begi yu, furu na batra disi gi mi nanga kofi, fu mi kan abi fay' watra tamara-mamanten.' Owpa Paulus no wakti fu si san mis Redi-Nette sa du, ma a bigin fu furu na batra nanga den

komtyi di ben de na tapu na braki di mis Redi-Nette ben saka poti na tapu wan fu den sturu. Mis Redi-Nette ben wani ari na komtyi puru na en anu, ma den sma fu na prasi kon taki nanga en. Den kon sori en dati a no musu luku fini, bika owpa Paulus no de so switi na en ede-sei. Den taki dati na fu dati ede a de taki sani leki te den tai wisiman na tetei. Di owpa Paulus yere disi, a poti wan fu den laffesi fu en: 'Fu un na wan rai, fu mi na wan sabi', dati a ben wani den sma frustan nanga na laffesi. Owpa Paulus furu en batra te na a neki. Naki na korku steifi na a batra mofo. A poti na batra na ini en saka èn a teki en ten waka gwe. Di a komopo ondro na tenti a bari singi taki: 'Wan broko-broko oso, wi lapu en fu soso.'

We, na den speru sani disi fu owpa Paulus, meki te yu luku na tori krin, yu musu gi den sma leti te den ben e taki dati owpa Paulus no ben de so switi na en ede-sei.

Coen Ooft
Charli's tante

In één van de dwarsstraten die de Gemenelandsweg met de Pontewerfstraat verbinden, lag een hond. Een bruin beest, dat later zou blijken het huisdier van de straat te zijn. In deze straat woonde hij, toen, pas drie weken oud, zijn eigenaar hem aan de gemeenschap, de wijk en de straat had cadeau gemaakt. Zomaar bij het verhuizen achtergelaten als een leeg sardineblik, misschien nog met de gedachte dat iemand zich over het beestje zou ontfermen.

Het noodlot bracht echter niemand op deze goede gedachte en zo groeide de hond naamloos

op temidden van het stof van de straat. Zelfs de hondenkar had zich om zijn bestaan niet bekommerd, al liep hij dag in dag uit penningloos rond, snuffelend in vuilnisbakken of aan het einde van een erfriool, waarin visafval, sponzig brood en andere etensresten werden aangespoeld. Daar lag hij dan die zondagmiddag om tien over zes, toen Charli's tante van een dayfair huiswaarts keerde.

Charli was een jongen van negen jaar, een bruin en mager kereltje met een naam en een tante. We zeggen dit zo, omdat velen in de straat Charli vergelijken met de hond die het huisdier van de wijk en de straat geworden is. Immers, even zo vaak als de hond op straat was, even zo vaak was Charli in de straat. Alleen was er weer een verschil als de avond gevallen was, want dan sliep de hond onder ieder willekeurig huis, terwijl Charli op zolder lag te slapen van het één-voor-het-laatste huisje met de letter d, v^{er} achterop het erf.

Daar nu de straat zo'n goede kennis had aan Charli, werd zijn tante niet anders genoemd dan naar hem, Charli's tante. Een mooie naam, goed klinkend voor een vrouw die in haar woonwijk geen vrienden of vriendinnen had en die al haar onhebbelijkheden verbergt onder een knap gezicht en andere uiterlijkheden, die de vrouw extern sieren. Toch was ze het niet waard haar straatnaam aan die van Charli te verbinden, daar zij de jongen - evenals de vroegere baas van het

hondje - aan straat en verwaarlozing had prijsgegeven.....

Waarom het dier die zondagmiddag zo vals moest doen tegen een medebewoonster van de straat, zal niemand met zekerheid kunnen verklaren. Maar het volgende gebeurde.

Toen Charli's tante voorbij liep, zag ze het beest liggen in één van de vele kuilen in het zand. En zij dacht: Laat mij geen slapende honden wakker maken. Daarom liep ze in een boog het dier voorbij. Misschien dat dit haar noodlot geworden is, want de hond die helemaal niet sliep, had vals en gluisperig de omzichtigheid en de vrees van Charli's tante voor zichzelf verwerkt. En nauwelijks was ze twee stappen doorgelopen, of daar sprong het dier op en beet geducht in de vlezige kuit van de beschermvrouwe van Charli. Het bloed spoot eruit.....

Charli's tante, die nog niet wist dat voor een uur terug Charli door een bromfiets was aangereden en met gapende wonden naar 's Lands Hospitaal was vervoerd, gilte van pijn, terwijl de hond likkend vluchtte. Likkend rond zijn snuit omdat hij de smaak van mensenbloed herkende. Mensenbloed, dat hij voor een uur terug geproefd had, toen hij na de aanrijding van Charli op de plaats van het ongeval snuffelend had rondgelopen.

Een buurvrouw, die de aanrijding had meegemaakt en nu dit zag gebeuren zei, minder chris-

telijk, maar ad rem: ‘A dagu kisi en moi!’ En verder in het Surinaams: ‘Want ZIJ had het kind - zoals die straathond - aan de wijk, aan de straat en aan verwaarlozing prijs gegeven.’

Leonore de Vries

De achterblijfster

Liefste... drie maanden nog maar ben je weg. Drie maanden, hoe is het mogelijk! Het lijkt veel langer, jaren... Ik weet niet waar je bent. Toch, waar je ook bent, m'n ziel zal Ik niet bezitten. Die is bij jou.

Hoe ik erdoor kom, door deze tijd... maak je geen zorgen, ik doe m'n best. Voel JIJ je gesterkt. En weet dat m'n gedachten, m'n wensen, m'n beden bij je zijn, wáár je ook bent. Waar je ook bent en wat je ook doet.

Wát je ook doet? En als je... als je ertoe komt, te doden? Ook dan.....?

Mijn God, ik weet het niet! Maar laat je den-

ken aan mij voor jou een kracht zijn. Doen jullie snel en overtuigd wat je doen moet. En kom dan bij me terug opdat we onszelf weer kunnen worden. Onszelf. Jij en ik. Het jonge stel dat we eens waren, gek op elkaar, verlangend te bouwen. Ouder geworden, anders geworden, leiders van een gezin, maar gerijpt vanuit die situatie.

Manuel, ik heb je ruige kop aan mijn hart getrokken en je hebt het voelen slaan als een wilde, om jou die bezorgdheid, die angst. Je werd stil en je verwondering werd overgave. Je hand, je hand die kan doden, ZAL doden misschien, heb je op de mijne gelegd in een laatst maar o zo teder gebaar. En die hand was zacht, zoals de binnenkant van je hand altijd geweest is, zacht zoals je hart... als die haat er niet was. Die HAAT die je deed weggaan, mij verlaten, de kinderen verlaten, àlles verlaten wat wij hier hebben opgebouwd.

O, er is een tijd geweest dat ik er boos om was, wekenlang. Boos omdat je me liet zitten met de kinderen, met de zorg voor alles. Tranen van zelfmedelijden heb ik gehuild. Nu weet ik dat ik niet boos mag zijn. Het is veranderd in een haast niet te dragen medeleven. Want waar moet ik ermee naar toe? Ik weet niet waar je zit... Ik heb gebeden zoals ik nog nooit gedaan heb - behalve in die afschuwelijke tijd toen ik begreep dat onze kleine Guadalupe ons ontgleed.

Geantwoord heeft Hij tot nu toe niet, maar

het heeft me wel wat rust gegeven.

Ik hoop zo verschrikkelijk dat dit ééns niet meer nodig zal zijn. Dat de mensen rechtvaardig zijn. O, als het maar EENS zover is dat er geen onrecht meer heerst, geen macht meer van de sterke over de zwakkere.

Misschien is het in zekere zin ook onrecht wat jij me aandoet, Manuel - óók van de sterke over de zwakkere. Misschien, ik weet het niet. Je bent weggetrokken die nacht, stilletjes ben je opgestaan, je wou of je kon me niet zeggen, en om JOU heb ik gedaan of ik het niet begreep... maar bij de deur draaide je je om. Je kwam weer bij me, je knielde en je legde m'n hand op je hoofd en bleef er een moment stil mee zitten als om m'n zegen te ontvangen. Ik legde er zoveel in, zó veel... maar ik denk dat ik het niet kan, gedachten overbrengen, moed overbrengen. En ik werd zo wanhopig dat ik móest tonen dat ik wist wat je ging doen... Met een ruk heb ik m'n armen om je hoofd geslagen, het tegen me aan gedrukt als om je nooit meer los te laten..... Jij dacht dat dát m'n bedoeling was.

- Nee, zei je, ik moet gaan, hou me niet tegen.

- Ik hou je niet tegen, zei ik, zoiets. - Ik wist allang dat je gaan zou. En ik weet dat je nú gaat, vanavond...

Ik probeerde het niet te laten merken, maar ik raakte helemaal in paniek. Wat moest ik je meegeven? Een deken, een hangmat, een broek? Ik

kon niets doen... tenslotte greep ik een dun sjaaltje uit de kast: - Hier, dan heb je iets van mij bij je.... een sjaaltje, een ding van niks! Je snoof minachtend, maar stak het ding toch in je zak. Ik weet niet of het nog te horen was, maar ik kon nog zeggen: - Ja Manuel, ga. Je moet het doen, Mano, ik weet het. Heb geen zorgen om ons. Wij redden ons wel.

Het was niet wat ik had willen zeggen. Ik bedoelde: Hou je goed. Ik ben altijd bij je. M'n ziel is altijd bij je. Waar je ook gaat. En....

En wát hij ook doet?

Is mijn ziel bij hem als hij doodt? Wraakneemt op wat ze ONS hebben aangedaan, Félipe, Juanita en de kinderen, Velasco en de anderen? Om wat jij weet, zó weet.. want niemand anders kon zó aanhoren als jij, zó begrijpen. Je hielp de mensen, ze voelden zich een beetje ontlast, bevrijd dat ze hadden kunnen spreken met iemand die ze begreep, die met ze meevoelde - dat weet ik zeker. En jij nam al hun ellende op, je vrat het op, hun misère. Liet het tot je doordringen in je bloed, in je hele wezen. Zo deed je met alles wat je hoorde. En je hoorde meer en meer, God weet het. Die nasleep van de staking in de mijnen, toen Lawson zijn arbeiders niets betalen wilde en hij het leger stuurde - ach dat was nog het minst erge, ook al mist Gonzalves nu een oog en is een van de Marino's dood.

Het had een vingerwijzing voor ons moeten zijn dat het ook hier bij ons zou toeslaan, het niets geven om menselijke waardigheid, en het geweld, die zinloze moordlust. Toen gaf je ook al raad, met die delegatie naar Lawson zelf, nota bene! Jij die dacht dat het iets zou uitrichten. Jij, die zei - en er anderen mee overtuigde! - het móet iets uitrichten, ze móeten openstaan voor een duidelijke argumentatie.....

Later werd het erger. Toen met die brand, toen ze kwamen voor represailles. Toen Juanita en zelfs de kinderen moesten zien wat ze met Félipe deden, Félipe nota bene, die nog nooit in z'n leven één vlieg had kwaad gedaan.....

Ach het is zo begrijpelijk dat alles zo gelopen is, dat je weg moest omdat je het niet langer dragen kon. Ons huis werd een biechtplaats, nee geen biechtplaats, een klaagmuur dat is beter, voor onrecht dat was aangedaan, voor menselijk leed. Dat Juanita er niet helemáál onderdoor is gegaan komt door jou, dat geloof ik en dat blijf ik geloven. Ze kwamen voor jou, ik weet het. Ik was hun zuster, hun gelijke. Jij hun oudere broer, hun vertrouwensman... een god, bijna. Ook, denk ik, omdat jij de dingen in groter verband kan zien, lijnen trekt vanuit het verleden naar de toekomst, waardoor de mensen al dat geharrewar van de laatste tijd toch ook in een ander licht gaan zien.

Maar niet alleen dat - je kwam er soms ook op

terug als je zo iemand weer zag; je vroeg hoe het ging, toonde ze je medeleven. Als jullie spraken bleef ik er nooit bij. Je hebt me eens gezegd dat je dat beter vond. Maar het ging ook vanzelf, er was een kring van binding, van gehechtheid, gehechtheid in leed of in begrip, ik weet niet hoe ik het moet uitdrukken maar het was iets tussen jou en zo iemand, het is niet te beschrijven..... maar een derde (ja, hier was ik een derde!) hoorde er niet bij, die zou storen... en ik liep in een grote boog om jullie heen als ik in dezelfde kamer moest zijn, wetend dat zich hier iets onafwendbaars voltrok - onafwendbaar voor de een, en onafwendbaar voor de ander.

En dus ook onafwendbaar voor mij, want jij nam het tot je, de menselijke ellende, ontstaan door onrecht, eeuwenlang... Je nam het tot je, beetje bij beetje, hap voor hap en je vrat het niet alleen op, het vrat ook aan jou want je werd anders, fanatieker, stiller, harder, op het laatst was je lijf nog maar zo mager als die ene dode tak van de oleander achter ons huis - ik zag het ineens. Uitgeteerd, opgebrand. Je ogen niet meer dan spleetjes, de uiterlijke kenmerken van je getoermenteerde geest. Ja, ik... IK wist er meer van, natuurlijk. Met mij praatte je veel en zwaar, 's nachts, als we tot rust waren gekomen na de drukte van de dag. Je kon soms opeens m'n hand pakken en zeggen: - O, Julia, wanneer komt er een eind aan deze ellende...

Je hebt altijd behoefte gehad je medegevoel in het praktische om te zetten.

- Wat doe ik om de toestand te verbeteren? vroeg je me soms.

- Wat je doet? zei ik dan, je luistert, je leeft mee, je laat de mensen praten, en dat lucht op. Ze moeten zich kunnen uiten... Maar je waaide m'n antwoord met een verachtende handbeweging weg.

- Ach nee, zei je, dat is niets. Er ZIJN mensen, Julia, die wat DOEN...die durven, zich inzetten. Voor honderd procent.

- Ja, zei ik eens (ik denk dat het de angst was die me dat ingaf, de angst dat ook hij zich zou aansluiten bij onze mannen in de bergen om van daaruit hun gevaarlijke activiteiten te ondernemen) - Ja, zei ik, en hun vrouwen aan zichzelf overlaten, hun hele gezin, dáár denken ze niet aan, maar díe zijn ten prooi aan de machthebbers, zonder jullie bescherming.

- Bescherming, ach wat: er IS geen bescherming mogelijk. Tegen wapens kan niemand op. Ook wij mannen niet, als we thuis blijven. We moeten één vuist maken, ons aaneensluiten. Het hun vergelden. Dan zei ik niets meer, bang dat mijn reactie juist zijn ideeën zou versterken... En soms, ineens, een enkele keer maar, kon je zeggen (en dat was eigenlijk nòg erger!): - Maar ik ben bang voor, ja ik ben bang, ik durf het niet... Een geweer in mijn handen, het is niets

voor mij. Maar ik denk dat ik het óók moet doen. Want ik doe nu niets...

- Maar je doet wèl wat, Mano! heb ik een keer gezegd. Ik kon ineens de goede woorden vinden. Je laat ze begrijpen dat het niet voor niets is, de narigheid van deze tijd. Je zegt toch steeds: Het is ons altijd aangedaan, de machthebbers hebben àltijd over ons gelopen, maar het verschil met vroeger is dat we het ons nu bewust zijn. We zijn wakker geworden, het is een belangrijke tijd waarin we leven - we maken het beter voor onze kinderen. Dat zeg je toch, Manuel, dàt zeg je toch! En daar help je ze mee, ze zien er opeens de betekenis van. Het lijden is niet voor niets. Je was stil, leek m'n woorden te overwegen.

- Ja, kon je dan zeggen. Maar het is wel weinig. Te weinig eigenlijk.....

En ik probeerde je maar vast te houden. Dit was jouw strijd - jouw ontzettende zware strijd. Tussen je plicht - of, wat jij als je plicht voelde - en je angst. Of misschien, je zorg om ons, misschien dat ook een beetje. Laat ik dat maar geloven.

Je zat met je neus in de boeken, 's nachts, ging vaak met anderen praten. Ik ben nòg blij dat je zoveel aan me vertellen kon. Je sprak steeds vaker over het onvermijdelijke van de komende ommekeer... en over de noodzaak tot verzet. Je ergerde je eraan dat veel mensen er passief onder bleven, dat men het maar nàm. Want de werkelijke stappen voor de vooruitgang

van de gewone bevolking zullen nooit van bovenaf komen, van de leiders van het land - van de kapitalisten, die zullen hun belangen nooit zelf aantasten. Dat begreep ik. Dat begreep ik beter dan wanneer je begon over de theorieën. Je had het vaak over de klassenstrijd, je noemde namen, sprak over bepaalde opvattingen, maar vertelde me nooit wat het precies inhield. Je ging ervan uit dat ik dat wist. Maar hoe kon ik dat weten? Ik had geen tijd om te lezen. Voor jou was het dagelijkse kost...

Ik weet niet of je in de gaten had dat het allemaal nogal ingewikkeld voor me was - je praatte door, op je rug lag je dan, je handen boven je hoofd in elkaar, turend naar de zoldering. Je praatte, praatte maar en uren vergingen en je voeten, je beweeglijke voeten deelden in de spanning van je geest. Ik vond het niet erg dat het mij uren slaap kostte, de slaap die ik toch nodig had om bij te komen van de vermoeienissen met m'n veertig kinderen (en die van onszelf die ook de nodige kopzorg geven!) en om energie op te doen voor de volgende dag... JIJ had het nodig dat daar iemand lag die luisterde, soms wat vroeg, wat zei, al reageerde je daar soms zo hard op als een steen....

- Nee sufferd, kon je zeggen wat weet je daar toch weinig van! en dan begon je weer uit te leggen, uren. Maar het was geen uitleg, het was een alleenspraak, een urenlange, nachtenlange,

weken- ja hóeveel wekenlange alleenspraak, die zich toespitste op... op dit.

Nu ben je weg. Alle nachtelijke uren zou ik kunnen slapen. Als de zon achter de heuvels is verdwenen en een uur daarna alles in duisternis is gehuld... als de kinderen eindelijk zijn gaan slapen en zelfs Margarita, klein moedertje, haar hoofdje heeft neergelegd (ze zegt tegenwoordig vóór ze gaat slapen tegen me: Groeten aan Papa - gek, alsof ze denkt dat we elkaar zien 's nachts!) dan kan ik slapen als nooit tevoren.

Maar sinds jij weg bent slaap ik nog minder dan in de maanden voor je wegging, de maanden van je urenlange alleenspraken. Toen kon ik nog slapen, echt slápen als je geest tot rust was gekomen - ja, soms voelde ik me wegglijden terwijl je sprak al wou ik dat niet. Maar nu! Ik weet dat ik mezelf niet meer ben, het is een soort schim van mezelf die hier is, het huis schoonmaakt, de kinderen weghelpt, naar school gaat, eten haalt en inkopen doet, kookt, vruchten plukt - die de kinderen bijstaat, ze bestraft, opvoedt. Maar m'n eigenlijke zelf is bij jou. Bij JOU. Met jou, in jou, van jou. Ik wou dat ik je kon beschermen, want het gevaar dat JIJ loopt... Als liefde, echte liefde kan beschermen, dan kàn ik dat.

Josefina roept. Ik hoor het wel. Ontaarde moeder, want eigenlijk moet ik... Het zal wel niets zijn, muskieten, of dorst, misschien... En nóg wil ik niet opstaan. Ik wil bezig met je blij-

ven, dicht bij je blijven, zo dicht als ik kan. 't Is of ik je armen voel om me heen, je heerlijke stevige omhelzing. Dat gevoel alsof je me nooit meer loslaat.

Jawel, nooit meer los. Straks moet ik weer in m'n koude, lege bed. Dáárom misschien wil ik het uitstellen om naar Fina te gaan. Dan merk ik pas echt dat je er niet meer bent - dan is de ban verbroken. Als ik bij haar ben geweest en naar onze kamer ga, zal ik merken dat ik alleen ben. Dat het onzin is dat ik praat tegen 'jij'. Daar is ons bed, en dáár (o, wáár!) ben jij. Ver weg. Oneindig ver.

JA JOSEFINA, IK KOM. O Manuel, Manolito van me, waar ben je. Geef me een teken..... asjeblijft.

Manuel, leef je nog? Hoe heb je het? Wat maak je allemaal mee..... Denk je nog wel eens aan ons?

Ja, natuurlijk denkt hij aan ons. Dat kan niet anders. Het is nu de 16de, vrijdag. 't Is een poos geleden dat ik tijd vond om wat te schrijven, langer dan een week. Het was vóór het feest van Tía Estela. Dan moet het de zesde geweest zijn, zes oktober. Nu is het al 16. En nog steeds niets gehoord... De kinderen vragen naar hun vader. De waarheid kan ik ze niet zeggen. Ik zeg ze dat je ver weg bent om geld te verdienen. Bah, wat een leugens. Hoe lang nog?

Ik moet zorgen, als ik straks misschien weer in de verleiding kom om veel te schrijven, dat ik naar de kinderen toega als ze roepen. Maar ze zullen niet roepen, denk ik. Ze zijn in hun diepe eerste slaap. Ik heb net gestreken. Toen heb ik wat gezeten en heerlijk koel kokoswater gedronken. Morgen vroeg op om nog wat schoolwerk te corrigeren.... dus dan nu een paar woordjes.

Ja, ondanks alles... ondanks dat ik wéét dat hij hier naartoe groeide, dat ik het begrijp en het ook flink van hem vind - soms denk ik toch dat ik hem had moeten tegenhouden. Ik had hem moeten tegenspreken, als hij het had over zich aansluiten. Als ik denk aan alle ontberingen en aan de risico's die hij loopt... Ik had hem moeten herinneren aan zijn kinderen, aan zijn plicht als vader. Ik had hem niet moeten laten gaan, die nacht. Ik had hem makkelijk kunnen tegenhouden. Hij kwam toch terug? Misschien wilde hij dat zelfs!

Maar toch..... Ach, we zijn zo anders, Manuel en ik. Hij zou zich niet laten tegenhouden, nee dat zou hij niet doen. Niet Manuel. DIT vond je je plicht en DIT doe je. Ondanks dat je er ook tegenop zag...

Nee, ik zou je niet hebben kunnen tegenhouden. Jij kon tóen al je geest laten gaan en niet alleen 's nachts, ook overdàg urenlang weg zijn als je voorovergebogen zat over je lektuur, of over je boeken heen naar de bergen zat te kijken,

starend, met die beangstigend bittere trek om je mond en die zwaar gefronste wenkbrauwen. De kinderen hoorde je dan niet, zelfs al trokken ze aan je mouw. Ze leerden het wel af om bij je te komen als je in zo'n stemming was. Achteraf gezien een goede oefening voor nu, nu we alleen zijn... Nee, een aardige vader was je niet. Toen niet meer.

Ik weet nu dat je de ellende van al onze armen, van alle kanslozen in je droeg. Dráágt. En nooit, nóóit zal ik je kunnen beschuldigen om wat je bent gaan doen, wàt men ook zegt... Ik geloof zelfs dat ik de moed zal hebben als ze me ooit pakken omdat ze jou niet kunnen krijgen - wat God verhoede! - om te zeggen dat ik achter je sta, achter je besluit om mee te doen met het bevrijdingsleger, dat ik volkómen achter je sta... ja Manuel, WEET dat en laat het je sterk maken.

En God mijn God, overwinnen jullie, want ik weet, zonder overwinning laten jullie het nooit, mógen jullie het ook niet laten... maar laat er een overwinning zijn en niet te laat voor òns - laten ze je niet eerst dood maken - laat er nog tijd zijn voor ons samen, Mano, liefste, zoals vroeger, Manolito... Laat ons ééns weer bijeen kunnen zijn, terug komen tot waar ons leven samen begon - alleen maar elkaar liefhebben, alleen maar dat. Elkaar zien, horen, voelen. Laat m'n lichaam weer ontsteld raken van de aanra-

king van je zachte binnenhanden, laat me wegzinken in de glans van je ogen, jongen je kon stralen, zo genieten. Dat ik je dat asjeblijft nog eens mag geven. En dat ik je nog eens zal zien staan met de schenkkkan in je handen en de kinderen om je heen met hun bekertjes, bij de gammele tafel onder de kerseboom op het erf, bij de eeuwig magere, eeuwig rondscharrelende kippen. Ik wil je weer zien met Rodolfo tussen je knieën, ernstig vermanend. Dan is die wel ouder geworden natuurlijk, wie weet hoe groot al.....

En ook voor mij kon je lief zijn. Als ik moe van school kwam, nat van het zweet, af... Je kon me soms verrassen met een kleinigheid, een kom thee, een manja geschild en in stukken gesneden op een bordje... en je gezicht dan, of misschien waren het meer je gebaren, de beweging van je handen, waaruit zoveel liefde sprak? Alleen al daardoor voelde ik me veel minder vermoeid!

Je kòn zo zijn, Manuel, al is het lang geleden. Ik hoop dat je nog zo zal kunnen zijn als je terug bent, na in die harde wereld geweest te zijn. Ik hoop het. Ik HOOP het. God geve ons de tijd en de gelegenheid.

's Nachts, 2 uur.

Zo, ik ga toch nog even door. Ik moest er even uit, Fina slaapt zo onrustig. Ik hoop niet dat ze ziek wordt!

Soms heb ik opeens het gevoel dat je heel dichtbij bent. Dat duurt soms een paar uur, soms enkele dagen. Maar meestal ben je voor m'n gevoel ver weg en weet ik zelfs niet in welke richting ik je moet zoeken.

Maar ik heb het idee dat m'n gevoel juist is, als het zo plotseling en zo sterk op me afkomt. En het gekke is dat ik dan soms ook schoten hoor in de verte. Of hoor ik die anders ook wel, maar dringt het dan minder tot me door?

Dan ben ik geen mens meer... tot iemand tegen me zegt dat jullie haast altijd in het voordeel zijn, niet alleen omdat jullie het zijn die aanvallen, ook door je terreinkennis. En ik voeg daar altijd nog aan toe jullie inzet, jullie overtuiging. En soms... ja, steeds vaker eigenlijk... kan ik me trots voelen, rustig, vastberaden: ik, vrouw van een activist, een guerrillastrijder, iemand die zich helemaal inzet voor z'n volk, voor de arme mensen, het grootste deel... opdat eindelijk de pot wat rechtvaardiger verdeeld zal worden. De generaties van later zullen jullie dankbaar zijn en jullie de eer bewijzen die je toekomt, en in de geschiedenisboeken zullen jullie genoemd worden als de pioniers van de nieuwe tijd. Het is niet voor niets dat ik alle zorgen voor het gezin alleen draag - het is om jónu de nodige strijd te laten strijden. Wij vrouwen, wij doen het omdat we weten dat de overwinning nodig is. En omdat we met velen zijn. Steeds meer ben ik

gaan begrijpen dat ik egoïst zou zijn als ik je voor ons had blijven opeisen, alleen maar voor ons zessen.

Och ja, ik weet wel dat hier nooit vooruitgang kan komen zonder gewelddadig ingrijpen. Vroeger wou ik daar niet aan. Maar vrede is verkeerd, althans in die landen waar nog zo'n verschrikkelijke ongelijkheid is. Zou een Lawson óóit zijn bevoorrechte positie opgeven als hij niet gedwongen werd? Of verschrikkelijk bang werd? Vrede is voor de rijken; het is the big boss die het wil, de conservatieveling, die ervan zingt bij zijn stalletje van Navidad.

Ja, de kerk. Ook de kerk zegt: Later krijg je het beter - God is rechtvaardig. Lijd dit maar uit, het bestaan in deze wereld is slechts tijdelijk. Later verrijs je in alle Glorie... als de dood zo bang om de bestaande orde aan te tasten! O het is goed dat er tegenwoordig priesters zijn die zich voor het volk durven uitspreken, die van de preekstoel heel andere dingen verkondigen. Want we zullen het zelf moeten doen. Geen der groten zal ons helpen. Die hebben al zoveel rijkdom vergaard en krijgen daardoor nòg meer. En willen dat privilege niet opgeven.

Wat ben ik toch moe. M'n ogen branden van de slaap. Ik geloof dat ik maar stop. Ik kàn niet meer. Misschien morgen verder. Dag Mano, dat het je goed mag gaan. Hier ben ik, ver (?) weg - je eigen Julia.

Woensdag 17.

Het lijkt wel een soort dagboek te worden. Maar dat wil ik niet en dat MAG ook niet. Ik ben stom geweest. Ik moet oppassen, want ik kan onverantwoordelijke dingen doen als ik moe ben. Vanmorgen ben ik, zó uit bed, even de lakens gaan uitwassen, en toen ik ze buiten ophing kwam Rodolfo naar buiten dansen: - Mama, wat is dit? en hij zwaaide met de velletjes papier waarop ik m'n zogenaamde brief aan jou schrijf. Wat ben ik geschrokken! Ik had het moeten weggooiden, dit geschrijf. Of beter, vernietigen. Men moet nooit iets kunnen vinden... Maar ik heb het nog niet gedaan omdat ik nog een paar dingen moet opschrijven. Daarna doe ik het weg.

Daarom moet ik het vlug doen, in deze paar dagen. Ik zal me goed kunnen concentreren, vannacht. Alles is gedaan, de kinderen slapen. Iederéén slaapt, geloof ik. Het is misschien dat ik een uitlaatklep nodig heb voor alles wat in m'n hoofd rondspookt. Ik moet een weg vinden hieruit, dat is het. En ik ben gaan lezen in die ontboezemingen van toen. Wat heb ik een boel tegenstrijdigs geschreven! Van sommige dingen die ik op papier heb gesmeten, denk ik nu: ja, zo is het. Dingen die me toen niet bewust waren, daar ben ik me nu van bewust geworden. Maar er staan ook dingen in die helemaal niet kloppen en waarvan ik nu alleen maar kan zeggen: Julia, je bent een idioot mens!

Ik dacht tóen: ik moet eraan wennen, aan het idee. Ik moet flink zijn, me opstellen zoals het een vrouw van een aktivist betaamt. Hij moet trots op me kunnen zijn. En ik dacht, door het neer te schrijven en te lezen en te overwegen, er desnoods wat aan toe te voegen, dingen weg te halen als dat nodig is, daardoor zal ik het kunnen verwerken en tot een zuiver inzicht komen. Een inzicht dat beide kanten in zich moet verenigen: de werkelijkheid, en mijn aanvaarding daarvan, zonder onduidelijkheid of compromis. Maar het valt niet mee. Ik ben vóór dat ideaal - natuurlijk. Maar het geweld dat daarmee gepaard gaat (MOET gaan?!) - dat ligt me nog steeds niet lekker. Is dat dom?

Men zegt het. JIJ zegt het ook. Maar ik kan het niet helpen: de vrouwen moesten meer invloed hebben, dan zou er niet zoveel geweld op de wereld zijn. Ja Mano, dat denk ik.

Ik geloof ook dat ik steeds gehoopt heb dat je niet zou hoeven *doden*. Waarom schreef ik dan, op het eerste vel nota bene! over je hand die ZAL doden misschien? Om mezelf geen zand in de ogen te strooien. Want ik weet Manuel, dat jij niet tevreden zult zijn als het te langzaam gaat. Jij moet vechten in de voorste gelederen. Daar kom je vanzelf terecht door je overtuiging. Al was, al ben je bang - als men je een opdracht geeft zal je die uitvoeren, ik weet het. Je bent verschrikkelijk moedig. En misschien zal je méér

doen dan alleen opdrachten uitvoeren. Jij bent niet tevreden met het opblazen van een brug of een overval op een bank of een wapentransport, of zo. Wat je doet, doe je helemaal, of meer dan dat... en misschien (wat ik niet hoop!!) heb je behoefte aan wraak. Na alles wat hier gebeurd is..... Je kan je soms zo laten gaan, dan raas je maar door. Daar ben ik soms wel bang voor. Ik bid voor je. Ook voor ons hier, maar vooral voor jou. Dat je jezelf altijd in de hand zult hebben en dat je niet in gevaar komt. Maar ik weet dat je ALTIJD in gevaar bent. Daarom: God geeft kracht naar kruis.

Maar mij niet voldoende. Nee, dat mag ik niet zeggen. Als ik niet bidden kon, Mano, werkelijk, als God ons niet zou helpen, was ik nergens. Als ik eraan terugdenk hoe bang ik ben geweest, toen in Cenicero dat kind ontvoerd was (Pedrito van Lawsons zwager). Mano ik was zo verschrikkelijk bang dat jij het had gedaan - want het mag niet, een KIND! Misschien is het een soort ontrouw dat ik dit van je kan denken, maar ik was er werkelijk bang voor. Het was die dag dat Rodolfo in die roestige rotspijker trapte. Ik was onoplettend, die hele dag. Want ik begreep dat het goed was als die clan van de Lawsons eens een geduchte les geleerd werd - en jullie zouden met het geld enorm veel kunnen doen.

Het andere moment schaamde ik me weer dat ik zoiets van je kon denken... dat juist jij

je geest met zoiets zou kunnen bezoedelen. Later wil ik toch weten of je zoiets had kunnen doen. Want al hoorden we later hoe het was gegaan (voor MIJ een grote rust dat jij het niet was geweest!), ik had toch maar met de gedachte rondgelopen dat mijn man, die ik van haver tot gort dacht te kennen, eventueel tot zoiets in staat zou zijn! Natuurlijk onder de druk van de omstandigheden, die nu eenmaal onmenselijk zijn, en o, je zou ook zeker tegen het kind zelf lief zijn en zorgen dat het geen haar werd gekrenkt, dat weet ik wel... Weet je, al die dingen gaan dan door je heen. Dat is voor mij toch ook niet zo gemakkelijk.

Zo, daar ben ik weer. Het doet me goed zo met je bezig te zijn. Het is een beetje, alsof je er zelf bent... Ik heb nog helemaal geen slaap, hoewel het al laat is, twaalf uur geweest. Ik moest er even uit. Ben een poosje naar buiten blijven kijken. Het is overal zó stil. Je kent dat, die nachtstemming. Alleen de lamp boven de deur van de winkel brandt. Ik rook de geur van de lelies bij Mendoza, helemaal hier... Dat betekent dat de wind keert, de regentijd komt. Waar slapen jullie dan? Ik heb geen idee..... Als ik eraan denk dat jullie je zo vreselijk moeten behelpen, en ik lig hier in een echt bed... O jongen, wat zou ik graag meer van je weten. Hoe je leeft en zo... maar ik begrijp dat jullie geen contact met ons,

achterblijvers, moeten hebben. Weet je Mano, je hebt als mens zo vaak het gevoel dat er niets zal gebeuren. Dat erge dingen HIER niet kunnen gebeuren... het is stom, dat weet ik wel. Maar daarnet b.v., toen ik even de stemming van de nacht op me liet inwerken, zo stil, zo donker, zo goed, zo vertrouwd... ach, ik ben gewoon aan het dromen.

Terzake nu. Ik heb overgelezen wat ik geschreven heb vóór ik opstond, net. Het ging over mijn angst dat jij het misschien was geweest die dat kind ontvoerd had...

Dat ik twijfel, komt geloof ik omdat je zegt dat het normaal is als er doden bij vallen. Dat zal ik, denk ik, toch niet tot mijn overtuiging kunnen maken. En dat jij dat zou kunnen doen, jij zèlf... iemand, misschien wel een huisvader, een echtgenoot of een goede vriend, en zeker een zoon, doden, omdat het voor de vooruitgang beter is... IK zou het niet kunnen. Maar dat vind je ook juist zo burgerlijk, zo behoudend zeg je, aan mij. Nee Manuel, burgerlijk is het niet: het is mijn eigen persoonlijke overtuiging. Niet alleen om het 'Gij zult niet doden.' Wij vrouwen weten hoe leven ontstaat, hoe het een uit het ander voortkomt en hoe lang het duurt, hoe een ontzaglijk lang en kwetsbaar proces het is, en hoeveel gevoelens, emoties ermee gepaard gaan. En bovenal, hoeveel verwachting. En dan dat alles zómaar uitvagen, daar rechter over spelen?

Ik begrijp wel dat het bij jullie niet ‘zomaar’ is, en als iemand van kant gemaakt moet worden, dat het dan wel goed van tevoren overwogen is. Ach ja, dat wel..... O het is afschuwelijk. Het is goed dat je me niet meer dichtbij hebt. Je kon soms zo kwaad worden om ons verschil van inzicht. Kwaad, misschien door teleurstelling omdat je wel in de gaten had dat ik nooit volkómen, met m'n hele overtuiging, achter je kon staan. En als ik het straks wèl kan - want ik heb het idee dat ik daar hard naar toe groei - dan zal je het niet weten. En als ze je pakken voordat de strijd ten einde is... o Manuel, dan zal je het nooit weten. Nooit weten dat ik geestelijk, sociaal dat is beter gezegd, zo gegroeid ben dat ik met alles achter je heb gestaan. Is dat niet verschrikkelijk? Dat je die steun moet missen? Wij, die samen één sterk verbond moesten zijn?

Zoals vaker, zou ik willen dat ik gedachten op jou kon overbrengen. Wat zou dat heerlijk zijn! Niet alleen voor dit soort dingen - ook als ik gelukkig ben. Ja, want Manuel, soms kan ik toch nog gelukkig zijn. Ik weet zeker dat jij me dat niet kwalijk neemt. Als ik een mooie zonsondergang zie tussen de oleander en de kastanje, bijvoorbeeld. Of soms zomaar ineens, als Mónica haar handje met die kleine, beweeglijke botjes in m'n grote moederhand legt. Of als de kinderen iets bijzonders zeggen. Daar kon jij ook zo van genieten. Tenminste, voordat je gegrepen

werd door dit. Alles moest hiervoor wijken, het was je... ja, laat ik het toch maar zo noemen: je haast HEILIGE roeping.

En het is zo onstuitbaar in je gegroeid. Ik geloof, nee ik WEET dat dit beter voor je is, wat je nu doet: dat je je nu kan inzetten. Je geest zal niet gehinderd zijn, niet gekweld. Jij móet je kunnen inzetten voor een ideaal. En wie beter dan ik weet dat DIT je ideaal is!

Eindelijk!!

Ik heb je boodschap gekregen. Eergister, na de kerkdienst, van Teresa (via Paco). Acht november, die datum zal ik nooit vergeten. Manuel wat was ik blij met je boodschap! Het belangrijkste, dat je nog leeft. Want je weet niet hoe moeilijk het is om nooit iets te horen!

En dat je geen last van je maag meer hebt! Wonderlijk. Terwijl je juist nu... het moet een ongeregeld leven zijn. Hard, met veel ontberingen. Ik bewonder je!

O en Manuel, ik heb nòg iets gehoord... Je weet niet dat ik het weet, maar ik wéét het: ik ben een beetje bij je, iedere dag. Want je draagt die paarse sjaal - dat gekke sjaaltje dat ik toen zómaar uit de kast heb gegrist! Teresa vertelde, dat Paco bij haar geweest was, plotseling stond hij voor haar. Het zal je gebeuren! Hond's jaloers was ik... Maar hij was ruw, en grof. Op een gegeven moment barstte hij in lachen uit en be-

weerde dat jij gek was geworden, want je loopt altijd met een paarse vrouwesjaal om je nek! O Mano van me, wat ben ik daar blij mee! Nee, blij is te zwak - gelukkig ben ik ermee. Dàt, en dat ik van je gehoord heb, het maakt deze dagen zó rijk. Na al dat gepieker..... het lijkt of ik meedoe, je bijsta: ik ben op zo'n manier altijd bij je!

20 november.

Zó lang al heb ik niet geschreven!

Ik voel me gewoon gelukkig, deze dagen. Te weten dat jij ergens in ons land rondloopt en aan me denkt, en je kan inzetten... Het moest toch zo gaan, geloof ik. Ik vond het vroeger altijd zo verschrikkelijk als je zo stil was - of zo erg piekerde en later zo haatte, zonder dat je er daden tegenover kon stellen. Voor je maag ook was het slecht. Daarom moest je gaan, je leven had je ertoe gebracht. Ik heb er echt vrede mee, sinds jij de boodschap hebt laten weten. Het is goed dat je dat gedaan hebt... echt goed. Ik heb de kinderen ook van je gegroet. Ze zijn lief, de laatste tijd..

Het is vreemd, ook op school gaat het beter. Het is net of ook anderen me minder moeilijkheden geven, nu ik zelf blijer ben! Onrechtvaar-

dig eigenlijk, want juist als je het moeilijk hebt, heb je het zo nodig.

Ja, die achtste november, bij de kerkdienst... je zal lachen. Maar wij vrouwen en de rest van de mannen hier doen ons best! We tonen ons conservatief, en jij weet hoe conservatief Pater is (of: hoe ze hem eronder hebben!) met z'n gebid voor de rust in het land dus voor de gevestigde orde, terwijl hij voor die arme Maria Juanita en voor Félipe niets heeft durven doen! Nee, dan die vorige die ze hebben overgeplaatst, ze zeiden dat hij zich niet genoeg uitsprak tegen de terroristen... die was flink! Jij wou toen niet meer gaan, maar het is goed dat wij het wèl doen. Want ze kunnen weten dat uit ons dorp heel wat mannen zijn weggegaan.

Ja, als de klokken van de San Cristobal luiden - en je weet dat het mooi klinkt en hoe ver het draagt over de velden, wat hebben we er vaak naar staan luisteren toen we hier pas woonden! - gaan wij nog altijd ter kerke. Juist nu!

Soms denk ik... ik weet niet wat het is waardoor Teresa's man zo is veranderd. Of zou hij gedronken hebben? Dat heb ik maar geopperd toen zij me over hem vertelde. Want hij was echt anders dan vroeger. Hij was ruw en leek zich niet veel om haar te bekommeren. En hij stonk, hoewel hij gewassen was. De stank van zijn kleren zat gewoon IN zijn huid. En zij was verschrikkelijk onrustig. Begrijpelijk! Ze heeft gewoon lig-

gen huilen, zei ze. Te weten wat hij riskeerde!

Maar dat zal het niet alléén geweest zijn. Ik geloof dat ze bang is dat hij wèrkelijk veranderd is.

En zou dat vreemd zijn? Te moeten leven onder zulke primitieve omstandigheden, als beesten in de bergen, alleen maar onder mannen? Alleen maar ongemak, kou en gevaar, en steeds de gedachte aan de dood die dreigt en het gevaar van de mogelijke akties waar je aan mee moet doen...

Hè nee, laat ik daaraan niet denken. Ik wil aan jóu denken, Mano. Als jij zou komen... Wat zou ik er niet voor over hebben als wij nog één keer samen zouden kunnen zijn! Eén keer maar, en ik zou er weer een hele poos tegen kunnen. Ook al zou je stinken, het zou me niets kunnen schelen. En IK zou het aan niemand vertellen! Al is het alleen maar zij aan zij te liggen, de kinderen in slaap, je hand om m'n borst, en te praten, elkaar veel te vertellen... en dat ik je zou kunnen voelen, zomaar, vlak naast me, levend en wel, je gladde koele huid, je hartslag, je koude voeten, je lieve handen..... Ik moet zo niet doorgaan anders doorweekt m'n papier nog van de tranen. En ik mag niet huilen, de kinderen moeten een sterke, blijde moeder hebben. Eén die hen kan steunen. En - Manolito: ik vraag je niets. Ik zou geen rustige sekonde meer hebben als ik wist dat je om mij zoveel gevaar zou trotseren. O wat zou

ik in angst zitten. Ik weet ook dat het beter is dat je niet komt. Voor mij moeilijker... dat wel. Ik verlang soms zo vreselijk naar je. Maar het is echt beter dat ik niet weet waar je zit. Dan kan ik niets loslaten als het ooit zover zou komen dat ze... Je hoort soms zulke VRESELIJKE dingen. Het ergste is het als ze komen voor represailles. Maar dat weet je, Manuel - dat weet je maar al te goed.

Weet je nog dat ik lachen moest, lachen om jouw 'fantasie', uit ongeloof omdat het HIER nooit zou kunnen gebeuren, dat iemand je... martelt, om gegevens uit je los te krijgen? Het was toen ik je vroeg waar je naar toe ging, toen je die nacht weg moest om half twee nadat je die maagaanval had gehad, weet je nog? Je hebt het me niet gezegd en je was boos op me.

Nee, zo is het beter. Nu wéét ik hoe gevaarlijk het is om iets te weten voor de achterblijvers. Paco moet ook oppassen. Want zij praat erover, ze kan het niet laten. Ik zal haar waarschuwen. Nee zeg maar niets, en kom niet, dat is veel beter. Ik zal flink zijn, ik zal je vertrouwen waardig tonen. Over mij zal je je geen zorgen hoeven te maken. Denk alleen aan jezelf. En wees in Godsnaam voorzichtig. Ik doe van deze kant wat ik kan, dat weet je.

Dag Manuel, ik ga slapen. Hou je goed!

Ik denk soms... ik ga anders denken dan vroeger. Ik móet eerlijk zijn..... Ik weet niet meer

of het zo goed is dat je in de guerrilla bent gegaan. Misschien was het beter geweest als je thuis was gebleven en dan misschien van hieruit... ondanks het grotere gevaar voor òns. Hoewel, ook de kinderen zouden dan grotere risico's lopen!

Maar dan zouden we tenminste bij elkaar zijn. Ik kon je liefde blijven geven, je zou de warmte van je gezin om je heen blijven voelen. Ook al was je afwezig met je gedachten... Ik zou het misschien wel geleerd hebben om niets te vragen. In ieder geval, ik zou m'n best doen!

Vergroft iedereen zo die in de beweging zit? Ben je ook ruw geworden, gevoelloos, zoals Paco, als die bij Teresa komt? Hij zegt haast niets, verkràcht haar gewoon - ja, verkrachten, al is ze zijn eigen vrouw: - maakt smerige grappen en vreet het hele huis leeg. En voor de kinderen kan er geen vriendelijk woord af. Nou ja, hij was altijd al anders dan jij - dat joviale van hem is gewoon ruwheid geworden. Mano: als de oorlog van al zijn strijders dàt maakt, ook al strijd je tegen onrecht... ach, ik weet het niet meer. Ik wil zo graag aan je blijven geloven Mano, aan je denken zoals je was. En ik wil blijven geloven dat het goed is wat we doen. Want we moeten winnen, het is nu of nooit!

Eén ding: nu dit leven je goed lijkt te doen, nu je je werkelijk volledig kan inzetten, nu je kan dóen waar je steeds meer naar verlangde...

laat later blijken (o, want eens móet er een ‘later’ zijn, deze toestand kan niet blijven voortduren!) dat het je ziel niet vereelt heeft. Ik geloof niet dat ik met je zou kunnen leven als zou blijken dat je veranderd was, verhard... Laat er voor ons nog een goede tijd samen zijn, o God, laat het zo zijn.....

En voor nu, hou je, hou je goed. Kom erdoor en bereiken jullie het beste. En als je doden moet, desnoods... dood dan. Weet dat ik bij je ben, altijd. Manuel... weet dat m'n ziel met je meetrekt, eindeloos met je meetrekt, wáár je ook gaat.

Wees maar niet bang, ik gooi dit weg. Nee, ik verbrand het. Want ik heb namen genoemd en feiten verteld. Of niet? Nou ja, in ieder geval: dit gaat weg. Ik wil nog één keer lezen wat ik geschreven heb, misschien helpt het me verder. Al is het alleen maar om eindelijk te kunnen grienen, grienen om jou, m'n lieve man, we hadden het ons zo anders gedacht...

O ik weet het niet meer, ik weet het niet meer. Ik wil m'n kop in het zand steken en niet meer denken. Als een struisvogel, kop in het zand en weg zijn van alles. Alleen maar stom doorleven.

Zorgen voor de kinderen en alles wat m'n zorg nodig heeft. M'n klas, de vrienden, de burens - m'n groenten, m'n maisveldje. En de patatten, die ik juist gisteren in de grond heb gestopt. Stom me weggraven als een mol. Niets meer horen, niets meer zien. Me niet laten verwonden. Ogen sluiten, behalve voor de goede, de makkelijke dingen. Dichtpersen, desnoods... Ben IK verantwoordelijk voor wat er gebeurt?

Julia, laat je niet opjatten. Luisa is misschien jaloers... En het hoeft toch niet wáár te zijn wat ze zei? Hoe zou ze het weten? Ik was er zo van geschrokken dat ik niet eens verder heb gevraagd!

Laat ik het proberen te vergeten. Mijn Manuel kan zoiets niet doen. Nee, ik kan niet geloven dat hij erbij was. Zoiets kan HIJ niet doen. Ik blijf hem trouw.

Dag lieverd. Hou je goed. En wees voorzichtig!

Hoe heb ik ooit kunnen denken dat het goed is je bij de guerrilla aan te sluiten, dat er aan déze kant geen fouten worden gemaakt. Niets is zwart -wit. Nergens, geloof ik, zijn klare tegenstellingen. Het zijn altijd mensen die op elkaar inwerken. Mensen met hun beperkingen... Dat maakt het juist zo moeilijk.

O, het is makkelijk partij te kiezen. En het is ook makkelijk bij die ene partij te blijven. Je ziet het slechte in de ander, en als er aan jóuw kant

fouten zijn, erge dingen, zoals dat wat Luisa vertelde (als het waar is tenminste!) dan zijn het 'vergissingen'. JIJ vecht voor het goede doel! Is ons doel dan niet goed?

Ja, ons doel is goed. Het zit hem in de mensen. De mensen met hun zwakheden, met hun behoefte aan macht, aan wraak. Of, met hun drift. Dát geloof ik.

We hebben altijd gedacht dat het leven beter wordt als aan de heerschappij van de anderen een einde is gemaakt. Maar nu weet ik: ook wij maken fouten, en ZIJN IN STAAT - misschien! - DIT SOORT DINGEN TE DOEN. Leven is op elkaar reageren. De een is verdrukt, de ander gefrustreerd, een ander kent de ergste armoede of is beroofd van het liefste dat hij heeft. Dat zijn de zwakke kanten waar men op inwerkt, om aanhang te verkrijgen. En geld natuurlijk. Zo valt men ten prooi aan leuzen. Men haat dezelfde en weet dat menzelf beter is. En men proeft zijn macht. De macht die vergroft en die roept om steeds meer. Zoiets is het, geloof ik.

Nu moet ik als de bliksem naar m'n soep - straks komen de kinderen en willen ze eten. Misschien kan ik vanmiddag nog wat schrijven.

Even noteren, tussendoor: HET DOEL HEILIGT DE MIDDELEN NIET. Dat is belangrijk. Je moet steeds wéér afwegen of iets mag.

Zo, vier uur. Het is stil en warm. Ja, ik schrijf het toch maar op, want ik DENK het ook: HIJ HAD DIT ZO NIET HOEVEN DOEN - niet op déze manier. Zo luidt geen opdracht, denk ik. Nee, zo luidt geen opdracht. Hij kan er zich niet achter verschuilen! Dat wrede, dat is van hemzelf, dat is zijn drift, zijn behoefte aan wraak, zijn tekort aan zelfbeheersing. Jongen, laat het beest in je niet los. Zo zijn er waarachtig al genoeg. En wie lijden daaronder?: Wij! Want nu gaan ze het op de dorpsbewoners vergelden, we weten hoe het gaat.

Manuel, jóuw oude dorp. O, ik ben als de dood. Je lief, wijs grootvadertje, je moeder, je zwakzinnige broer. En je tante's. En Cristina, Mano, Cristina! Ze moet hier komen, het is hier veiliger nu, denk ik.

Ja, het doel heiligt de middelen niet. Het is goed dat ik dat tussendoor toch even had opgeschreven. Want dat wil ik niet vergeten. Ik bedoel eigenlijk: het doel heiligt niet àlle middelen. Een mens zou nooit verplicht moeten zijn bevelen op te volgen.

Als het waar is wat Luisa vertelt (ik wil het haar deze dagen toch eens rustig vragen, en nagaan hoe ze het weet) dan heeft ónze kant een onvergeeflijke fout begaan. Want WIJ, Manuel, mogen zulke dingen niet doen. Wij, die ertegen strijden, mogen geen misdaden tegen de mens

begaan. Met opgeheven hoofd moeten wij tegenover de ander kunnen staan, óók tegenover onze vijand.

Weer zo'n holle frase. Opgeheven hoofd. Toch voel ik het zo. Wij mogen geen wandaden begaan.

Dat ook JIJ, Manuel, een misdaad hebt begaan, al was het dan geen koele opzet maar waarschijnlijk uit drift... dat kan ik je niet vergeven. Nee, ik zal het nooit kunnen vergeten!

Ach, wat klets ik. Voor mij is het makkelijk, IK zit niet in de strijd. Ik kan makkelijk oordelen. Als je erin zit, alleen maar onder mannen bent, en als je haat wordt opgekweekt - en als je dan bovendien nog zoveel rottigheid hebt ervaren... Kan ik eigenlijk wel van hem eisen dat hij menselijk blijft, de gewone normen blijft zien? Mag ik, juist IK, die zegt van hem te houden, hem veroordelen? Zeggen dat ik het hem niet vergeven zal? Is het misschien ook angst, angst omdat ik nu weet hoe hij zijn kan, dat ik afstand van hem neem?

Afstand. o Mano, nee asjeblijft niet. Je blijft welkom, hier, bij mij. Kom bij me terug en genees van de oorlog. Maar hoe lang, hoe lang nog zal het duren.

En hoe zal het je nog beïnvloeden! Want jij moet juist haten om je werk te kunnen doen. Jij zal heus nog wel eens moeten doden - niet omdat je wil, maar omdat je die opdracht krijgt. En

dan MOET je. O God, wat groeien we uit elkaar. Kom niet bij me, kom niet bij me voordat de strijd voorbij is. Ik zou praten over mijn angsten, mijn twijfels, mijn nieuwe overtuiging. Ik zou praten over wat er in jouw dorp gebeurd is - over wat jij hebt gedaan, en het veroordelen. We zouden hooglopende ruzie krijgen - òf je zou je kop laten zakken en voorgoed de moed verliezen. Dat is misschien nog erger.

Of we zullen NOOIT over deze dingen praten en dan zijn we voorgoed uit elkaar gegroeid.

Nee, kom niet. Uit naam van onze liefde, kom niet. Blijf weg. Hier heb je tòch een plaats - hier, in mijn hart.

Ik ben bij Luisa geweest. Gistermiddag. Ik heb het éindelijk durven doen.

En nu weet ik het. Het is wèl waar, en jij was het die het deed. Ze dachten je te herkennen... maar IK weet het zeker, al laat ik dat de anderen niet merken.

Luisa weet het van Sergio. Ze deed of ze het erg vond - en Sergio vloog erin en vertelde het verhaal uitgebreid, voorzover hij het wist dan. Een rare vent met een baard (maar dat hebben jullie natuurlijk allemaal) en een paarse doek om z'n nek leek de leiding te hebben. Jij. Geen wonder, als het je eigen dorp is: je kent er de mensen - afgezien van de nieuwelingen van de laatste tien jaar - en alle wegen en paadjes en bomen, de

mesthopen, de hooischuren en maiskamers en alle andere schuilhoeken. Logisch dat ze jou genomen hebben.

Maar, Manuel... het had beter niet kunnen gebeuren. Want, al hebben jullie nu veel wapens, nu ben jij een misdadiger. Want jij hebt een van de bewakers tot moes geslagen. Ja, tot moes, tot hij stil lag. Luisa wist niet of die man nog leeft. Maar jij, JIJ DEED HET! Je sloeg waar je hem raken kon, helemaal uitzinnig, je was woest en hebt er als een gek op ingehakt. En dat was niet nodig geweest. Een snelle dood is genadiger...

Ik moet er maar steeds aan denken. Het is nooit meer uit mijn hoofd. Ik moet me ertoe DWINGEN op school m'n aandacht bij de kinderen te houden, opgewekt te zijn. Ook thuis. Maar soms ineens dan springen de tranen uit m'n ogen. Dat jij, JIJ! m'n eigen Manuel, dat hebt gedaan...! KON doen...

Dan stort ik me als een idioot op het werk, gordijnen wassen, vloer schrobben, oude verfvlekken van de sponningen bikken... De mensen zeggen: - Die Julia, dat mens heeft energie... En dan glimlach ik maar wat en zeg, dat ik het huis netjes wil hebben als je terugkomt. En ze noemen me een grote optimist. Soms lachen ze me uit: - Julia denkt dat we de volgende maand de overwinning zullen vieren...!

Nee, nóóit gaat het uit m'n hoofd. En dat is ook

goed: ik moet er veel in gedachten mee bezig zijn, want als jij komt, wil ik sterk staan, het verwerkt hebben.

Wat leven we toch in een tijd. Een tijd van kentering - dat wel. Maar het is ontzettend, dat geweld aan alle kanten. Het overspoelt ons gewoon... en we doen MEE! Jij dus ook. Je hebt een mens vermoord. En die man was vermoedelijk nog wel onschuldig, gewoon een soldaat die op wacht stond...

Kijk, en die schuld, Manuel - die schuld is niet uit te wissen. Het is je drift geweest, ja, je woede. Misschien ook je angst. Het iemand in koelen bloede aandoen is nòg erger. Maar het is erg genoeg. Jij, die juist altijd mensen geholpen hebt!

En ik ben medeschuldig: ik ben er niet genoeg tegenin gegaan. O, ik snap niet dat ik óóit heb kunnen schrijven: en als je doden moet - dood dan. Ik HEB het geschreven! Het staat op déze vellen papier....Ik heb achter je gestaan, ja. En ik heb geprobeerd je dat te laten voelen. Margarita heeft het gevoeld, met haar: groeten aan Papa.

Ja, Papa, en je droeg m'n sjaal. Het heeft je niet tot inkeer gebracht...

Ach, we waren in het begin zo onnozel. Zo idealistisch: je veiligheid opofferen voor de vooruitgang. Mooie woorden! Obstakels uit de weg ruimen die de uiteindelijke rechtvaardigheid in de weg staan. Jawel. En ik hoopte, hij zal zelfs

misschien nooit leven hoeven te vernietigen! Dat hoopte hij zelf óók...Hoe hebben we dat ooit kunnen geloven.

We doen mee, gewoon, met alles. Ook met de wreedheden. IK stond achter je, en JIJ hebt vermoord. Ik durf het haast niet te schrijven. Het staat er zo hard, zwart op wit. Maar ik moet er doorheen. Ik moet het WETEN, het niet van me afschuiven.

Natuurlijk, wij zijn maar gewone stervelingen, wij met onze afschuwelijke zwakheden. Maar we doen toch zó ons best. Ook hij! Daar ben ik zeker van. Dat juist HIJ, MIJN Manuel, die het vreselijk zal vinden als hij weet wat hij gedaan heeft, zich aan zoiets moest schuldig maken...! Waarom?!

Vandaar dat ik het niet meer zie zitten. M'n kop barst van de hoofdpijn. Ik wou dat ik het niet geweten had.

Daarom dat ik m'n kop in het zand wilde steken. Diep erin, weg zijn. Maar dat helpt niet. De kinderen zijn er nog, de hele opgroeiende generatie, de onschuldigen die het beter moeten krijgen dan wij het hebben!

O jongen, ik hou toch zo van je. Maar als je..... Je kan beter dood zijn dan gehavend. Ik bedoel, dan je géést gehavend. Maar wat klets ik toch, die IS al gehavend. Je zal dezelfde niet meer zijn.....

Als het alleen maar je lichaam was, o Manuel,

ik blijf voor je zorgen, tot aan mijn dood. Ik zal geen krimp geven. En blijmoedig zal ik het blijven doen, je zal niets merken. Als je maar SCHOON was gebleven. Vlekkeloos. De schuld voor een leven, voor verminking, het is niet af te wissen. Wat zal ik moeten doen als je terugkomt?

En als je NIET terugkomt... ik hoop het bijna. Is dat niet verschrikkelijk?

Maar een ander zal ik niet nemen. Nooit. In m'n lichaam wil ik de herinnering aan jou zuiver bewaren.

Maar, als hij komt, een van deze dagen, net zoals Paco toen, ruw, vuil, veranderd... zal ik bang voor hem zijn? Als hij komt, met de paarse sjaal om zijn nek? Ach, het maakt niets uit. Zelfs met mijn sjaal om zijn nek kon hij een misdaad bedrijven.

En als hij terugkomt, na jaren, als de strijd over is, en hij komt bij me terug, voorgoed... wat dan? Want jij hebt je ervaringen. Die je meedraagt tot aan je dood. En ik de wetenschap tot wat je in staat bent... Maar die sjaal wil ik nooit meer zien. Laat die in de bergen en begraaf hem daar met het onrecht, met de misdaden, van hen, van jullie. Voor eeuwig.

Manuel, dag.....

Mani Sapotille**Het huis van Herman, Hermans huis**

Herman heeft de hand aan zichzelf geslagen. Wij schrokken wel toen we 's morgens door een van zijn vensterloze ramen keken. We schrokken, zoals je schrikt wanneer de dominee vloekt op de kansel. Volgens ons had het er altijd al in gezeten. Wie zich bezighoudt met boeken, wie de duistere schriftjes leest die hij las, wie de mensen groet maar hen sopiloos aan zijn drempel voorbij laat trekken, met hem speelt het leven een beroerde partij schaak. Hij heeft het lot zelf voltrokken, of het touw dat hij bij Badloe had gekocht, wie zal het zeggen. Met Herman schoot zijn grietjebie het leven er bij in, hij lag dood in zijn kooitje buiten aan de deurpost, zoiets gebeurt alleen in boeken. Nog wezenlo-

zer echter waren onze bevindingen nadat wij in het voetspoor van dokter Waanoogst het huis van Herman betraden.

De dood van Herman is een zeker feit, dood door ophanging constateerde dokter Waanoogst, bijna het enige voor ons bekende feit uit zijn vage leven. We hebben het uitvoerig besproken, zoals we in het verleden vaker over Herman spraken. Twee jaar geleden heeft een van ons geopperd dat Herman een boeler was. Geen vrouw overschreed daar ooit de drempel. Mannen kwamen er wel, ze kwamen tegen de avond en gingen 's morgens vroeg weer weg. Het licht bleef dan de hele nacht branden door de kieren van de gesloten luiken, dat leek ons vreemd. Voor alle zekerheid zijn we er een keer op af gegaan. We bleven niet lang, we hadden overal in het huis gekeken, maar er was niemand te vinden geweest. Wij trokken de wenkbrauwen op: Herman was vóór ons het huis binnengegaan, daar twijfelden wij niet aan.

Wat Herman voor de kost deed heeft geen van ons ooit geweten. Het leek of hij niet leefde buiten zijn huis en buiten ons erf. We hebben het er over gehad, maar geen van ons kon zich herinneren hem ooit in de stad gezien te hebben. De man die de pensioenbriefjes bracht ging zijn huis altijd voorbij - wij weten ook niet welk nummer zijn huis had - dus van een pensioen kan hij niet geleefd hebben. Waarvan hij in leven

bleef: wie zal het zeggen? Wij hebben hem nooit zien eten, nooit een slok zien drinken.

Drie maanden na ons bezoek aan Hermans huis begon ons erf vreemde tijden te beleven. Op een morgen, klokke zeven trok een ploeg arbeiders ons erf op en betrad het huis van Herman. Wij waren er als de kippen bij. Vloerplanken werden het huis uit gedragen. Een plank werd over de stoep gelegd en kruiwagen na kruiwagen zand rolde naar buiten. Wij vroegen ons af waar al dat zand vandaan kwam. Niet uit de voorzaal, want door de deur zagen we dat daar nog de houten vloer lag. We vroegen aan de werklieden wat er gemaakt ging worden, maar ze haalden de schouders op. 'Werk is werk en zand is zand.'

Om een uur of tien rolde een dragline het erf op - de grijper deed nog een tak van de mahonieboom afbreken - en begon het zand op vrachtwagens te scheppen die af en aan reden. Aanvankelijk veronderstelden wij dat Herman zijn graf ging graven, later dat hij het vuur in het binnenste der aarde met eigen ogen wilde aanschouwen. Hoe het ook zij, de zandverplaatsing hield de hele week aan. Wij kregen niet de gelegenheid iets meer te zien dan een stuk van de voorzaal. Herman verscheen nooit buiten.

Acht dagen na het begin van al die werkzaamheden werden wij in alle vroegte gewekt door het geluid van zware vrachtwagens. Drie betonmolens stonden op het erf. Via een goot stroom-

de uit één ervan beton het huis van Herman binnen. Nog ongewassen stonden wij al snel bij de betonstroom. Op onze vraag wat hier gebouwd werd, antwoordden de vrachtwagenchauffeurs: ‘Werk is werk en beton is beton.’ De hele dag bleef de ene betonmolen na de andere zijn lading uitbraken.

Een week later verschenen verschillende ploegen werklieden: electriciëns, waterfitters, toen timmerlieden, schilders, stoffeerdere. We begrepen er niets van, we hoorden geen geluid, konden aan de buitenkant van het huis niets ongewoons ontwaren en onze pogingen om iets te weten te komen bleven vruchteloos. We vroegen ons af of we de politie moesten waarschuwen, maar we waren bang een modderfiguur te slaan. Wat moesten we de politie zeggen: dat we niets aan een huis zagen?

Zeker anderhalve maand na het begin van al die onverklaarbare activiteiten werden er zeker zes vrachtwagenladingen van een woninginrichtingsbedrijf geledigd in het huis van Herman. We konden niet zien wat er werd uitgeladen, want de opengeslagen laaddeuren belemmerden het gezicht en we hadden niet meer de moed iets te vragen. Wat daar in het huis verdween moet in ieder geval voor kapitalen zijn geweest, aan het gestommel met zware voorwerpen te oordelen. Enkele dagen later werden de vloerplanken die al die tijd tegen het huis hadden gestaan weer op

hun plaats gebracht, het getimmer was duidelijk te horen. 's Avonds verscheen Herman en verdween langs de mahonieboom.

Dit alles gebeurde een jaar voor de dag dat een van ons Herman aan een touw zag bungelen. Opgelucht dat het mysterie van dat merkwaardige huis zijn oplossing nabij was, haalden wij dokter Waanoogst en traden met hem het huis binnen. Afgezien van Herman die daar ongegeneerd aan het plafond hing, zag het huis er uit zoals elk van die van ons: de gewone meubelen, de gewone kalender aan de muur, een lege servieskast, geen foto's. Wij liepen door naar achteren, maar ook daar bood het huis de schamele aanblik die wij dagelijks in onze eigen huizen konden vinden. Een van ons doorliep de keukenruimte, trok hier en daar een deur open. Tot onze verbazing was er geen spoor te bekennen van alle activiteiten van een jaar daarvoor. We bekeken de houten vloer die er uitzag als alle houten vloeren. Tot een van ons in een hoek wees: 'Kijk, er komt licht van onder de planken!' We bogen ons voorover en inderdaad leek het alsof er op die plaats geen bodem onder de vloer was. Op dat moment traden twee politieagenten binnen die proces verbaal kwamen opmaken en ons verzochten het huis te verlaten. We besloten later terug te keren en zeiden niets tegen de agenten over onze bevinding; wij vonden dat we nog wat van Herman tegoed hadden, daar hadden buitenstaanders

niets mee te maken.

Laat in de middag keerden we terug. Het huis bleek niet afgesloten te zijn. We gingen naar de keuken en tastten de vloer af naar een mogelijke opening, maar tevergeefs. Slechts op twee plaatsen waar de planken wat gesplinterd waren, straalde er licht naar boven. We besloten de meegebrachte koevoet te gebruiken. Enkele planken waren snel verwijderd. Voor ons gaapte een gat met een trap van marmeren treden, verlicht door een moderne ganglamp tegen de wand.

Onze aarzeling om direct af te dalen werd waarschijnlijk veroorzaakt door die luxe traptreden die we op deze plaats niet verwacht hadden. Onze nieuwsgierigheid bekortte ons wachten echter; we besloten die vreemde trap af te dalen. Erg diep ging de trap niet, zeker niet meer dan de afstand van één verdieping. Daar stuitte we op een deur waarvan de knop links zat en het sleutelgat merkwaardig genoeg ondersteboven boven de deurklink was geplaatst. De deur bleek echter niet afgesloten te zijn. We gingen binnen.

De vloer van de ruimte die wij betraden bestond uit stucwerk. In het midden van de ruimte stond iets wat op een glazen fontein leek. Het plafond was bedekt met een bordeauxrode vloerbedekking en het merkwaardigste van alles: er hingen drie fauteuils, een bank en enkele tafeltjes in de ruimte, allemaal met de poten aan het plafond bevestigd.

Op twee van de tafeltjes stonden schemerlampen (of waren ze aan de tafeltjes vastgelijmd?) die brandden en de kamer in een gedempt licht zetten. De ruimte kende geen ramen. Heel deze kamer was op zijn kop ingericht. We zagen het ook aan de twee schilderijen aan een wand en begrepen dat de glazen fontein een kroonluchter moest zijn. Een minuut lang zeiden we geen woord. Eerst toen durfde een van ons op het stucwerk van het 'plafond' verder te lopen.

Bij nadere beschouwing bleek de kamer volledig ingericht te zijn. Er stonden (of hingen) asbakken, vazen en allerlei snuisterijen. Voorzichtig liepen we rond. Als we niet geregeld naar elkaar hadden kunnen kijken en tegen elkaar opmerkingen hadden kunnen maken, waren we in lachen uitgebarsten om deze krankzinnige toestand.

Drie deuren kwamen op de kamer uit. Eén bleek toegang te geven tot een gang, één kwam op een keuken uit, nog één op een studeerkamer. Al die ruimten waren compleet ingericht, luxueus, ruim, bijna een paleis en alles stond of hing omgekeerd. De plafondlampen zaten op de vloer, de kranen en wasbakken waren omhooggericht, alle meubels tegen het plafond bevestigd, in boekenkasten stonden alle boeken omgekeerd - geen was er omlaaggevallen. Dit was een wereld van een waanzinnige, van iemand voor wie de wetten van de zwaartekracht omge-

keerd werken, van een machtige wiens geestkracht de wereld kan doen omdraaien.

In de gang voerde een trap de diepte in. Of voerde de trap omhoog? Wij verwierpen die suggestie en klemde ons vast aan onze eigen waarnemingscriteria. De trap voerde dus de diepte in. Was er echter op dat moment iemand ondersteboven lopend ons tegemoet getreden wij hadden er niet verstoemd van gestaan.

De verdieping die wij betraden bevatte vier slaapkamers en een badruimte. Ook hier weer hetzelfde beeld: alles stond of hing op zijn kop en alles was van zeer luxe kwaliteit. Hoewel er hier en daar gordijnen waren, was er nergens een raam te bekennen. Er was geen enkele aanleiding toe, maar toch keken we nu en dan over onze schouder, alsof we elk moment iemand achter ons verwachtten.

We gingen weer naar boven, naar de woonverdieping. Wij stonden daar naast de kroonluchter te beraadslagen wat ons te doen stond, toen plotseling alle lichten uitvielen en het aardedonker ons omgaf. We tastten in onze zakken naar een aansteker en toen tenslotte een vlammetje oplichtte, verlieten we snel dit verdoemde huis.

Buiten vroegen we ons af of wat we gezien hadden wel echt bestaan had. Waren we het slachtoffer van een collectieve hypnose geworden? We twijfelden. Dit kon niet bestaan hebben, mócht niet bestaan hebben. Als het bestaan

had, dan slechts als het produkt van een gedegenereerde geest, van iets dat zo ver van ons afstaat dat erover te praten reeds duivels is. We zullen er met niemand over spreken. Er zijn dromen waar men zich voor schaamt. Wie die dromen werkelijkheid maakt, hoort in dit leven niet thuis. Morgen gaan we zand gooien waar we de planken hebben verwijderd en geen van ons zal nog in dat gat kijken. Herman heeft de hand aan zichzelf geslagen. En zo hoort het.

Frasa
De list

Hij zat voorovergebogen met zijn gezicht in zijn handen verborgen, in een hoek bij de letterkasten. In zijn oren dreunden onafgebroken de drukpersen. Hij zat ineengedoken, in een ongemakkelijke houding. Het was pas twee uur 's middags en hij had nog zo'n twee en een half uur verdomd werk. En de wijzers van de grote klok die boven de ijskast hing, schreden zo beroerd langzaam, bijna pesterig over de cijfers. Het was zonnig weer, waarbij het niet om uit te houden was in het bedrijf. De hitte was overal en veroorzaakte zo'n benauwdheid, dat men menigmaal naar de ijskast liep. Toch hadden de heren

in de binderijafdeling het ietsje beter. Want daar kon je door de grote open shutters die op straat uitkeken toch nog een vergeten briesje opvangen dat het zweet uit de poriën verdreef. Terwijl die daar, zowel in de zetterij als aan de drukpersen, geen schijn van kans hadden. Ze stikten gewoonweg in hun zweet. Hun gesmoord vloeken was dan ook overal te horen en drong zelfs bij de directeur binnen. Menige keren glipten ze de binderij in om ook wat wind te veroveren. Ook de directeur, die anders zo onverstoorbaar was, verliet zijn plaats een poosje en zocht wat verkoeling op.

Kan niemand me dan vragen wat me scheelt?, mijmerde hij. Zien ze dan niet dat ik ziek ben? Verdorie: Op wát wachten ze? Ze moesten mij allang opgemerkt hebben. Of hebben ze mij gezien, maar kan het hun niets schelen? Is er dan geen hoop meer om eerder naar huis te gaan? Het móet! Hij hoorde schuifelende voetstappen die hem telkens bedachtzaam voorbijliepen en waaraan hij zich mateloos ergerde. Kasten klaptten dicht, laden werden opengeschoven, letters werden uitgezocht en bijeengebracht. Arbeiders, collega's liepen hem onoplettend, bijna argeloos voorbij. Opzettelijk? Ach, hij kende ze stuk voor stuk. Hypocrieten waren het van de laagste soort. Hij had een gruwelijke hekel aan hypocrieten. Ergens hoorde hij fluisterende stemmen. Gaat het over mij? Hebben ze me nú op-

gemerkt? Hebben ze iets in de gaten?, vroeg hij zich hoopvol af. Inderdaad, zonder dat hij het zag had de directeur een onderhoud met de bedrijfsleider.

‘Wat scheelt meneer Vanellie, Hans?’, vroeg hij hem. De onderbaas wierp een onderzoekende blik op de roerloze gestalte rechts van hem en antwoordde aarzelend: ‘Ik weet 't niet, meneer David, hij heeft me niets gezegd. Misschien is hij ziek...’

‘Dat geloof ik niet. Vraag wat er aan de hand is. Maar denk erom: we kunnen niemand missen, dus ook hèm niet, begrepen?’ De bedrijfsleider knikte stom, en trad op de voorovergebogen figuur toe. Hij raakte hem licht bij de schouder aan en sprak met stemverheffing: ‘Is er iets, meneer Vanellie? Voelt U zich soms ziek of zo...?’ De ander hief zijn gezicht langzaam, met moeite op en trok grimassen.

‘Ik voel me miserabel. Ik weet echt niet hoe het komt.’

‘Wat heeft U?’

‘Ik.. ik weet 't niet. Maar mijn buik doet pijn.’ Hij liet zijn gezicht terugvallen in zijn met inkt besmeurde handen en kreunde zacht. De bedrijfsleider keek hem een tijdje peinzend aan en haalde toen hulpeloos de schouders op.

‘We kunnen U niet missen, meneer Vanellie. U ziet 't zelf: we hebben het razend druk.’ Rot op met je razende drukte, jij, dacht Vanellie woe-

dend.

‘Ik voel me niet goed. Ik heb pijn. Kan ik het helpen?’, steunde hij.

‘Wel, vertel dat maar aan de baas. Ik kan U niet zomaar wegsturen. Ik heb mijn orders en die volg ik strikt op.’ Hoor hem daar, die likker, hij heeft orders. Ze moesten hem ophangen, die hypocriet! Vanellie antwoordde niet, maar stond krimpnd van pijn op en wankelde naar het kantoortje van de directeur. Deze zat in zijn krant te lezen en veegde zo af en toe zijn gezicht af met een grote zijden zakdoek. Hij merkte Vanellie pas op, toen deze vermoeid begon te spreken.

‘Meneer David, kan ik U even spreken?’ De directeur liet verrast de krant zakken en staarde verschrikt naar het bleke gelaat van zijn ondergeschikte. Nog voor Vanellie verder kon spreken, viel hij hem streng in de rede: ‘Ik kan U echt niet missen, meneer Vanellie. U ziet de drukte die we op dit ogenblik hebben toch zelf?’ ‘Ja meneer, maar...’

‘Geen maren; als ik U laat gaan, krijgt meneer Shanon dubbelwerk. Dat kan ik heus niet riskeren. Het werk komt dan beslist niet op tijd klaar. Kunt U me volgen?’

‘Maar ik kan heus niet werken, meneer David. Ik krijg hevige buikkrampen.’

‘Probeer toch. Misschien was Uw voeding van twaalf uur niet goed.’ Vanellie lachte een gefor-

ceerde lach.

‘Nee, nee, dat is 't niet. Bovendien krijg ik braakneigingen.’

‘Ziet U wel? Het is Uw voeding van daarstraks. U zult zelf zien dat het ophoudt.’

‘Nee meneer ik...’

‘Probéér, probéér! Als het toch niet lukt, tref ik wel maatregelen.’ Jo magere lat jij, vervloekte hebzuchtige rat, dacht Vanellie vol walging. Zonder er nog iets aan toe te voegen, verliet hij de kamer.

‘Verrek jij, lelijke os’, gromde hij binnensmonds. ‘Net of hij geen ogen en geen mensenhart heeft, die vervloekte uitbouter. In plaats van een hart heeft hij een klomp ijzer, die duivel.’ Koppig nam hij zijn oude plaats weer in en wierp zijn gezicht opnieuw in zijn handen.

Tegen kwart voor drie stond de directeur op van zijn plaats, slofte naar de ijskast en bemerkte de ongeschikte Vanellie, die nog steeds gebogen zat op een bank bij de letterkasten. Een poos staarde hij kwaad en vol misnoegen naar de roerloze figuur. Toen schudde hij zijn hoofd, opende de ijskast en haalde een fles soft tevoorschijn. Nadat hij zich weer als een lompe zak op zijn zitplaats had laten vallen, riep hij bedrijfsleider Hans opnieuw naar zich toe.

‘Is er iets?’, vroeg deze onderdanig.

‘Stuur meneer Vanellie naar huis. Ik wil later niet horen dat het mijn schuld was dat hij dood

neerviel. Laat 'm maar gaan, die luië kwast. En.. o ja, nog dit...' De bedrijfsleider die al aanstalten maakte weg te gaan, bleef met een ruk staan en vroeg: 'Wat?'

'Voor later neem jij de leiding geheel op je. Ik ga straks weg.'

'In orde, meneer David.' De directeur verdiepte zich weer in zijn bezigheden, terwijl de bedrijfsleider Vanellie toestemming gaf naar huis te gaan. Vijf minuten later repte deze zich met grote stappen de werkplaats uit, en niets wees erop, dat deze man nog zo'n enorme buikpijn had. 'Ai, mi kis' den. Nu kan ik toch naar dat feest van Bas Kola gaan. Wat een bof! Een ding vraag ik me nog steeds af: Waarom moet die kerel dat feest persé zo vroeg laten beginnen? Kon het niet 's avonds? Dan was ik mooi op tijd. Na half vijf snel naar huis, baden, bus pakken en hup... wegwezen. Ja, het zou veel gemakkelijker zijn geweest. Dan hoefde ik geen toneel te spelen. Ach, het is eenmaal gebeurd en er valt niets meer aan te veranderen.' Terwijl hij zich zo voorthaastte, maakte hij al plannen hoeveel dyogo's hij zou verslinden, hoeveel porties hij zou verorberen en hoeveel vrouwelijke schoonheid hij zou schuren op de dansvloer op de tonen van een hot kasekostuk. Jeetje, het beloofde fantastisch te worden vanmiddag. Bij die gedachte werd hij al bijna wild.

'Hendrik! Hendrik!', hoorde hij opeens iemand

zijn naam roepen. Hij keek verschrikt op, naar waar het geluid vandaan kwam. In de deuropening van winkel Honsa - die was niet ver verwijderd van Vanellies werkplaats - stond een lange, broodmagere, bebaarde man met een glas in zijn rechterhand driftig naar hem te zwaaien.

‘Hendrik, Hendrik, kom man!’, galmde hij zijn lawaaiige stem. Daar hebben we de grootste zuiplap en rokkenjager van Paramaribo, dacht Vanellie sarcastisch. Hij toverde een verwrongen lachje en zwaaide met een arm.

‘Ik heb haast Leo, ik...’, schreeuwde hij. ‘Nonsens! Kom even een glaasje met gore oom Leo pakken!’, kaatste deze terug. Hij pakte een halfvolle bierfles van de toonbank en hield die uitdagend in de hoogte, net of hij Vanellie daarmee wilde lokken.

‘Kom man, we maken er een feest van’, lachte oom Leo. Vanellie zuchtte, maar de fles had zijn werk al gedaan. Snel liep hij naar de onverzorgde man toe en schudde hem hartelijk de benige hand.

‘Hoe gaat 't Leo? Weer op de zuiptoer?’

‘Nou niet lullen kerel, anders smijt ik je er zo weer uit. Omoe dyim' wan grasi.’

‘Hé, hé, eentje maar, ik heb vandaag enorme haast. Ik heb een afspraak die ik spoedig moet nakomen.’

‘Ik zei: lul niet! Jij gaat nog nergens heen! Eerst een glaasje met oom Leo drinken. En daarna

moppen tappen over die wijven destijds, weet je nog?’

‘Dat gaat niet vandaag, ik zei je al dat...’

‘Hier!’ Leo reikte hem een vol glas schuimend bier aan en lachte dreunend.

‘Ik weet dat jij een dipsomanie hebt. Dus drink, hahahaha. Bovendien is het weer drukkend.’

‘Verdomme’, zei Vanellie slechts, terwijl hij het koele bier gretig opdronk. Het bier smaakte voortreffelijk en vroeg naar meer. Met dit weer kon hij drinken als een dorstige os. Voordat het lege glas op de kist die als tafel dienst deed, was neergekomen, had Leo het weer vol geschonken. Het schuim sloeg over de rand en bemorste de kist. Nogmaals bracht Vanellie het glas naar zijn lippen en dronk met gulzige teugen.

‘Dat doet me verdomd goed’, hijgde hij met uitpuilende ogen.

‘Ik zei je, ik zei je: oom Leo is nog lang de kwaaieste niet, wat ik je brom.’

‘By the way, wat doe jij alleen hier, op dit tijdstip? De dokter had je toch verboden te drinken?’, vroeg Vanellie ineens achterdochtig.

‘Is dat belangrijk?’

‘Natuurlijk. Morgen wil ik niet horen, dat ik jou hier naartoe gesleept heb. Dat kost me mijn baantje.’

‘Hoe bedoel je?’

‘Luku fa y'e teer uit. Dadelijk y'o fadon dede.’

‘Wens je dat smeerlap?’, bromde oom Leo gepi-

keerd.

‘Natuurlijk niet! Maar zeg eens: wat heeft de dokter gezegd?’

‘Ach, flauwekul. Hij zei dat ik een jaar lang niet mag drinken. Mijn bloed is gestegen en mijn maag is niet best.’

‘Zie je wel, oom Leo. Mag ik je een raad geven?’

‘Nee, hou die maar voor jezelf.’

‘Koppig hè?’

‘Ja.’

‘Je zal nog in je doodkist belanden.’

‘Doe niet zo kribbig Hendrik. Want jij bent een nog grotere... - Jij moest er nú mee ophouden! Nu heb je de kans nog, je bent jong.’

‘Ik? Nú? Hahahahaha. Wat ben je koddig, oom Leo. Zie ik er jong uit? Bedankt voor het compliment. Je maakt me geestdriftig op mijn 44ste jaar. Trouwens, je mag me geen verwijten maken, want jij riep me hier naartoe.’

‘Dat klopt. Omdat ik alleen ben! Ik kan best gezelschap op prijs stellen. Ik ben toch zo eenzaam...’

‘Eenzaam? Hoe bedoel je man? Je maakt me nieuwsgierig’, zei Vanellie, terwijl hij een slok nam.

‘Ach, laat maar. Dat is ook niet belangrijk.’

‘Oké, vertel me dan waarom je alleen hier zit.’

‘Dat is me een domme vraag. Heb je ogen in je kop?’

‘Wat?’

‘Ik vroeg of je ogen in je kop hebt.’

‘Dat is toch geen vraag!’

‘Precies. Zo leek jouw vraag mij ook. Goed, als je eventjes naar de overkant kijkt, zie je waarom ik hier zit.’ Vanellies blik flitste even naar de plek die oom Leo doelde, en zag enkele vette, onaantrekkelijke tantes die stonden te kibbelen.

‘Is dat het?’, vroeg hij ongelovig.

‘Kijk die dijen eens, kerel. Kijk nou naar die zwarte dijen.’

‘Is dat nou iets om naar te kijken?’

‘Alweer een onlogische vraag. Jongen, heb jij dan geen ogen? Geen gevoel? Kerel, als ik een van die meiden kreeg, kneep ik net zo lang in die dijen, totdat ik een orgasme kreeg. Wat jij...?’

Vanellie lachte daverend. Hij kende Leo's vieze moppen al zo'n beetje, maar nu maakte hij het wel erg gortig. Die gore Leo kon de ganse dag met bloedgeile ogen naar zwarte vrouwendijen kijken. Net een driftige bok die er verlangend naar uitziet, wanneer hij het wijfje kan bespringen. Vuiligheid! Hij kreeg er nooit genoeg van, die Leo. Ze moesten hem een vrouwendij om de hals doen. Dan had hij de hele dag volop bekijks. Vuiligheid!

‘Nou, hoe vind je hen? Zijn ze niet prachtig? Gewoon fantastisch!’

‘Rotzooi, een hoerenkast’, zei Vanellie luchtig.

‘Wat? Wat zeg je?’, brulde oom Leo woedend,

omdat zijn vrouwelijke schoonheid op een pijnlijke wijze beledigd was.

‘Wind je niet op, Leo. Je weet toch wat de dokter je heeft gezegd?’

‘Je hebt gelijk. Ik krijg een hartaanval’, gromde oom Leo kalmerend, terwijl hij zich laafde met een nieuwe fles bier. Ook Vanellies glas werd opnieuw gevuld.

‘Zeg, werk je vandaag niet?’, vroeg oom Leo plotseling.

‘Ik.. ik heb vrijgenomen. Ik moet een afspraak nakomen, dat zei ik je zoëven toch?’

‘O ja, ja.’

‘Wel, dan ga ik nu. A lati k'ba’, zei Vanellie, terwijl hij opstond van een kist.

‘Wacht, wacht even man. Ik smeer 'm ook gelijk. Maar laat me je dan desnoods het geval van gisteren vertellen.’

‘Wat voor geval? Ik begrijp je niet.’ Vanellie liet zich zuchtend zakken op de kist.

‘Luister, doe niet debiel.’ Nogmaals nam Leo een slok van zijn gekoelde bier, trok een vies gezicht en vervolgde: ‘Gisteren kreeg ik een geval van bijna 100 kg voor m'n deur.’

‘Wat? Hahaha, ai opa Leo, i versier wan baka?’

‘Smoel dicht en luisteren! Verdomd!’, beet Leo hem toe. Vanellie grinnikte geamuseerd.

‘Ze was vet en stonk aldoor naar zweet. Enfin, zover je me kent, ben ik niet op mijn mondje gevallen. Gelukkig was mijn concubine niet thuis.’

Ik liet haar dus stiekem binnen en verheugde me op het ogenblik in bed. Wel mi boi, als je die dijen zag. Zwaar geval! Zwaar geval, zeg ik je. En als ik op haar lig... verdomd, wie komt daar net nou aan? Mijn concubine. Ik kon wel huilen. Vooral waar ik op het punt stond... nou ja, je begrijpt me wel hè? In elk geval nam dat wijf van me een dikke bout, maar alvorens ze me ermee kon timmeren, was ik al het huis uit. Nu hebben we heftige ruzie. Ik kan niet naar huis en troost me met de drank...'

'Hahahahaha... arme, zotte oom Leo. Ik zou je wel willen hel...' Vanellies adem stakte. Hij verstarde eensklaps. Zijn ogen puilden uit zijn kassen en een ogenblik meende hij dat zijn hart het zou begeven. Hij hapte vertwijfeld naar adem. De directeur stond pal voor hem en keek hem laaiend aan. Plotseling zag Vanellie het bier als urine. Hij begon te beven; bijna viel hij omver. Oom Leo, nu echt laveloos, lette niet op de nieuw binnengekomene, maar ging ongestoord verder met vertellen. Vanellie hoorde hem niet eens meer.

'Zo, daar zit je, hè? En je buikkrimp is al verdwenen hè', sprak de directeur vlijmend. 'Morgenvroeg aanmelden bij MIJ!' En zonder hem nog een blik waardig te keuren, verliet directeur David de winkel. Vanellie zat als vastgelijmd op de kist. Zijn hersenen weigerden te geloven wat hij zoëven had gezien. Alles, alles raakte nu bij

hem in verval. Met loodzware stappen verliet hij de winkel. Oom Leo zat nog steeds te vertellen. Aan niemand in het bijzonder. Af en toe lachte hij.

Elvira Rijdsijk
Uma novela

Lieve Moeder van me,

Als het lot die louche, duistere figuur is waarop het vaak bij mij lijken wil, zal het zich verkneuteren over de laatste ontwikkelingen in mijn leven. Dwaalgeesten zullen dansen van pret als ze zien hoe mijn dromen zijn!

Ik, die gedjaft heb over mijn gebrek aan twijfel aan mijn schrijversschap, ik die zelfingenomen lachte als docenten en medestudenten bevestigden wat voor talent ik wel heb.

Hoe hard valt de realiteit tegen! Mijn aspiraties zijn als bezitterige echtgenoten: altijd op de loer. Samen met mijn idealen vechten ze jaloers om me tot ik met liefde aan hun eisen voldoe.

Maar het helpt me niet me hier aan bespiegelingen over te geven. Wat ik je schrijven wil is dit: zes weken geleden verzocht de onderdirecteur me bij hem te komen, en liet me een brief zien van een zekere Willem Mus, historicus en gepensioneerd hoogleraar van een der Nederlandse universiteiten. Deze heer heeft na zijn pensionering een fonds opgericht voor historisch onderzoek betreffende ex-koloniën. Hij verzocht onze oude maître die nog met hem gestudeerd heeft, de meest begaafde van zijn assistenten aan te wijzen om deze persoon een deel van het Surinaams historisch onderzoek als taak te geven. Aangezien het onderzoek in Nederland plaats vindt vanuit de archieven over Suriname die zich nog daar bevinden zorgt de professor voor al het nodige historische materiaal, computers, maandelijks Nf 2000,-- als vergoeding, een woonplaats en een bijna algehele vrijheid van werken. Dit laatste vanwege het feit dat hij de onderzoeken en hun verwerking onder leiding van onze onderdirecteur zeer apprecieert.

Nadat ik de woorden in de brief zorgvuldig in me probeerde op te nemen, keek ik onze Hoffie vragend aan. Luidop zei hij: Juffrouw, ik felici-

teer U. Terwijl hij opstond en met zijn schoenen klakte schudde hij me de hand die ik wat verlegen naar voren stak. Als met tegenzin plooidde hij zijn mond op die preutse manier van hem. Ik keek hem vol verwondering aan. Hij nam de brief terug en vouwde hem zorgvuldig op. Hij stampde op de grond met zijn zware hakken terwijl hij even op zijn massief uitziende houten stoel wipte en iets uit zijn achterzak trok. Het was zijn portemonnee. Om zijn ogen trok een glimlach. U hoeft hier met niemand over te praten, zei hij. Tot mijn verbazing telde hij zes biljetten van Sf: 500,-- voor me uit. Persoonlijk krijgt u van mij een lening; met 300% rente zei hij er grappenderwijs achter. Als met tegenzin vertelde hij: ik heb deze brief reeds beantwoord... u moet warme kleding meenemen mevrouw, wollen ondergoed en kousen. De plaats is aan zee, winderig, koud, zeker voor iemand die uit de tropen komt. U bent de enige onderzoeksmedewerker die ook de archivering per computer doet, daarom komt U alleen in aanmerking. Ik staarde naar Hoffies kale bruine schedel. Op dat moment wist ik me geen raad. Ik zat gewoon met een mond vol tanden en ik dacht, waarom ben ik niet dolbij?

Weet je Ma, het land waar Pa en jij studeerden te bewonen, er iets nuttigs voor mijn land te doen, automatisering op een hoger niveau leren toepas-

sen, de organisatie van een dergelijk groot onderzoek mee te maken, dat wil ik eigenlijk al heel lang. In een verlaten tot kantoor omgebouwd kuurhuis geschiedenis te gaan schrijven van beeldschermen, waar je de nodige data met een druk op de toets kan laten uitrollen... Een onderzoek als dit neemt je mee als in een tornado, bezeten begin je alle stukjes te zoeken die in de legpuzzel passen als je maar net aan het registreren bent wat voor gegevens je hebt om mee te werken. Ik probeerde mezelf maar op te peppen met het vooruitzicht van die prachtige start die ik zal hebben als ik terugkom naar Suriname, waar de laatste vier jaar alle sollicitatiepogingen zonder resultaat bleven. Brieven naar de Universiteit, met aanbevelingen van de Academie, naar afdelingen als Cultuurstudies, om een simpel baantje te bemachtigen als student-assistent voor zes-, vijfhonderd, pakweg vierhonderd Surinaamse guldens per maand.

Mijn ideaal is productie-gericht te werken op elk gebied, en onderzoek in publikaties toegankelijk te maken voor het grote publiek.

Monografieën over Surinaamse historische onderwerpen, orale literatuur bewerken tot geschreven verhalen - voor alle leeftijden. Elk half jaar een publikatie! Zo trachtte ik de heilige wetenschap te compromitteren. Surinaamse historische kennis is bedoeld om te pronken op Unesco-congressen, en om op te promoveren.

Voor folklore- en cultuurstudies waren al genoeg geregelde figuren in dienst. Een direktoraat als Cultuur hoeft niet op het volk gericht of produktief te zijn.

Aan scherven zijn mijn dromen om met jou net zo'n oud Surinaams herenhuis als je nu bewoont te betrekken, maar dan aan de Kwatta. Er is één niet te ver van de Laan van Louisehof. We zouden eenvoudig kunnen fietsen naar het Ziekenhuis waar je zo vaak moet zijn bij de specialisten die jouw gezondheid bewaken, en de supermarkets die dieetvoedsel verkopen. 's Avonds zouden we als truttige gezeten burgerdames met de schemerlamp aan op het balkon zitten, uitkijkend over de oprijlaan omzoomd met palmen en het gras uit het grote versgemaaide gazon opsnuiven. Elkaar zouden we nostalgische verhalen vertellen, bijvoorbeeld over de geemigreerde familie Alikhan.

Weet je nog die dag toen we pas naast hen kwamen wonen? Die dag met de zonneregen in onze tuin, die toen net opgehoogd was met schelpen (yoro-yoro) uit de Kwattarits die nu niet eens meer bestaat. Het was in die langdurige regentijd met een echte mampierenplaag (we voorzagen het hele huis van screens en muskietenkaars) waarna plotseling die hete, bijna droge dag kwam.

Dat was begin september, 1966. Tegen de

middag kwam onverwacht zonneregen, de eerste die ik bewust waarnam, met daarna een prachtige regenboog. Ik stond te kijken met blote voeten op een schelpenhoop, en kreeg mijn eerste sika. Weet je nog met wat voor engelengeduld Pa die er dezelfde avond uitgepeuterd heeft? Met zijn loupe, zijn steriele naald en zijn eeuwige terramycine?

Later werd ik opstandig van het vele binnenzitten, ik boorde weg, klom tussen het prikkeldraad door naar de wei van Alikhan en rende die enthousiast door tot ik de awarraboom bereikte waar ik me barstensvol aan at. Tot vandaag is die opluchting me bij gebleven die ik voelde na 16 halfgekauwde awarra's overgegeven te hebben. De makas werden er steeds weer bij de avond-voeteninspektie door Pa uitgediekt.

Als ik goed kepte was ik de heldin van de Alikhan voetbalploeg, als we dyul speelden en ik won niet, rende ik driftig en onsportief als ik was scheldend naar onze keuken. Middagenlang hield ik iedereen in een span omdat ik beloofd had een koe te zullen berijden die ze onder de guyaveboom moesten jagen. Drie middagen en talloze wormstekige guyaven verder heb ik de voor iedereen onvergetelijke rit gemaakt. Maar vaker nog zat ik na drie spelletjes dyul, kaatsebal of dyompofutu in de keuken waar ik met mijn zesde jouw volleerde koksmaat was.

Tot de spat in mijn ogen... Ik, jouw oogap-

pel, met de mooiste ogen. Nachten heb je slapeloos en vol schuldgevoelens in bed gewoeld. Tien jaar later mocht ik pas weer voor je koken. Dat vlekje in mijn oog was allang verdwenen; mijn feeling voor de keuken ging nooit meer weg. Ken je dat zeurderig gevoel van kiespijn op plaatsen waar je allang geen kiezen meer hebt? Net zo word ik geplaagd door een pijnlijk verlangen naar ons vervlogen verleden. Denk je dat het plantagehuis van Alikhan er nog staat, daar achter bij het huis waar we op Kwatta woonden. En dat stenen bijgebouw met ingemetselde voetboeien uit de slaventijd, dat toen we daar woonden een koeiestal was? Beroepsdeformatie van een historica, deze vragen nô? Inderdaad!

Er komt dus weer een droge tijd straks. Ik zal misschien iets van Suriname op de televisie zien, door een waas van tranen, met mijn hart meer dan ooit in dat warme verleden dat hier zo zwaar en lastig is. Lieve moeder van me, wat moet ik eigenlijk nog schrijven? Je bent een deel van mijzelf, veraf en gekooid.

Wees niet boos op me mama, vergeef me dat ik zo bruya schrijf, ik pen neer wat in me opwelt.

Als ik nu langs het rechte, met lelies begroeide kanaal in Nickerie had gelopen, zou ik me ook ontheemd voelen. Ik zou staren naar de ondergaande zon, tot mijn ogen zouden prikken, en

naar het warme, ondoorzichtige groene water, stromend van de Energiecentrale naar de Nickerierivier. Geen ander leven in dat kanaal dan die mooie, nutteloze waterlelies, die als ze me daar met mijn ziel onder mijn arm zien staan, zwaaiend met de palmen in de noord-oostpassaat pesterig naar me fluisteren: Indira, redi mira, je bent bij tropisch bos opgegroeid, je zal nergens anders aarden. Een mier die door een koude westenwind naar het midden van het ijsselijke IJsselmeer gevoerd is, en eruit gedregd zal moeten worden. Neem me niet kwalijk mama, maar ik moet mijn hart luchten. Ik klaag over de kou en ik klaag over de zee. Welk huis zal ooit weer thuis zijn?

Dorothee Wong Loi Sing
Witmans hel

Voor Anne Pierau en Siegmien Staphorst, Giesla Lecton en Anita Edeling

(*Witmans hel* is een manuscript, gevonden in de schooltas van een jonge Mulo-scholiere, die als pseudoniem de naam Manuma Nkese Komfo gebruikt. Haar werkelijke naam houden we geheim. Ze is namelijk spoorloos verdwenen, nog vóór de uitslag van het Mulo-eindexamen bekend was. Men vermoedt dat ze een excursie heeft gemaakt met een groep verkenners van het binnenland, en dat ze geen zin had om weer naar de sleur van de bewoonde wereld terug te keren. Haar ouders stelden mij dit manuscript ter hand, in de hoop dat ik wat wijs zou kunnen worden uit dat wat zij als wartaal beschouwen.)

1984

De h el breekt los. Of de hemel, het hangt ervan af vanuit wiens standpunt je het bekijkt. De h el breekt los, daar zorg ik, Mamaisa, eigenmachtig voor. De gefolterde zielen van de zwarte slaven van weleer laat ik vrij, met geen ander doel, dan dat zij de vreugde mogen smaken van zich te mogen wreken op hun stiefbroeder Kain. Uit de *tot as* verbrande beenderen van Codjo, Mentor en Present, de gemartelde botten van de slavin S ery en haar talloze vertrapte lotgenoten, roep ik de wachtende kra's en dyoyo's op, en bekleed ze met nieuw vlees en een ontzagwekkende hoeveelheid psikrachten en intellectueel/artistische talenten. Ik vervul de vroegere slaven en slavinnen van mijn reeds eeuwen zinderende drang tot vergelding, laat hen kiezen uit verschillende instructies met een scala aan mogelijke resultaten, vari erend van nachtmerries veroorzaken, jaloezie opwekken, imitatie-drang vestigen, beschaamd maken, op schuldgevoelens inwerken, tot en met bittere genadeloze moordaanslagen die in angstpsychosen dienen uit te monden bij de Witman en de Witvrouw, in effect gelijk aan de angst die een Ku-Klux-Klan oproept in Noord-Amerika op de planeet OerAarde, waarvan vele parallelwerelden afstammen. En dan laat ik ze l os, allen op het door henzelf gekozen tijdstip. Daar gaan ze dan: vergezeld van een

voortdurend innerlijk contact met mij, de Mamaisa, die de hoogmoedswaanzin, het onterechte superioriteitsgevoel, en de hebzuchtige egocentriciteit van de valse broeders en zusteren wil nivelleren.

In mij sluimeren ook onrustig de Witmensen, geplaagd door angstige voorspellende visioenen van hel en verdoemenis, want hoe goed hebben zij geweten, dat hun daden niet tot in alle eeuwigheid ongestraft zouden blijven, en dat zij de verstikte stem van hun eigen geweten niet voor immer zouden kunnen blijven negeren. Onrustig sliepen hun beenderen in mij, bedekt door marmeren praalgraven met lovende in-memoriams: de Suzanna Duplessis'en, de Cecil Rhodes'en, de tallozen. Onrustig keerden hun schimmen telkens en telkens terug naar de plaatsen waar zij hun wandaden bedreven hadden, tot zelfs de minst gevoelige arbeider, wandelaar of toerist op voormalige executieplaatsen, voormalige slavenplantages, in musea en antiekzaken (waar nog authentieke brandijzers en folterwerktuigen te koop zijn! Om als *versiering* voor je huis te dienen!) het gevoel kreeg, iets op te hebben gevangen van een echo uit het schuldige verleden. Ook de witmensen van toen bekleed ik met nieuw vlees, maar ik plaats ze in parallelle werelden, waar de historie ná hun succesvolle historische wandaden nèt iets anders verloopt Enkelen ge-

nieten de twijfelachtige eer, in dezelfde parallelwereld te mogen reïncarneren, waar ze in historische tijden zo'n ongebreidelde macht uitoefenden en aanzien genoten. Daar zullen ze verdwaald en angstig moeten toezien, hoe de afstammelingen der slaven nu gelijk zijn in velerlei, of zelfs superieur in sommige aspecten. En dan laat ik ze l0s, allen, op het door hen gekozen tijdstip.

En verklaar de '*jacht*' voor geopend.

1. 1984, Op de planeet OerAarde en in sommige Parallelwerelden:

De wereldberoemde zwarte zanger Michael Smackstones, Jackbones, ook wel Jah's Son genaamd, oogst het ene succes na het andere met zijn tophits en videoclips. Over de gehele aardbol staren de witmeisjes en witvrouwen in trance naar zijn bewonderde charismatische gestalte, en voelen zijn magnetische uitstraling. Over de gehele aardbol staren witjongens en witmannen geboeid naar zijn Persona oftewel Masker, en het aantal witmensen dat met 'Curly' in zijn of haar haren loopt, of de steile kapsels bij de salon tot een kroeskop laat permanenten, is niet meer bij te houden. Elke avond dromen velen verliefd van zijn donkere stem die een onnavolgbare persoonlijkheid en Rattenvangerachtige aantrekkelijkheid uitzendt. Ontelbaar zijn de liefdesverklaringen die de popzanger gezonden worden.

2. 1984. OerAerde en parallelWerelden:

Ontelbaar zijn de zwarte jongens- en meisjespopgroepen, die furore maken op de Tele-Visie, en met hart en ziel geïmiteerd worden door witte jongelui over de gehele wereld. Om er slechts enkele te noemen: de Soul Systems van Sparkle, en de groep Boney Twinkle, en de ‘messias’ van de reggie: Mop Barlie, Paps Farley, of hoe hij zich ook noemen wil op diverse planeten. Verover de wereld, begin bij de jeugd.

Wat een subtiele voldoening put ik uit het feit, uit de wetenschap, dat het merendeel van de witte jeugd ijverig smachtend zit te bruinen onder buitenlandse zonnen of hoogtezonnen binnenskamers, in een poging het verachte melkflessenkleurtje om te zetten in de begeerde bruinebakken tinten. Hoe rechtvaardig, al die witmannen en witvrouwen, die chemicaliën innemen welke een zwartere of bruinere huid veroorzaken, met het verlangen om de onderdrukking en zielepijn van een zwarte in de Noordamerikaanse ghetto's van bijvoorbeeld Harlem mee te voelen. Hoe juist, hoe góed. Hoe rechtvaardig.

3. 1984: Oeraarde en Parallelwerelden:

Hoe geniet ik telkens weer, wanneer een witman of een witvrouw onder de indruk raakt van de intellectuele en artistieke talenten in een zwarte man of vrouw. De zwarten werden vroeger als een lagere diersoort beschouwd. De stuntelig-

heid, die een witte bevangt, wanneer hij inziet dat hij een doctor of doctorandus met ‘Boy’ of ‘Ober’ aangesproken heeft. De stupide verbazing van een witvrouw, wanneer ze ontdekt dat haar bediende (een student-werkster) nèt als zij Latijn en Grieks heeft geleerd op het Lyceum, en bezig is met de studie van Oude Iraanse Talen of Egyptische Archaeologie. Het ongemakkelijke gevoel, wanneer een witte ontdekt, dat de eigenaar of eigenares van een succesvolle keten winkels of fabrieken, een onderschatte zwarte man of vrouw is.

Een subtiele wraak.

Hoe juist, hoe góed!

Hoe rechtvaardig.

4. 1984; oeraarde en parallelplaneten:

Geïnspireerd door mij, de Mamaisa, herschrijft een zwarte feministe *The White Goddess* van Robert Graves in *The Brown Goddess of Clay*. Een lichtbruine zwarte beleeft in een gedicht, hoe de eerste Vrouw gemaakt werd uit klei, Bruine Klei. (Hij noemde zijn vondst ‘Oema Zoso’.) Zwarte en bruine dichters en intellectuelen herinterpreteren de historie, hun cultuur en hun eigen realiteit Hèrscheppen de wereld waarin ze wonen.

5. 1984, de hël:

de pesterige nachtmerries die ik de witmensen

zend - popidool Michael Smackstones die een witmeisje in romantische vervoering brengt, om haar dan tijdens herhaalde kritieke hoogtepunten cool de rug toe te keren of uit te lachen; jazzidool Eartha Smitt of Gina Turner of Sarah Jauvhan die een witman hemel of hel belooft in een realistische droom, maar de arme man daarna plagerig nèt altijd een paar stappen te vlug af is, en verhit en onbevredigd laat ontwaken; en als toppunt de Kool-Cool-Gang, opererend in enkele parallelwerelden: de wereldwijde, geheime organisatie van zwarten en kleurlingen en overige minderheden, waarvan gefluisterd wordt dat zij de witmensen op Vudu-achtige manier geestelijk in beweging brengen, soms zelfs kwellen. Hoe juist, hoe goed, hoe rechtvaardig is mijn wraak. Vanuit Haïti, Brazilië, Trinidad en Suriname hebben verschillende vormen van magische godsdiensten als Umbanda, Xango, Caboclo, Bruha en Wisi hun weg gevonden naar wraakzuchtige afstammelingen van gemartelde neger-slaven. De gereïncarneerde zwarten van vroeger zijn intussen overal geïnfiltreerd, door niets laten zij merken dat zij over bijzondere psikrachten beschikken, want zij beïnvloeden de directe omgeving en de maatschappij en hun parallelwereld liever op indirecte wijze, door middel van onder andere wilsoplegging, telepathische idee-opdringing of ‘voorspellende’ dromen.

Op UrAarde, waarvan alle parallelwerelden afstammen, lijden vele zwarten in de droge Afrikaanse woestijngebieden vrijwillig honger of sterven uitgemergeld de hongerdood, teneinde schuldgevoelens en hulpvaardigheid wakker te schudden in volgevreten Westerse profiteurs-maatschappijen. Terwijl sommige witmensen genieten van een enorme verspilling aan materiële goederen, worden de talloze armen en behoeftigen zoet gehouden met tweedehands stripverhalen die stukgelezen zijn, of een bioscoopje, waarin te zien is hoe in bepaalde Westerse landen auto's voor de lol in de prak worden gereden, of met gigantische hoeveelheden voedsel wordt gesmeten. Vertoon zo'n film maar in Ethipoë, of in Sangra Besh!

Twee boosdoeners, die mijn bijzondere aandacht hebben, kregen van mij een bijzonder soort straf te verduren.

1e, Cecil Rhodes! De man die aan Zimbabwe zijn koloniale naam plakte van Rhodesië. Cecil Rhodes is nu een onderbetaalde uitgebuite *zwarte* mijnwerker in de Zuidafrikaanse goudmijnen. Zijn zweet wordt getransformeerd tot brokken goud, maar hij moet met lede ogen toezien dat *hij* er niet van kan profiteren. Hij heeft uiteraard een zwarte echtgenote en zes kinderen die er sjofel bijlopen, met hongerogen. Zijn vrouw werkt in een fabriek te Johansburg aan de lopen-

de band, en de kinderen worden aan hun lot overgelaten door de gemene Ouma van de kinderen. Hijzelf is zich volledig bewust van zijn vorige leven en vergane machtspositie. Bij tijden wordt hij krankzinnig van spijt en ellende, maar hij moet dat geheim houden, anders kan hij geen weekloon verdienen.

2e, Suzanna Duplessis. De vrouw over wie nu nòg in Suriname met een huivering van gruwel gesproken wordt. Zij is nu een zwarte vrouw, die als gastarbeidster in Engeland of Holland mee mag maken hoe de zwarte als underdog omhoog probeert te komen. Vol afkeer weigert zij koppig om in de spiegel te kijken naar haar negerinnegezicht. Binnenkort laat ik haar als schizofreen in een gesticht opsluiten totdat zij heeft geleerd dat kleur alleen aan de buitenkant zit, en dat alle mensen in principe gelijk zijn, ook al verschillen ze! Ik ben de Mamaisa, en ik beweeg ze. Ik zal ze mengen, moksi, *Moksha*. Of ze dat willen of niet.....

6. (Slotwoord van de Muloscholiere)

.... Mijn naam is Manuma Nkese Komfo. Ik ben een afstammeling van een zwarte slavin en een witte onderdrukker. Door mij vloeien de herinneringen van mijn Aziatische en Indiaanse voorouders, want ook die rassen hebben meegewerkt aan mijn bestaan. Ik ben een mens, ‘multicolored, multifaced, multitongued, multiracial,

multireligious too.' Toch besta ik niet, ik ben slechts een flikkering van een schaduw die door een gedachte van God geworpen wordt op het zwak verlichte vlak van het illusionaire bestaan. Ik ben een Wajang-pop, God trekt aan mijn touwtjes. En ik beweeg. En dan beweeg ik, of houd stil, zoals mijn God het wil. Ik besta dus niet, evenmin als mijn manuscript, -geschreven door een schoolmeisje- dat door mijn ouders gevonden werd in mijn schooltas, kort nadat ik tijdens een excursie met een groep jongeren onder begeleiding van enkele volwassenen in de binnenlanden van Suriname verdween. Als u dit leest, of denkt te lezen, ben ik in het oeroude gesteente van de binnenlanden opgegaan, misschien ziet u mijn reflectie nog groetend staan bij een der boshutjes van pinabladeren, of bij een der guesthouses, of wie weet drinkt u mijn essentie - een deel ervan - wanneer u ongewild wat water binnenkrijgt bij het zwemmen in de donkere wateren van onze heilzame krekens. Wanneer u dit manuscript 1 x gelezen hebt, zal het op mysterieuze wijze verdwijnen en ergens anders opduiken. Bij een ander, die het in zich opnemen zal. (Ik heb wel eens wat van Hitch-cock gelezen!)

De 'Idee' zal blijven.

Ik groet u.

p f f f f f t!

Michiel van Kempen**Nawoord**

De behoefte aan proza van eigen bodem is beslist groot in Suriname. De produktie ervan is echter altijd sterk achtergebleven bij die van poëzie, zowel in kwantitatief als in kwalitatief opzicht: schrijvers van goed proza verdwenen naar Nederlandse uitgevershuizen en het in Suriname geproduceerde werk kon het in de verste verte niet halen bij het niveau waarop Shrinivāsi, Slory en Bhai hun poëzie schreven. Des te verheugender was het om bij de toekenning van de Literatuurprijs 1983-1985 te kunnen constateren dat de prozaschrijvers bij de eindselectie van kandidaten de overhand hadden; Marlee, Rappa en Sapotille zijn ook hier vertegenwoordigd.

Prozaverzamelingen zijn dun gezaaid in de Surinaamse literatuur. In 1972 verschenen twee bloemlezingen. *Kri, kra! Proza van Suriname*, samengesteld door Thea Doelwijf en uitgebracht door het Bureau Volkslectuur, bundelde vijftien fragmenten uit recent (reeds verschenen) werk. *I sa man tra tamara!?*, uitgebracht door De Bezige Bij in Amsterdam, bracht acht nieuwe verhalen, ingezonden voor de Van der Rijnprijs. In 1981 verschenen drie verhalen in het boekje *Een pantserwagen in de straten* als uitgave van het Ministerie van Cultuur, Jeugd en Sport. Het is dus niet teveel gezegd wanneer we stellen dat het wel weer eens tijd werd voor een nieuwe bloemlezing.

Deze bundel is het resultaat van een steeds strengere selectie. Alle verhalen in deze collectie zijn produkten van Surinaamse bodem en geen van hen werd eerder gepubliceerd. Hoewel enkele van wat oudere datum zijn, werd aan alle verhalen in de afgelopen tijd de laatste hand gelegd. We kunnen dus met recht spreken over het jongste proza van Suriname.

Opvallend daarbij is de verhouding tussen de gehanteerde talen. Als prozataal is het Sranan tongo nooit helemaal uit de startblokken gekomen - in ieder geval altijd in de schaduw van het Nederlands gebleven - en dat zal wel zo blijven zolang spellings- en onderwijsperikelen de horizon blijven verduisteren. Des te opmerkelijker

is het wat Ané Doorson en Eddy Pinas hier in het Sranan presteren. Het ter beoordeeling voorgelegde proza in het Sarnami viel bij de selectie uit de boot. Hoe jammer ik dit ook vond, het kon niet aan de criteria voldoen, een feit dat genoeg zegt over de lange weg die het Sarnami als literaire taal nog wacht.

Het samenstellen van deze bundel is een enerverende confrontatie geworden tussen de bedoeling van schrijvers en de inlevende visie van één lezer die dienstbaar wilde zijn en aan de eigenheid van de schrijver, en aan de lezer die een boeiend verhaal verwacht. Basisvoorwaarde is *altijd*, ongeacht de taal of taalvariant die men kiest, dat er aan de taal niets mankeert. Voor fouten in spelling en grammatica bestaat nooit een excuus; er is dan ook hard gewerkt om die in deze bundel te vermijden. Vervolgens moest elk verhaal als stilistisch geheel overtuigen: geen verzwakkingen of verstoringen die niet door de inhoud gemotiveerd worden. Dat mag dan resulteren in de gedragen stijl die zo mooi aansluit bij de vertelling; van Albert Mungroo, in het understatement dat het proza van Ané Doorson en Paul Bandel draagt, of in het aarzelende dat het karakter van Julia in Leonore de Vries' novelle doet uitkomen. Bij sommigen is de stijl zelfs de dragende kracht van het verhaal; dat geldt bijvoorbeeld voor de korte, anekdotische vertelling van Coen Ooft. Wat dan rest om dat vage begrip

‘kwaliteit’ te bereiken, is zo veelvormig als elke literatuur veelvormig is. Het kan in de belangwekkendheid van een gegeven liggen, zoals in de novelle van Leonore de Vries waar een vrouw voor het probleem geplaatst wordt: maken de omstandigheden het doden van een mens aanvaardbaar? Bij andere verhalen ligt het in de vorm, zoals in het verhaal-in-het-verhaal van Ruud Mungroo en Albert Mungroo, waarin de wetten van het orale vertellen de opbouw van de vertelling bepaald hebben. Of in het fijnzinnige verhaal van Orlando Emanuels dat als een klassiek muziekstuk zo afgewogen is opgebouwd. Het is jammer dat een schrijver van zijn kwaliteit zo weinig van zich heeft laten horen. Het ene verhaal stelt meer eisen aan de lezer dan het andere. We miskennen het wezen van Paul Marlees verhaal als we achter het erotische gebeuren niet de bewogenheid van de hoofdfiguur zien. Bij Rappa en Mani Sapotille lopen realisme en surrealisme in elkaar over; bij Rappa rond de maatschappelijke problematiek van de onvruchtbaarheid van een man, bij Sapotille rond de verbeeldingskracht van de hoofdpersoon Herman, een verbeeldingskracht die zo groot is dat hij volledig geïsoleerd wordt. Dan zijn er de vertellers-pur-sang: Ané Doorson, Frasa en Ruud Mungroo, drie schrijvers die met het (schijnbaar) grootste gemak de lezer de suggestie geven dat hij zelf bij de gebeurtenissen aanwezig is. De

eigen stijl waarin Eddy Pinas zijn vertelling heeft gegoten, maakt duidelijk dat ook hij één van degenen is van wie we ten onrechte weinig horen.

Pinas is een van degenen uit deze bundel die bewijzen dat er geen concurrentie in de literatuur bestaat. Immers: het literaire werk is evengoed een kunstwerk als een standbeeld of een schilderij, want het is even uniek. Wie een uniek werk maakt, een oorspronkelijk werk, kan het zich permitteren zijn werk ter discussie te stellen. Hij heeft niets te vrezen, want hij weet dat het oordeel van anderen zijn werk alleen maar beter kan maken. Het was een rijke ervaring in deze zin met de auteurs te discussiëren en hun schrijverschap in hun creativiteit bevestigd te zien.

Dat betekent intussen nog niet dat we er zijn met deze verzameling. In elk land met een literatuur-in-ontwikkeling is de balans tussen traditie en progressie per definitie precair. De schrijver is beperkt in zijn mogelijkheden, wil hij zijn lezerspubliek niet voorbischieten. Het is de taak van de schrijver om de traditie van zijn volk te kennen, maar meer nog is het zijn taak die traditie met iets nieuws te verrijken. Slechts die schrijvers zijn kunstenaars die de lezers meevoeren naar niet geziene werelden. De schrijver moet de lezer altijd één stap voor zijn, daarin is de oorspronkelijkheid en de verrassing van zijn werk gelegen.

In dit verband wil ik kort wijzen op twee verschijnselen: het vormexperiment, indertijd zo nadrukkelijk aanwezig in *I sa man tra tamara!?*, ontbreekt praktisch geheel in deze collectie (alleen Dorothee Wong Loi Sing experimenteert duidelijk met de vorm), en de actualiteit, drijvende kracht achter *Een pantserwagen in de straten*, voedt momenteel blijkbaar niet de schrijfdrang. Voor beide verschijnselen zijn verklaringen te geven en ik wil niet beweren dat vormexperiment of actualiteit-van-onderwerp noodzakelijk zijn in elk verhaal of per definitie een goed verhaal opleveren. Maar deze vaststellingen kunnen de schrijvers wel meenemen in hun bezinning op de weg die het Surinaamse proza heeft te gaan om de balans van traditie en progressie in evenwicht te houden.

Rest mij de personen te danken zonder wie deze bundel nooit geworden was, wat hij nu is. Allereerst wil ik alle schrijvers bedanken voor het vertrouwen dat ze in mij gesteld hebben. Vervolgens bedank ik Michel Berchem die de Sranan tongo-teksten zorgvuldig heeft nagezien op de schrijfwijze volgens de nieuwe, officiële spelling. Bijzonder veel werk is er verzet door Gina Koornaar die alle verhalen heeft uitgetikt. Er is getracht om alle verhalen consequent typografisch te verzorgen volgens gangbare opvattingen: alinea-indeling, dialogen op nieuwe regels, zorgvuldige volgorde van leestekens. Zonder

Gina was dat nooit gelukt en ik dank haar daarvoor bijzonder hartelijk.

De samensteller